

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKÁS LŐRÁ

XXXIV. ÉVFOLYAM IX.

2025./9. SZÁM

ANGYALOK
ÉS ÉPÍTÉSZET
MAKOVECZ
IMRE
TÁRLATA

200 ÉV
KINCSEI
MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

A MUSICAL
MAGYAR
KIRÁLYA
SZIRTES
TAMÁS

LUKÁCS
SÁNDOR
A HÓNAP
KÖLTŐJE

Makovecz Imre: Feltámadás temploma

ANGYALOK ÉS ÉPÍTÉSZET

*Makovecz Imre emlékkiállítás
a Műcsarnokban*

Cikkünk a 6. oldalon

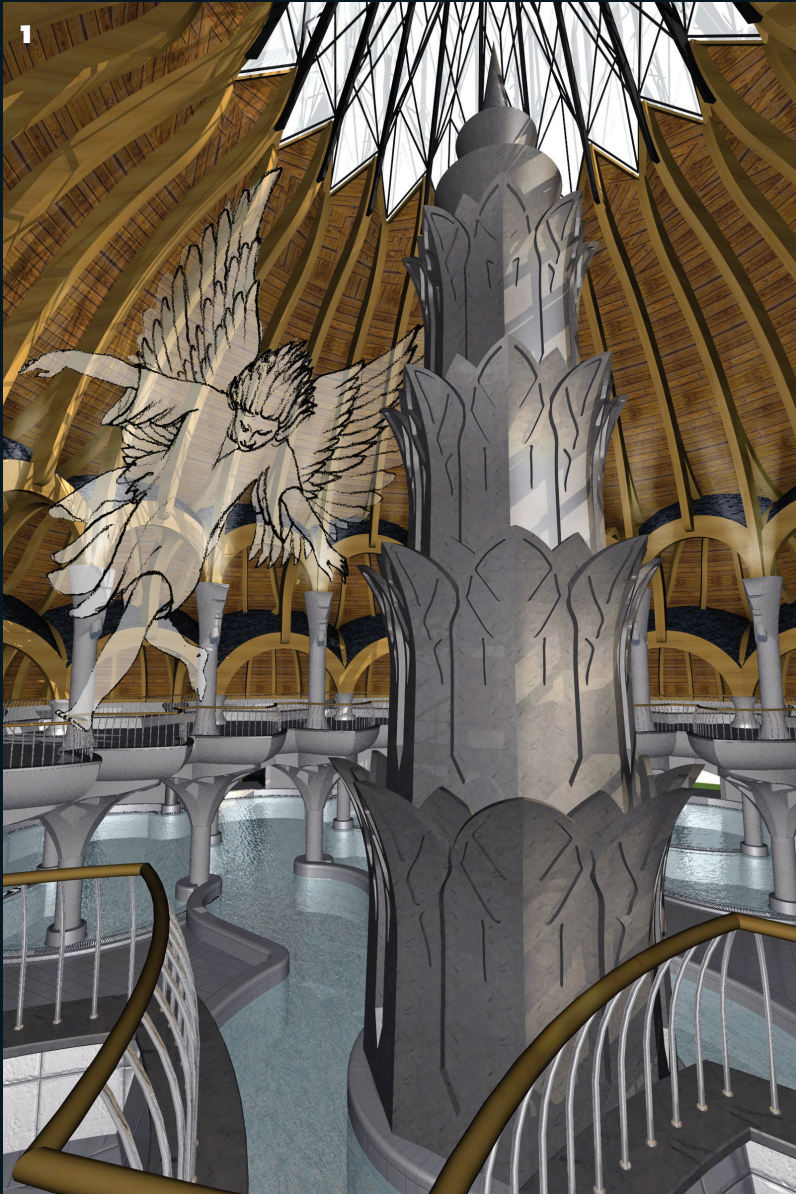

2

3

1. Őrangyalok
2. Égi táj I.
3. Fent és lent
4. Égi táj II.
5. Az elképzelt Feltámadás temploma

1

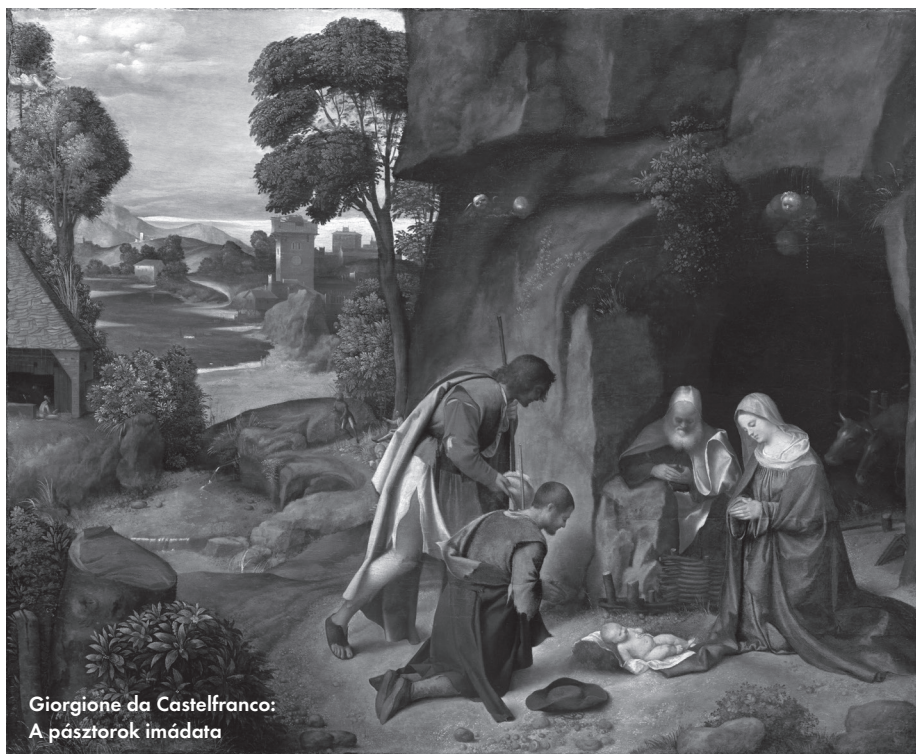
4

5

SZAKONYI KÁROLY

Karácsony a folyón

Giorgione da Castelfranco:
A pásztorok imádata

Köd ült a folyón, sötétedett, a kis átkelőhajó dudálva szállította az utasokat a szigeti révből a partra. Pocakos, elnyűtt arcú, fáradt folyami medve vezette, óvatosan manőverezett a ködben, pedig sietett volna már, ez volt az utolsó forduló karácsony estéjén. Csikordulva súrlódott a stéghez a hajó, aztán: jóccakát! jóccakát! – eltűntek az emberek az úton.

– Fene ezt a szolgálatot – nézett utánuk a hajóvezető – parttól partig, de unom már. Na, menjünk – szólta a matróznak, aki egyben a jegyeket is kezelte – téged is vár az asszony...

– Vár bizony, már ott ugrálnak a gyerekek, várják a Jézuskát. Elég volt mára... Siessünk!

De akkor a folyó szigeti oldalán megszólalt a kolomp. A stég fölé akasztott vasat valaki türelmetlenül verte.

– Nem, nem! Nem megyünk vissza – fortyant fel a vén medve –, bárki is legyen az! Ha lekéste, lekéste. Szenteste van, minket ne ugráltasson senki!

– Más se hiányozna, mint visszafordulni! – kontrázott a matróz.

El is ült kolompolás, csend lett, ám ebben a csendben vékony, esdeklő hang szállt át a vízzen. A hajóvezető felkapta a fejét. – Hallod ezt?

– A kolompot?

– A kiáltást. Furcsa hang...

– Én nem hallok semmiféle kiáltást.

De a hajóvezető újra hallotta a hangot. – Oldd el a kötelet! – szólta az embernek, és begyűjtötte a motort. A matróz azt hitte, a hajóállomás kikötőjébe indulnak éji szállásra, de aztán látta, hogy a sziget felé vették az irányt.

– Hé! – kiáltott fel az öregnek – mit művelsz?! Várnak otthon!

Az öreg nem törődött vele, egyre csak azt a vékony, kérő hangot hallotta. Amikor a stéghez értek, szólta az emberének. – Menj, nézd meg, ki van odakinn.

– Egy kisfiú – szólta fel a matróz. – Te, kölyök, te lármáztál? Na, gyere, ha már átjöttünk érted!

Átkelés a folyón

A fiú beszállt, és kíváncsian járt körbe a kis hajón. Elindultak, a matróz jegyet tépett a blokkjáról. – Tessék! A személyjegy, meg a külön fuvar ára!

– Nincs pénzem – nézett rá ártatlan tekintettel a fiú.

– Micsoda?! Nincs pénzed? Főnök, ennek a kölyöknek egy vasa sincs. Átkolompol minket, és nincs pénze! Azt mondom, vigyük a kikötő-parancsnokságra, ott majd ellátják a baját!

– Hogyan? A teremtésit! – kezdte a hajóvezető, de amikor a fiúra nézett, elakadt a szava. Szelíd, jóságos tekintet szegeződött rá. És egyszeriben azt mondta: – A gyerek a vendégem!

– Jó ember vagy, Kristóf – mosolygott a fiú. – Felmehetek hozzád?

– Tudod a nevem? Ismersz valahonnan?

– Ismerlek. De hogy csillog itt minden!

Micsoda pompás hajó!

– Pompás? Ez? Gúnyolódsz?

– Nem, dehogy! Gyönyörű hajó. Mindig állok a parton, és nézem, várom, hogy megérkezzél a révbe. Azt akarom, hogy sikerüljön.

– Sikerüljön? Micsoda?

– Az átkelés. Hiszen fontos dolgot végzel!

Ebereket viszel át a vízzen, nélküled nem jutnának el az otthonaikba vagy a munkába. Csodálatos kapitány vagy!

– Kapitány? Én?

– Hiszen aranyujtásos kapitányi ruhád van.

– Aranyujtásos? – nézett végig gyűrött, olajfoltos öltözékén. De a köd oszlott, és az előbukkanó csillagok fényénél úgy látta, a fiú igazat beszél. Kapitánynak érezte magát, a hajóját is karcsúnak és szépnek látta. – Nahát! Felszállt a köd, hogy ragyog az égbolt! Ott meg egy üstökös! Vajon merre száguld?

– Hé! – kiáltott fel a matróz – megérkeztünk!

Kiszállt, és kikötötte a hajót.

– Köszönöm, hogy áthoztatok a vízzen – szólta a fiú, és elindult a pallón a partra. – Béke veletek! Emlékezni fogok rátok...

A hajóvezető ámulva nézett utána. A folyó hullámain beragyogták a csillagok, és látta, hogy a fiút körülfogják a fények.

– Ha nem tudnád – mondta a matróznak – kapitány vagyok. – De az meg sem hallotta. Ő is a fiút nézte csodálkozva.

– Nézd! Mintha a lába nem is érné a földet. Most hová megy? Hogy kujtoroghat egy gyerek egyedül karácsony éjszakáján?!

– Nem ő van egyedül – szólalt meg csendesen a hajóvezető. – Mi vagyunk egyedül, nélküle... ❖

LUKÁCS SÁNDOR

LÁTTAM ŐT

Anyám emlékének

Láttam őt álomban. Szelíd,
ritkán mosolygó arcát, törekeny
lényét, vékony karjait. Néztem,
de csak szellem-testét láttam.
Nem érintettem, mert szerte-foszlott
volna.

Ólomegek alatt vigyáztak rá
ólomkatonáim. Szuronyukon megcsillant
a fény, s csak meneteltek tovább a szívéig.
Utánuk szóltam, s érezték talán, hogy
ismerős a hang, amelyet oly rég hallhattak
gyerekkorom játékpalcain.

Madár repült az udvar kövére,
mintha mesékből rebtent volna elő
és anyám vállára szállva, ölébe
ejtette legszebb tollait.

Ilyen a lét. Semmi változás, csak
újraidéződik a már megtörténhetetlen.
Álmom vaktükör. Arcomra rozsdá perog,
s már minden távol, a semmi térfelén.

ORFEUSZ

*„Még ha szinte az árnyak
völgyén mennék is át”*

Dávid zsoltára XXIII.

Emelj fel, mire vársz?
mondtam halkán a szélnek,
ajándékozz engem
újra Euridikének.

És mintha árnyak völgyén is
suhannánk, vitt a szél az alvilágba,
sarkantyúztam kimerülésig,
már csak puha szájára vágyva.

És megérkeztem! De megtiltották,
hogy szemünk végre összenézzen,
s mikor mégis felé fordultam,
megállt szívemben a vérem.

ELŐÉTEL A POKOLBAN

Agyagos föld nyírka
járja át csontjainkat.
A büntudat váratlan formákat
ölt. Éhesek vagyunk és várjuk
a falnivalót. Amíg készül
az előétel, talpunkhoz
nyomnak egy tüzes vasalót.

Fölszisszenve, áztatnánk
torkunkat hús borokkal,
de csak ajultan heverünk,
szemhéjunk mögé sötétség
szorul, s már parázslik
lábunk és kezünk.

A forróságban hóembert
álmodunk, ki elfogyasztja
saját répaorrát. Még észnél
vagyunk, hisz ismerjük egymást,
mint zsák a foltját.

Mert a pokolba élve kerülünk,
kiszikkadt gyomrunk szinte
már remeg. Lakomat képzelünk
asztalunkra, s a homályon túl,
a fáklyák mögött egy meztelen
ördög pincérnek öltözött.

És vért öntve törött
poharakba, a maradékot
szétlocsolja a szennyes falakra.

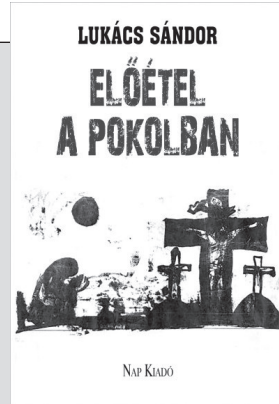
Tányérunkon férgek másznak,
giliszta csúszkál kenyérdarabra,
beszögelt ablakok, homály szívárog
a vérrel borított asztalokra.
Elfordulunk, nem bírjuk látni,

inkább a távoli fáklyákat
nézzük és felvillan előttünk
egy-két ige: Biztosak vagyunk-e
mindannyian, hogy csak vétkeink
miatt jutottunk ide...?

HIÁBA

Vágyaid idővel elmerülnek,
akár a kagylók a tengerfenéken
Hullámok kosfejétől
töredeznek a parti sziklák,
süllyednek halak és moszatok
közé, kontinensek iszapjába.

Egy robbanás, és vágyaid előtt
felszakad a pillanatnyi örökkévalóság.
De hiába állsz lábujjhegyre,
nem éred már el a feléd hajló,
megtépázott rózsát.

A KÖPÖNYEGES EMBER

*„A tájban köpönyeges ember áll.
Itt felejtette az idő.*

Bordái alatt halott madár.”

Zalán Tibor: *Az ébredés kényszerei*

Honnan jött ez az ember, mire vár
és ki ismeri őt. Fogai kihulltak már,
aszott lábszára kifehérlék köpönyege alól.
Elkisérték-e, vagy csak emlékei vonzották
ide, ahonnan egykor elindulhatott.
Halántéka lüktet, bár szemhéja inkább már
csukva.

Talán barlangok mélyén élhetett
és denevérek szálltak vállára éjjelente,
hogy látni tanítsák a vaksötétben.
Hogy legalább cseppkövek tükrében
nézhesse magát.

Most meg csak áll,
mint akit itt felejtett az idő és
köpenye ráncából homály száll köré.
Ha ásít, torkán át kirepül a halott madár,
amit bordái alatt hordott...

MAGADBAN

Állsz magadban
egy roppant kör közepén.
Láthatatlan tengelyén
fordul a látható. Mindent
megjártál, arcod bezárult
kérgé mögött élednek
a megkövült őserdők.
Lábakat és karmokat látsz,
a fák elefántszemét, amint
mereven rád szegeződnek.

Hiszel szemednek és fülednek,
hiszel a színek és illatok
hűségében. A lépések sehováiban,
melyek mindig elvezettek céljaid
felé. És visszamenőleg mindig
megbocsátasz. A porzó vízesést
a szív szakadékaiban, a depressziót
a fehér botokkal tapogatózó éjjelek
között, s a fényhidak lebegését,
melyekről annyiszor a mélybe zuhantál.

A VÁNDOR

Hamut sodort arcába a szél
levelek rozsdája fedett el mindent
lába alatt az avar zenélt.

Ébredtek ásító kövek,
s ő csak jött, mint aki megtalálta
a Megváltó testéből kihulló
utolsó szőveget.

Jött, mint valami
gyönyörű baleset boldog áldozata
akit elhagyottan is féltve
őrzött a dermedt éjszaka.

Araszolva jutott a végső felismerésig
reggelre pipacsok szikráztak
a fűből az égig.

S míg álmában folyton bűneit látta
virradatkor már ledér völgyek
kék köde várta.

APÁM

„Vissza a vén csöndes udvarba”
Ady Endre: *Az elsüllyedt utak*

Ki voltál nekem?
Békém és lelkiismeretem.
Ha lehullt a megkéssett hó,
csak néztem át függönyén,
mint öreg templomunkban
egy csendes misén.

Mikor az esték becsukták
szárnyukat, meséiddel mutattad
az álombeli utat. Szemem szinte
arcoddal pihent el, s várta már
az éj után a reggel. Azóta is
űr van körülötted, a boldogság
útját is bottal ütötted.

Csak akkor örültél, ha adhattál
másnak. Egyszer azt álmodtam,
hogy sírodból kiáslak.
Mert megtelnek temető, s folynak
a könnyek. És kétlem, hogy
utánad igazabbak jönnek.

GRÓH GÁSPÁR

A TETTEN ÉRT MULANDÓSÁG

Lukács Sándor új versei

Lukács Sándor portréja

Legutóbbi könyve bemutatásakor úgy gondoltam: az Lukács Sándor legjobb kötete. Most azt hiszem: ez annak méltó folytatása. Nemcsak minőségét, témáit, látásmódját, érzésvilágát, gondolkodását, poétikáját tekintve is. De miért is változott volna meg látásmódja, költői világa? Nem lett más – legfeljebb még *olyanabb*, mint volt, hiszen az idő mindannyiunkkal múlik.

Ami verselését illeti: hozzá tartozik a hangja. Nemcsak a költői hangvétel, hanem az, ahogyan verset mond: a saját verseit is. Amikor a nyers kéziratot olvashattam, néha megakadtam: mintha más hangütést, hanglejtést vártam volna. De – számomra is meglepő módon – ott volt a fülemben a hangja. Valahogy úgy, ahogyan kottát olvasó, kifinomult belső hallású zenészek lapozzák a partitúrákat és megszólal bennük akár egy nagyzenekar is, vagy – mint Kodálynak – egy Bach-oratórium hangzásvilága. Számomra is váratlanul, nekem Lukács Sándor hangja szólalt meg és újraolvasva már általa hallottam verseit – és akkor minden a helyére került.

A kötet verseiben, ahogyan az illik, megannyi képbe, sorba rendezett tapasztalás kap költői formát, vagy éppen eleve költészetként születnek hangulatok, érzések. Olyan szervesen kapcsolódnak egymáshoz, hogy a kötet legmegkapóbb vagy elgondolkoztatóbb soraiból akár újabb, apokrif versek is összerakhatók.

Ha egy mondatban kellene összefoglalnom, mi a legjellemzőbb az *Előétel a pokolban* című kötetre, a legrövidebben azzal tenném, hogy vezérmotívuma a tetten ért mulandóság – amit már az „emberélet útjának felén” is föl lehet ismerni. Lukács Sándor így ír erről a tapasztalásról: „A férfikor közepe, mormolod magadban. / Ha így haladsz tovább, nyugodj meg, / nem leszel halhatatlan.”

Ennek alapján azt lehetne gondolni, hogy erről az élményről írni szomorú veszteséglistakészítés. De nem így van: jól néznénk ki, ha az élethez nem tartozna hozzá a mulandóság, ha halhatatlanok lennénk és életidőnk nem lenne véges, akkor értéke se lenne. Így viszont, végeességünk miatt, mindig búcsúzunk. Ez pedig csak addig fájdalmas, amíg a búcsút megelőző

találkozásban nem fedezzük föl, hogy mi mindent kaptunk ajándékba.

A költő Zrínyi Miklósnak, aki bőven látott (akár maga okozta) halált, van egy gyönyörű fordulata. Igazi barokk istenhittel mondja egyik hősenek távozásáról: „testének romlandó sátorát letette”. Vagyis az esetleges és esendő földi létből az örökkévalóságba lépett. Valamiként így ír a világról Lukács Sándor is: a sokféle veszteségben a léte látja és fedezi föl – újra. Azt, hogy milyen csoda, ha van mitől búcsúzni, hogy ez a világ mennyi gyönyörűséget adott. Fáj elszakadni attól, ami még valóság ebben a világban, de megnyugtató, hogy mindez akkor lesz halhatatlan, amikor már megfoghatatlan.

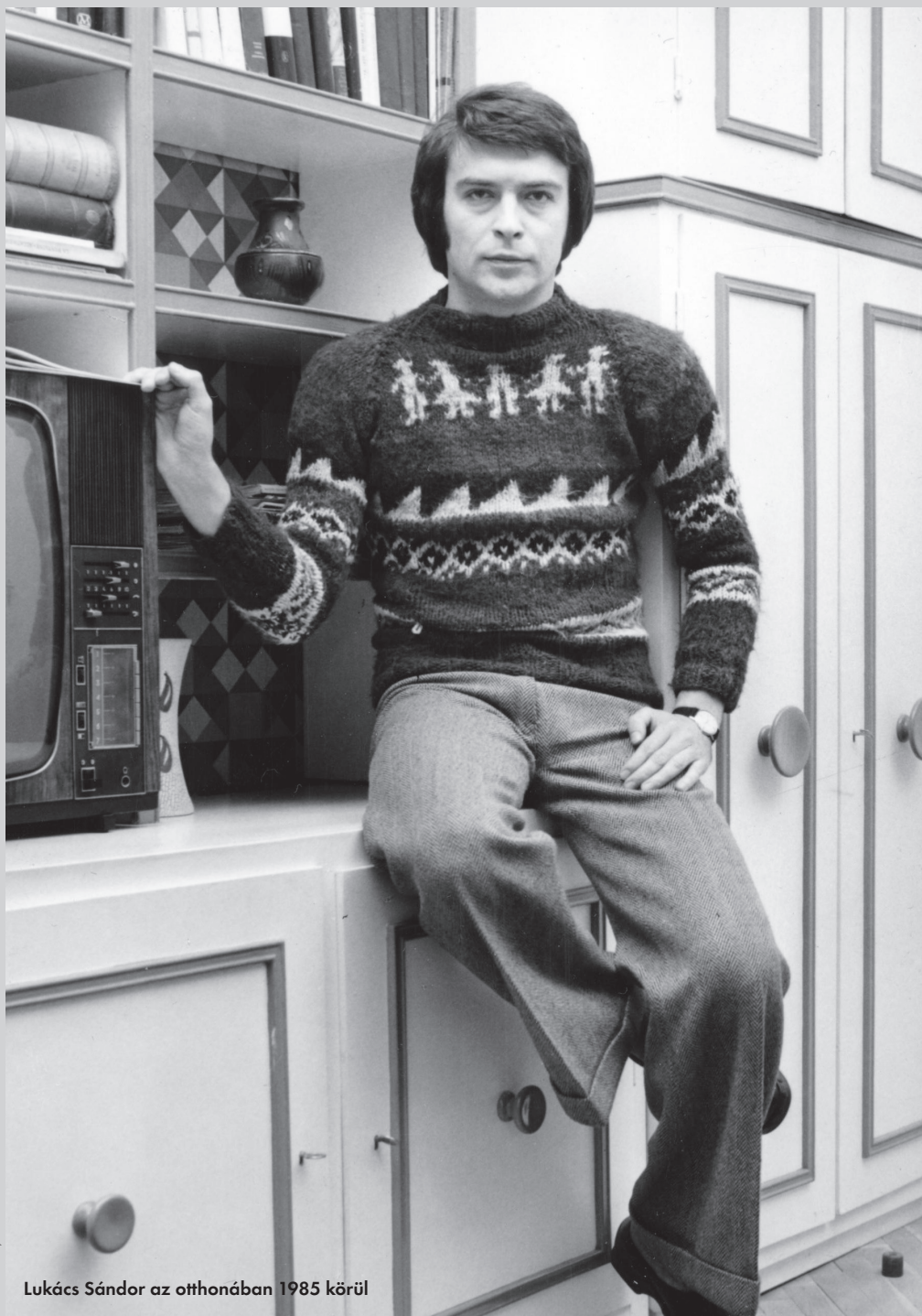
Ennek a felismerésnek szépsége járja át Lukács Sándor első pillantásra talán fájdalmasnak, szomorúnak mutató verseit. Azt súgja: mindaz, amit majd itt kell hagyni, csak tárgyként marad itt, de az emlékezésben elveszti anyagát, és eszmévé, eszménnyé válva él tovább. Ezt megírni nem temetés, hanem teremtés.

Az élethez való viszony spontaneitása, a kapott impulzusok és az azokra adott válaszok visszatekintve nyerek el jelentésüket – és Lukács Sándor visszatekintés, vagy (nevezzük legtermészetesebb nevén?) öregedésmélnyének éppen az a lényege, hogy a megélt pillanatok összességét rendeztetni vele, a létezés rendjének megismerése felé tereli. Ebben persze van valami ijesztő is. Ezért kérdezi: „Mi ez a rezzenetlen ősi / rémület ez a lapuló feszültség? // Hívhatnánk emlékezetnek is”.

A válasz: szinte az egész kötet. Áruklodó első két sora így hangzik: „Vesztett csaták a földéken. / Megbékélés a levegőben.” A záró vers pedig így végződik: „S ha rákérdesznek, / mire vetemedtünk, / egyikünk sem meri / bevallani.”

Ez hát a keret. Az induló tétel: a földön – a földi létben – elvesztett csaták, magának az életnek elfutása, vele szemben a levegőben, az éterben megbékélés, vagyis az ég felé, az öröklétbe emelkedés. A záró erre felel. Mert lehet ugyan szépeket mondani kezdetről és végről, de ami a kettő között van, az titok marad. Ezért életünket akkor sem tudnánk bevallani, ha mennénk, hiszen ez a legnagyobb titok. Ahogyan titok megannyi részlete: a szépség és a fájdalom, a szerelem és az elmúlás is.

„Legyőz az elmondhatatlan” – mondja Lukács Sándor. Másutt arról ír, hogy árnyak táncolnak erkélye alatt és amikor hajnalodik, „mintha mi sem történt volna, / rejtekhelyükre visszazállnak”. Mondanom se kell: mi is ilyen árnyak vagyunk, akik az örök világosság fényében tűnünk el. Akkor pedig „Elveszti súlyát, mi nehéz volt.” Ilyen megjegyzések, sóhajok kötik össze az egyes verseket: emel-

Lukács Sándor az otthonában 1985 körül

FORTEPAN / IUGOSI SZILVIA

kedetten, elégikusan, csendesen szólítanak fel és hívnak közös tűnődésre.

Gondolkodásban, formavilágában Lukács Sándor versei mindig is a klasszikus magyar költői hagyományhoz, versnyelvhez, tartalmakhoz kapcsolódtak. Így az életet összegző versek, az „öszikék” világához is. Ezért nem meglepő, hogy e versáramlat forrásvidékének egyik klasszikusa is beleépül szövegébe. Berzsenyi a *Közelítő tél*-ben hervadó ligete zörgő sárga leveléről ír. Itt „száradó levél zörög / nyüzött fák dermedő ágain”, miközben a vers ritmikájában a klasszikus időmérték töredékeit is fölfedezhetjük. Berzsenyi azt panasolta, hogy „Nem bűg gerlice”, és a tavasz alig ízlelt nektárját búcsúztatta, Lukács Sándor elhagyott fészkekről ír és azt mondja: „Sorra hullnak le halott gyümölcsök.”

Mondhatjuk hát, hogy ezek a versek maguk is a „közelítő tél” versei – és a Horatius társaként élő Berzsenyi társaságába kíváncsoznak. Ezt a képet erősíti-mélyíti az is, hogy a költői bölcsélet sokszor tovább nem tömöríthető, szentenciózus formákban jelenik meg: „csupán / az a tiéd, amit már elvesztettél”. Különös dolog ez is: Lukács Sándor tudja, hogy az ilyen végső felismerésekhez már mások is eljutottak. Ki is mondja: „Mindent elmondtak már, / ahogy minden leíratott”, és hogy újat már aligha lehet mondani. De lehet máshogy, vagyis valamelyest mást is – így tehát mégis újat. Mert életnek-halálnak ugyan egyetemesek a törvényei, de a velük való személyes találkozás mindig egyedi. És ez a személyesség az, ami megfogja e versek olvasóit.

◆ (Lukács Sándor: *Előétel a pokolban*, Budapest, 2025, Nap Kiadó)

Díjátadó a Magyar Írószövetségben

2025-ben az Arany János-díjjal Mózes Huba irodalomtörténész munkásságát méltányolták.

A díjat – éppen harminc évvel ezelőtt – 1995-ben alapították, és az írószövetség Arany János Alapítványának kuratóriuma ítéli oda évente a magyar irodalom értékeinek védelme, gondozása terén végzett kimagasló tevékenység elismeréseként. Az elismerést minden évben Arany János halála napjához közeli időpontban, az 1956-os forradalom ünnepnapján, október 23-án adják át az írószövetségben. Az ez évi ünnepségen Erős Kinga, a Magyar Írószövetség elnöke mondott köszöntőt, majd megkoszorúzták az '56-os és a Gérecz Attila-emléktáblát. Ezután került sor az Arany János-díj átadására Mezey Katalin író, költő laudációja mellett.

MEZEY KATALIN

„A kötöttség körei”

Mózes Huba Arany János-díjáról

Mózes Huba 1941. június 2-án született Kolozsváron – akkor épp Magyarországon –, Mózes András református lelkész fiaként. Magyar nyelv és irodalom szakos tanári diplomát 1964-ben a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen szerzett. 1977-ben ugyanitt kapta meg a filológiai tudományok doktora címet. 1969-ben a Román Akadémia kolozsvári Nyelvtudományi és Irodalomtörténeti Intézetének munkatársa lett, ahol 1990-től már főkutatóként dolgozott. A líra, a széppróza, az irodalomkritika, az irodalmi érdekű sajtó és az irodalmi kapcsolatok kérdéskörei voltak fő kutatási területei. 1988/89-től a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar irodalom szakának oktatója, a régi magyar irodalom különböző korszakainak, a felvilágosodás korának és a reformkornak a tárgykörében tartott előadásokat és vezetett szemináriumokat. A rendszerváltozást követően feleségével és hűséges munkatársával, a 2019-ben elhunyt Kabán Annamária nyelvész-szel együtt áttelepült Magyarországra, ahol 1993-tól a Miskolci Egyetem újonnan alakult Bölcsészettudományi Karán egyetemi docensként folytatta munkáját, mások mellett verstant, irodalom- és művelődéstörténetet tanított, és 1994-től a Közép-európai Népek Irodalma Tanszék helyettes vezetője lett. Meghívott oktatóként dolgozott 1993–94-ben a Magyar Képzőművészeti Főiskolán, 1994–95 és 1996–97 között a Károli Gáspár Református Egyetemen, előadott a kolozsvári és az udinei egyetemen is, ahogy a bécsi, a nápolyi, az uppsalai, a helsinki és a krakkói egyetemen is tartott előadásokat kutatói témáiban. Számos – főként erdélyi – szakmai közösség tagja, így 1992 és 1995 között az Erdélyi Múzeum-Egyesület bölcsészeti, nyelvi és történettudományi szakosztálya választmányának tagja, 1992–1993-ban pedig az újjalakított Erdélyi Szépművéses Céh szerkesztője.

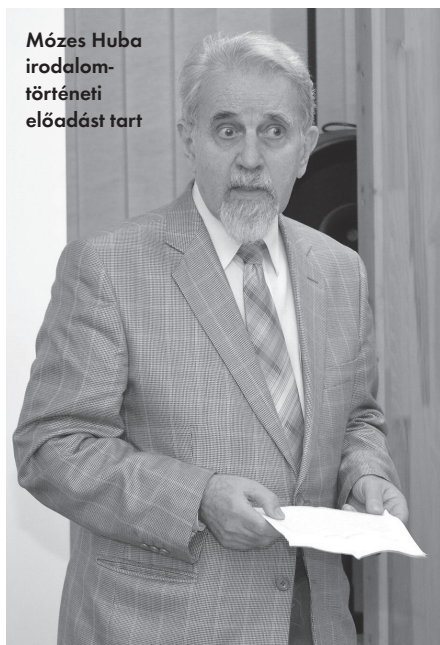
Rendkívüli terjedelmű és sokrétű tudományos munkásságának köszönhetően Mózes Hubának eddig csaknem negyven önálló kötete jelent meg erdélyi és hazai könyvkiadónál, köztük nem egyet feleségével, Kabán Annamáriával közösen jegyeztek. Már első könyve, a *Majd a szabadság békesége es eljön...* című József Attila-kismonográfiája is tükrözi a magyar költészet kiemelkedő alkotói és életművei iránti elkötelezettségét. Szabédi Lászlóról is publikált monográfiát, és konferenciát szervezett Reményik Sándor költésze-

téről, irodalmi szerepéről is. Kabán Annamáriával közösen pedig az elmúlt évtizedek során hat kötetet – tanulmány- és versgyűjteményeket – adott ki Dsida Jenő költői útjáról, kötetben korábban még meg nem jelent nagyszámú verséről. Nagy szolgálatot tettek evvel annak az oly sokszor elhangzó kifogásnak a cáfolására, tudniillik, hogy a magyar közoktatásban és felsőoktatásban azért nem tanítják az irodalmunkból a szocialista évtizedekben kitiltott költők, írók munkásságát, mert nincs kellő tudományos recepciójuk.

Mózes Huba tanulmányainak és publikációinak még két fontos témáját kell mindenképp megemlíteni: egyrészt az önállóan ritkán tárgyalt verselméletet, amelynek szintén öt-hat olvasmányos, mégis elmélyült tanulmánykötetet szentelt. Ezekben a munkáiban kristályosodott ki az az alapállása, hogy „a verset elsődlegesen nyelvi megnyilatkozásként érdemes vizsgálni”. Ezt a tételét a 2006-ban Kolozsvárott megjelent *A kötöttség körei – Állandóság és változás egyidejűsége a versben* című kötetében összegezte. Könyveinek másik fontos témája az erdélyi magyar irodalom története, az 1920 óta eltelt száz év nagy erdélyi alkotóinak, az általuk létrehozott irodalmi társaságoknak, intézményeknek, orgánomoknak a kutatása és bemutatása. Irodalomszervezői munkájának eredményeként feleségével együtt nagyszámú emlékkonferenciát szervezett elsősorban Erdélyben, de a magyar egyetemi városokban is, amelyeknek anyagát kötetbe szerkesztve is megjelentette.

Sorolhatnám még hosszasan mindazokat a publikációkat és irodalmi megmozdulásokat, amelynek szerzője vagy motorja Mózes Huba fáradhatatlan személyisége volt. Valamennyien, akik itt most jelen vagyunk, nemegyszer találkoztunk már irodalmi kutatásainak és irodalomszervező tevékenységének fontos eredményeivel. Így mindaz, amit most megemlítettem a munkásságáról, épp csak ízelítőt ad sok évtizedes, következetes irodalmi jelenlétének és fáradozásainak eredményeiből.

Azt hiszem, mindez bőségesen elég ahhoz, hogy laudációmmal alátámasszam az Arany János Alapítvány kuratóriumának 2025. évi döntését, amelynek értelmében a Magyar Írószövetség Arany János-díját Mózes Hubának adományozta. Bízunk benne, hogy ez az elismerés felhívja a magyar irodalmi nyilvánosság és a szakma figyelmét áldozatos és gyümölcsöző munkásságára. ♦

Mózes Huba
irodalom-
történeti
előadást tart

Makovecz Imre 90 – a Műcsarnokban

Makovecz Imre születésének 90. évfordulóján, november 20-án nyílt meg az Angyalok és építészet – Makovecz Imre 90 című kiállítás a Műcsarnokban. A Kossuth- és Ybl Miklós-díjas építész, a magyar organikus építészet megteremtője tiszteletére rendezett tárlatot a Makovecz Imre Alapítvány hívta életre és 2026. február 1-ig látogatható a Műcsarnokban. Az ünnepélyes megnyitón Turi Attila, a Magyar Művészeti Akadémia elnöke köszöntötte a vendégeket és Orbán Viktor miniszterelnök mondott beszédet. Az emlékkiállítás nemzetközi szakértők közreműködésével jött létre, a kiállítás kurátora Jonathan Gancey angol építészeti szakíró.

Az emlékkiállítás a Makovecz-életmű ikonikus darabjainak bemutatása mellett Makovecz szellemiségét, gondolkodásmódját és alkotói módszerét is felmutatja a látogatók előtt. A tárlat rajzok, eredeti hang-és filmfelvételek, zenék és fotók segítségével ismerteti a rendkívüli építész alkotásait.

Makovecz Imre hitt az angyalok létezésében. Abban, hogy e minket óvó lények végigkísérnek minket, halandókat teljes földi utunkon – fényen, félhomályon és sötétségen át újra vissza a fénybe. Makovecz épületei is olyanok, mint az angyalok: menedéket nyújtanak, miközben az ihlet szárnyain összekötnek minket és a földet, amelyen állunk az égbolttal, amely felettünk van – és az ezeken túli dimenziókkal is. Akár az általa tervezett karzatok, előadótermek és házak bordás kupolái alatt állunk, akár a baki faluház szárnyas tetőszerkezete van felettünk, akár a visegrádi erdei művelődés házának kör alakú falai közé vagy a farkasréti temető ravatalozójába lépünk, Makovecz „épületlényei” mindig meglepnek bennünket – és egyúttal felemelők is.

A magyar falvak megújulásáért végzett munkájában Makovecz a szerves

építészetet, az ácsmesterséget, a helyi szaktudást és anyagokat egyaránt eszközként alkalmazta. Töretlen tettvágya által hajtvva olyan jellegzetes épületeket hozott létre, amelyek javították az ott élők morálját és nemcsak fizikai, hanem ősi szellemi-lelki környezetükhöz is illeszkedtek: épületeit átítatja a helyi folklór, a helyi mondakör, a természet szeretete és alkotójuk keresztény hite. A Makovecz-épületek építészeti kialakítása és kivitelezése minden elemében gazdag szimbolikát hordoz. Bár az épületek sokféle forrásból merítenek, mégis leginkább Makovecz Imre képzeletének és számos alkotótársa tehetségének, szaktudásának kibontakozásai.

A tárlat angol kurátora szerint Makovecz épületei valóban *élő lények*: segítettek visszaadni Magyarországnak és a magyar építészetnek a spirituális tartalmat ott, ahol azt az eltűnés veszélye fenyegette. Jonathan Gancey munkáját abban a reményben is végezte, hogy talán lehetővé válik Makovecz Imre utolsó nagy művének megvalósulása is, azaz megépül a *Feltámadás temploma*, amelyet Makovecz Imre *Szent Mihály arkangyal templomaként* is emlegetett.

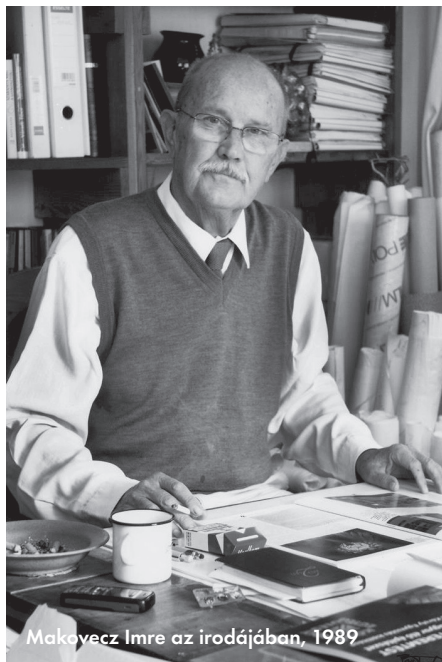
ORBÁN VIKTOR

Angyalok és építészet

(Részlet az Angyalok és építészet kiállítás megnyitóján elhangzott beszédből.)
... Ha Makovecz Imréről beszélsz, akkor csak egyetlen szabályt követhetsz. Azt kell mondanod, amit gondolsz. Az én szakmámban ebből pedig csak baj szokott keletkezni. Akárhogy is, most már itt vagyok. Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Tisztelt Makovecz Család!

Makovecz Imre nélkül ma nem állhatnék itt. Makovecz Imre nélkül 1998-ban nem tudtuk volna megállítani a kommunista restaurációt. Makovecz Imre nélkül nem lettek volna polgári körök, és nem tudtunk volna felállni a 2002-es választási vereség után sem. Makovecz Imre nélkül nem lett volna 2010-ben kétharmados választási győzelem, és alkotmányos forradalom sem lett volna. Makovecz Imre nélkül nem lenne keresztény és nemzeti alkotmányunk. És Makovecz Imre nélkül sem 1998-ban, sem 2010-ben nem lehettem volna Magyarország miniszterelnöke. Ez a szikár igazság. Mi mást is mondhatnék, mint hogy köszönöm!

Nehéz eldönteni, hogy büntetés vagy megkímélés volt-e a Jóisten döntése, hogy Mózes csak láthatta, de nem léphetett be az ígért földjére? Hosszú vándorlás után megérkezés, győzelem a gyötrelmek felett és bizonyosság, hogy volt értelme, hogy ennek volt igazán ér-

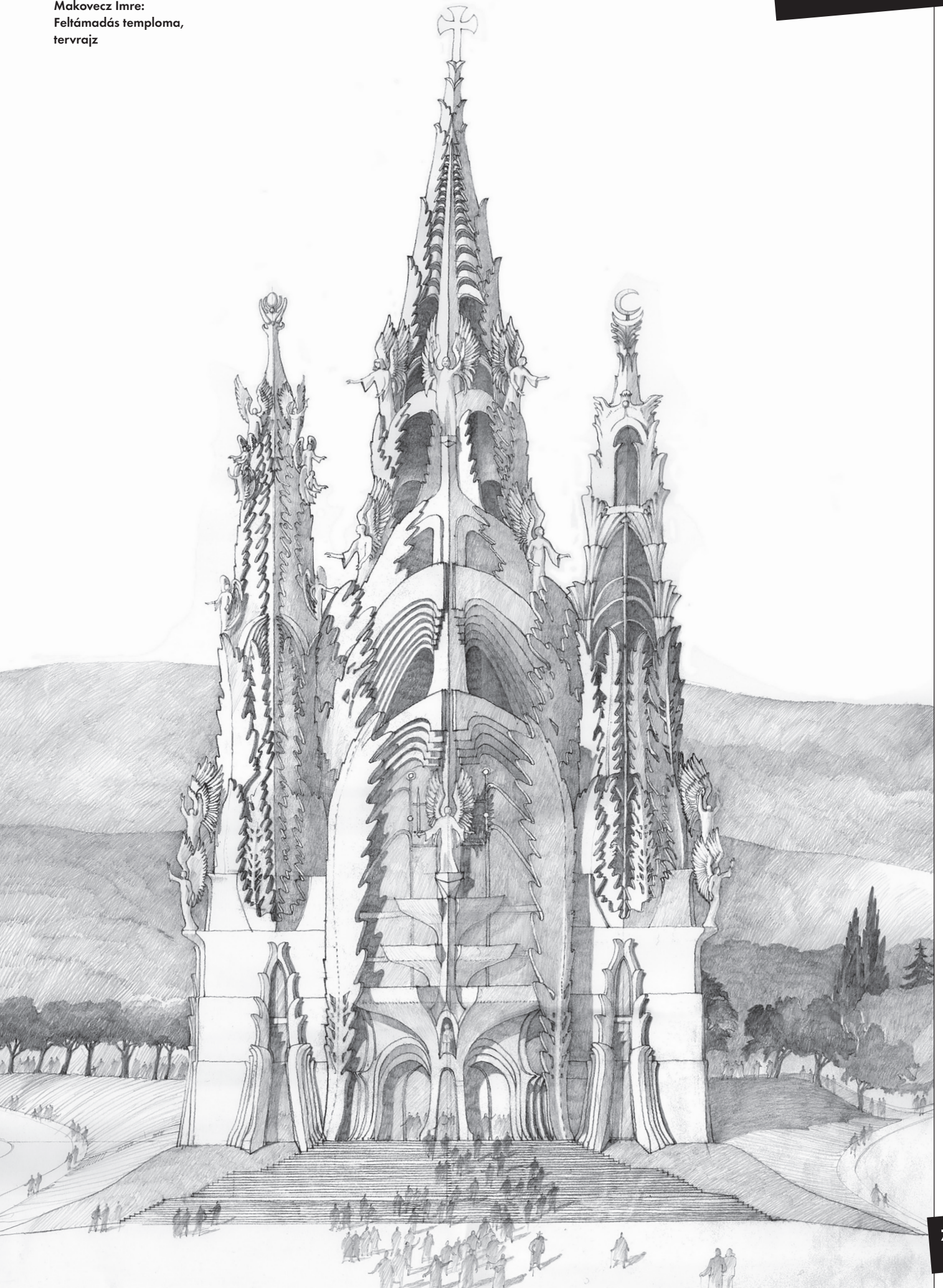

Makovecz Imre az irodájában, 1989

telme. S mégsem vehetsz részt az új életben – ez bizony büntetésnek tűnik. De az is igaz, hogy a győzelem mámoros napjai után földközeli hétköznapok jönnek. A győzelem napjaiban a nagyságot, a jobbik énünk ragyogását ünnepejük. De aztán jönnek a hétköznapok, és

velük visszatérnek lehangoló gyengeségeink és bántó gyarlóságaink is. Kimaradni ebből, a csúcson befejezni – innen nézve inkább megkímélés. A fotón mindig a világsúcsot teljesítő magasugró kimerevített képe látható, amint kibabrál a fizika törvényeivel, és áthalad a lécc felett. Fantasztikus! De minden csodálatunk mellett azt is tudjuk, hogy nem lehet, nem tudsz mindig a lécc felett maradni. Makovecz Imre, mint a magyarok Mózesé csak egyetlen évet kapott. Egy rövid pillantást vethetett a kommunizmus és a posztkommunizmus összesen hatvanöt évét felváltó új világra. A máig tartó, polgári, nemzeti és keresztény korszak szabad levegőjéből éppen csak egy lélegzetnyi jutott neki. De pontosan tudta, mi történik, és mi fog történni. Tudta, hogy most nem négy év következik, hanem egy hosszú korszak, amelyben a magyarok külön-külön és a magyarság együtt is magára találhat. Aligha gondolta, hogy hibátlan világ lesz – ha egyáltalán van ilyen –, de tudta, hogy vége a bedeszakázott égbolt korszakának. Az jön, amire mindig is vágyott. Az jön, ami a legjobbat fogja kihozni a magyarokból. És eljött a pillanat, hogy a lefeszített deszkák mögül előbukkanó égbolttal összekössük a földdel. „Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra.” Sőt, nemcsak benned,

Makovecz Imre:
Feltámadás temploma,
tervrajz

hanem bennünk is. Ő volt Weöres Sándor versének eleven megtestesülése. Ő maga és vele az épületei is. A földtől az ég felé. A létra lába a magyar földön áll, felső foka az égi trónhoz támaszkodik. Az ívek, a madárszárnyként emelkedő tetők, a terek közé feszített fény mind ugyanazt mondják: csak akkor élsz helyesen, ha mindig felfelé tartasz, ha a gravitáció földhöz szegező erejével szemben felemeled a lelked. Sursum corda! És amikor felidézük a szavait, amikor megállunk az épületei előtt, ez megtörténik, és valóban felemeljük.

Azt hiszem, van az építészetnek egy pontja, ahol a mérnöki tudás véget ér, és kezdődik valami más. Még szerencse, hogy így van, mert ha nem így lenne, csak építészek szólhatnának hozzá az épített világról szóló vitákhoz. A mérnöki vita szerencsére véget ér, és az előtted álló épület láttán megérted a föld mélye és az ég kupolája, a mulandóság és az örökkévalóság közötti drámai feszültséget, amely létrehozta a látomást, amelyet épületként tár eléd az építész. Mindig úgy láttam, hogy Makovecz Imre egész életében ezen a határmezsgyén állt. S maga is úgy gondolhatta, mert azt mondta: „A világot a Teremtő hozta létre, én csak próbálok belehallgatni.” Makovecz Imre, Hölgyeim és Uraim, nem világnézetet, hanem világszlelést hagyott ránk. Ősi tudás ez. A tér sohasem semleges. Vagy felemel, vagy összenyom. Vagy velünk lélegzik, vagy ellenünk dolgozik. Makovecz Imre életművét sohasem úgy láttam, mint egyfajta építészeti teljesítményt. Az ő életműve számomra inkább egy magyar civilizációs ajánlat. Így is lehet élni. Ennyire levegősen. Áttetszően. Ennyire bátran. Ennyire csak a lényegre figyelve. S eljutni még itt, a Földön oda, ami örök.

... Ideidézem a 2010-es Marezibányi téri konferencia történetét is. Össze kellett hívni a magyar gazdaság vezetőit: bankárok, vezérigazgatók, tőketulajdonosok, multifőnökök. Emlékeznek, ez volt az a pillanat, amikor a bankokat és a multcégeket bevontuk a közteherviselésbe. Néma csend. Ellenséges légkör. Gyilkos pillantások. Bejelentettem a bankadót, a multiadót és egyéb szörnyűségeket. Egyedül a színpadon, és mindenki ellened. Eszembe is jutott: aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni. Befejeztem. Se taps, se köszönés, se egy gesztus. Úgy éreztem magam, mint az a szerencsétlen, akit az iráni legfőbb ajatollah a világ gonoszának nyilvánított. És akkor a széksorokon túlról, állva, a függöny mellől higgadt, öblös, fegyelmezett, kinyilatkoztatásszerű hangon, vagyis ellentmondást nem tűrő hangon valaki ezt kiáltotta: „Éljen Orbán Viktor!” És ezt háromszor vágta bele az ott gomolygó gyűlöletfelhőbe. Hogy hogy? került oda, azóta se tudja senki.

... Azt is láthattam, hogy halt meg, hogyan lépett ki ebből a világból. Amikor elért hozzá a baljóslatú hír, hogy komoly beteg, felkerestem. Beengedett. Nagy szó: beengedett.

Mondom neki: „Mester, mi a helyzet?” „Mi lenne? Meg fogok halni. Ezen a betegségen nem tudnak segíteni” – mondta. Kérdeztem: „Kezelés, gyógyszerek, klinikák, tudomány, Amerika?” Mire ő: „Nincs mit tenni. És nem akarok a gyógyszergyárak forgatókönyve szerint meghalni.” A mi magyar világunkban a halál, a halálról való beszéd tabu. Nem tudom, jó-e vagy könnyebb-e így, de ez a helyzet. Neki nem volt tabu. Ez sem volt az. Semmi patetizmus. Semmi panasz. Csak a szikár tények. Csak az áttetsző tisztaság. Csak Makovecz. Saját ágendája szerint élt, és saját akarata szerint halt meg. Még halálában is szabad maradt. És biztos vagyok abban, hogy még időben felért a létra tetejére.

A Műcsarnok kiállításának enteriőrképei

Turi Attila, Orbán Viktor és Szabó Marianne, Makovecz özvegye a megnyitón

Makovecz Imre munka közben 1990 körül

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Magyarországot, a magyar jövőt a Makovecz Imre szervezte szellemi összeesküvés mentette meg 1990 után. Nyílt összeesküvés volt ez ott, a Kecse utcában, ezért nem lehetett sem felszámolni, sem leszámolni vele. A szellemi kiválóságban, a szellem halhatatlanságában, a haza mindent megelőző szolgálatában hívó, legnagyobb élő magyarok nyílt összeesküvése volt ez. Ez az előttünk járó nemzedék nagy öröksége, amit ránk hagytak. A névsort hosszan ismertethetném Fekete Györgytől Jókai Annán, Szabó Magdán át Nemeskürty Istvánig. Nem tudhatjuk, milyen idők jönnek, milyen kevésen múlik, hogy jobbra vagy balra fordul-e a sorsunk. Egy dolog biztos. A rendíthetetlen magyarok nyílt összeesküvése nélkül a jövőben sem maradhatunk talpon. Dicsőség Makovecz Imrénnek! ♦

A musical magyar királya

Szirtes Tamás ötvenöt színházi éve

A hazai musical atyjaként számon tartott Szirtes Tamás, a Kossuth-díjas rendező és a Madách Színház igazgatója ez év őszén újabb musicalbemutatóval ajándékozta meg a nagyközönséget. Szeptember végén a *Jégvarázs* című Broadway-musicalt mutatta be a Madách Színház hármasszereposztásban, Szirtes Tamás rendezésében. A történet a szeretet és az elfogadás erejéről szól, így a rendező szerint nyugodtan tekinthetjük családi darabnak, amely mindenkinek teljesértékű élményt nyújthat. A karaktereket a magyar musicaljátás fiatal sztárjai keltik életre.

Szirtes Tamás ifjúkori portréja

Szirtes Tamás, a Madách Színház igazgató-főrendezője

Andersen meséje alapján 2013-ban készült el a Disney nagy sikerű animációs filmje *Jégvarázs* címmel. A műből 2017-ben született színházi musical, amely végig járta a világ zenés színházeit. A szövegkönyvet Jennifer Lee írta és a művet Galambos Attila és Szenté Vajk fordításában játsszák a Madáchban. A színházi műhöz a *Legyen hó* című népszerű slágeren kívül a Kristen Anderson-Lopez és Robert Lopez zeneszerző páros további remek dalokat is szerzett.

Szirtes Tamás a premier előtt így ajánlotta a nézők figyelmébe az előadást: „Igazi remekmű a *Jégvarázs*. Alkotói megőrizték az alapul szolgáló Andersen-mese drámaiságát és hozzátettek sok reményt és csillogást. Tökéletesen felépített, hiteles műről van szó, amely okkal ragadja meg a gyerekeket világszerte és meggyőződésem, hogy a felnőttek számára is tanulságokat és katarzist jelent. Arendelle mesevilága elragadó, az előadásban a látványvilág, a vizualitás kiemelt fontosságú. Az *Operaház Fantomja* és a *Mary Poppins* színházi állítása után mondhatom, hogy a *Jégvarázs* színházi igényei a musical műfajában a legnehezebbek közé tartozik.”

Szirtes Tamás rendezésében a *Jégvarázs* nem csupán látványos Disney-adaptáció, hanem érzékekre hangolt színházi élménye a szemnek, a fülnek és a szívnek egyaránt. Mivel a musicalt hármasszereposztásban játssza a körüti teátrum, így estéről estére változik, hogy ki alakítja a varázserejű jégkirálynőt, Elsát, vagy ki bújik a húga, Anna bőrébe. A premierhétköznapján mindannyian bemutatkoztak és a közönség minden este szünni nem akaró vastappsal jutalmazta játékukat és a produkciót. A darab zenei vezetői Kocsák Tibor és Köteles Géza, míg a varázslatos látványvilágért Vízvárdi András felel. A mesébe illő jelmezeket Rományi Nóra tervezte, a koreográfiát pedig Tihanyi Ákos jegyzi.

Szirtes Tamás Kossuth-díjas színházi rendező, színházigazgató, egyetemi tanár 1945 januárjában Budapesten született. Édesapja, Szirtes László Lakner bácsi Gyermekszínházának táncmestere, táncoskomikusa és segédrendezője volt. Később filmgyári felvételvezőként olyan filmekben dolgozott, mint a *Nem élhetek muzikaszó nélkül* vagy az *Érik*

a *búzakalász*. A második világháború után csaknem húsz filmben dolgozott gyártásvezetőként, köztük például a *Valahol Európában* vagy a *Budapesti tavasz* című alkotásokban.

Szirtes Tamás 1968-ban végezte el a Színház- és Filmművészeti Főiskola színházrendezői szakát Major Tamás osztályában, majd a budapesti József Attila Színházban kezdett el dolgozni. 1972-ben a Miskolci Nemzeti Színház tagja lett, ahonnan egy év után a fővárosi Madách Színházhoz szerződött. 1977 és 2005 között a Színház- és Filmművészeti Főiskola – 2000-tól Egyetem – tanára volt.

2004-ben kinevezték a Madách Színház igazgatójává, ami egyben az Erzsébet körüti teátrum profilváltásával járt. Vezetése alatt az intézményben huszonöt musical, zenés játék kapott helyet a repertoáron. Elsőként Dürrenmatt *Herkules és az Augiász-istálló* című vígjátékát állította színházra 1967-ben. A pályán eddig eltöltött több mint öt és fél évtized alatt évente átlagosan három-négy előadást vitt színházra, de volt olyan év, amikor rendezőként hét előadást jegyzett. Bemutatóinak száma a darabfelújítások nélkül is megközelíti a százat.

Repertoárján klasszikus és modern szerzők – Brecht, Agatha Christie, Goldoni, Hubay Miklós, Victor Hugo, Karinthy Ferenc, Moldova György, Molière, Molnár Ferenc, Müller Péter, Nemeskürty István, Németh László, Ránki György, Sarkadi Imre, Jean-Paul Sartre, Shakespeare, Neil Simon, Szakonyi Károly, Szép Ernő, Szomory Dezső és Oscar Wilde... – művei egyaránt szerepeltek.

Élete meghatározó produkciójának a magyarországi musicaljátás egyik legnagyobb sikerét, a *Macskák* bemutatását tartja, ez egyben pályájának egyik csúcса. Andrew Lloyd Webber zeneszerző T. S. Eliot verseiből írt, Romhányi József által magyarra fordított és Seregi László koreográfiájával előadott musicaljét 1983. március 25-én láthatta először a közönség a Madách Színházban. „A színházban mindig a teljesség érdekel, amikor a színházcsinálás valamennyi eszközt tudom használni, azaz a látványt, az irodalmat, ami az alapanyag és a zenét” – nyilatkozta erről.

A darab színpadra állítási jogát úgy kapta meg, hogy Shakespeare *Sok hűhő semmiért* című művének előadása a Madách Színházban megtetszett néhány itt filmező brit színésznek, és a rendezőjét ajánlották Webbernek. Az 1981. évi londoni és az azt követő Broadway-bemutató után a budapesti volt a *Macskák* harmadik, egyben első nem angol nyelvű premierje. A darab a magyar színházi életben több mint négy évtizede van műsoron eredeti rendezésben és koreográfiával, többször felújították, előadták a szegedi Dóm téren és a nyíregyházi Szabadtéri Színpadon is. Az eddigi körülbelül ezerhatszáz előadásra több mint másfél millió néző váltott jegyet, a különböző szerepekben mintegy háromszáz művésznél tapsolt a közönség.

Szirtes 1984-ben színre vitte John Kander és Fred Ebb *Kabaré* című musicaljét, amely Bob Fosse 1972-es filmjeként is világsikert aratott. A *Macskák* sikere után Webber több musicaljének hazai megrendezésére nyert jogot, mint a *József és a színes szélesvásznú álomkabát*, *Az Operaház fantomja*, a *Jézus Krisztus szupersztár* vagy a *Rocksuli*. Emellett olyan zenés darabokat vitt színre, mint a *Nyomorultak*, a *Chicago*, a *Producerek*, a Monty Python *Gyalog-galoppjából* készült *Spamalot*, a *Mary Poppins* vagy a *Napsugár fiúk*. 2014-ben színpadra alkalmazta az ABBA együttes dalain alapuló *Mamma Mia!* című musicalt, 2023-ban pedig megrendezte a Bryan Adams zenéjével készült *Pretty Woman (Micsoda nő!)* című, a nagy sikerű film nyomán született musicalt, valamint a VIII. Henrik hat feleségének történetét elmesélő *Six* című koncertmusicalt.

Televíziós műsorokat, színházi tévéadaptációkat és filmeket is jegyez, mint például a *Leánykerés éjjel kettőkor* és az *Egy hónap falun*. 2009-ben Kossuth-díjjal tüntették ki az európai színvonalú zenés színházi megteremtéséért végzett munkásságáért, az újszerű és hagyományos rendezői módszereket magas szinten elegyítő művészetéért, valamint művészetpedagógiai munkásságáért. Az általa vezetett Madách Színházról Rényi Ádám és Bárdos András írtak könyveket.

A *Jégvarázs* szeptember végi premierje után Szirtes Tamás így nyilatkozott a riportereknek:

– Sok felnőttet láttam a nézőtérén, és ez bizakodással tölt el. Mert a mesét, bár a nagy irodalmi műfajok közé tartozik, sokan nem értékelik eléggé, holott mély tartalmakat hordoz. A mesék óriási teret hagynak a fantáziának, megtörténhet bennük bármi, beszélhet állat vagy növény, de a legfontosabb, hogy mindig ott csillog bennük a remény. A *Jégvarázs* valójában felnőttese, bár gyerekeken keresztül vált világhírűvé... Két testvérrel szól, az egyik melegszívű, játékos kislány, aki tántoríthatatlanul hisz a jóban, míg nővérenek jégből van a szíve, szép, ám félelmetes, pusztító tehetséggel van megáldva. És gondoljon bele, hány olyan történelmi helyzetet kellett már átélnie az emberiségnek, amikor egy önmagában tehetséges, de hallatlan ördögi erő formálta a világot! A mese végén azonban csoda történik – a műfaj ezt megengedi –, és a testvéri csók felolvastja a hókirálynő szívét. Ez a csoda a szeretet csodája, amely reményt ad mindannyiunknak. Ősi üzenet ez, Shakespeare valamennyi darabja úgy végződik, még a legvéresebb tragédiák is, hogy zárszóként elhangzik az a gondolat: az élet eddig rossz volt, de holnaptól minden jó lesz. A szerző tudta, hogy a nézőt nem szabad remény nélkül elengednie a színházból.

– *Hogyan került a Madách Színházhoz?*

– Engem 1972-ben még Ádám Ottó szerződtetett rendezőnek a Madáchba, azóta sem mozdultam el innen. Megismerkedhettem a kor színészióriáival, Gábor Miklóssal, Huszti Péterrel, Pécsi Sándorral, Domján Edittel, Tolnay Klárával, Psota Irénnel... Fantasztikus emberi minőség és színházi kultúra volt jelen. A rendezők abban hittek, hogy a feladatuk ugyanaz, mint a karmestereknek: a nagy klasszikusok megszólaltatása.

– *A Madách végül musical-előadásokra specializálódott. Kinek a döntése volt ez?*

– Az enyém. 2004-ben, amikor kineveztek a színház élére, már húsz éve velünk volt a *Macskák*. 2003-ban bemutattuk *Az Operaház Fantomját*, és más sikeres musicalek színpadra állításán is túl volt már

A *Jégvarázs* című musical csapata a rendezővel

Szirtes Tamás a *Jégvarázs* szeptemberi bemutatóján

Jelenetek a *Jégvarászból*

a színház, mint például a *Doktor Herz*, a *József és a színes szélesvásznú álomkabát* vagy a *Mária evangéliuma*. Óriási igény mutatkozott a zenés előadásokra. Számomra ez azt igazolta, hogy a roppant erős budapesti színházi versenyben helye van a zenés Madách Színháznak. Nyilvánvaló volt, hogy különbözni kell, és csak akkor van esélyünk megőrizni a pozíciókat, ha markáns műfajváltáson esünk át.

– *A nemrég megjelent életrajzi kötetében azt mondja: az 1983-ban bemutatott Macskák mérföldkő a pályáján.*

– A siker jelentős részben Seregi Lászlónak, az Operaház akkori zseniális koreográfusának köszönhető, aki elfogadta a felkérésemet, hogy csináljuk meg együtt Webber darabját. Így esett, hogy hónapokig testközelből figyelhettem őt, amint instruál, és megalkuvást nem ismerőn, a célt szigorúan szem előtt tartva koreografálja meg a gondosan kiválasztott színészek és a tánckar mozgását... A történeti hitelességhez hozzátartozik, hogy Andrew Lloyd Webber csodálatos musicaljét először Londonban mutatták be 1981-ben, és két évvel később mi állítottuk színpadra a világon másodikként. A szerző maga is eljött a bemutatóra. Akkor még fiatal zeneszerző volt, nem állt mögötte az a zenei birodalom, ami ma, és magával ragadta a budapesti előadás. Nagyon örült annak is, hogy a Madách épülete klasszikus színházépület. Londonban ugyanis egy arénaszínházban, egy porondszerű színpadon mutatták be a *Macskákat*. A szerzőt boldogság töltötte el attól, hogy hagyományos színházban is működik a műve.

Amikor ez év tavaszán Szirtest a rövid időn belül napvilágot látott két kötetről kérdezte az újságíró, így válaszolt:

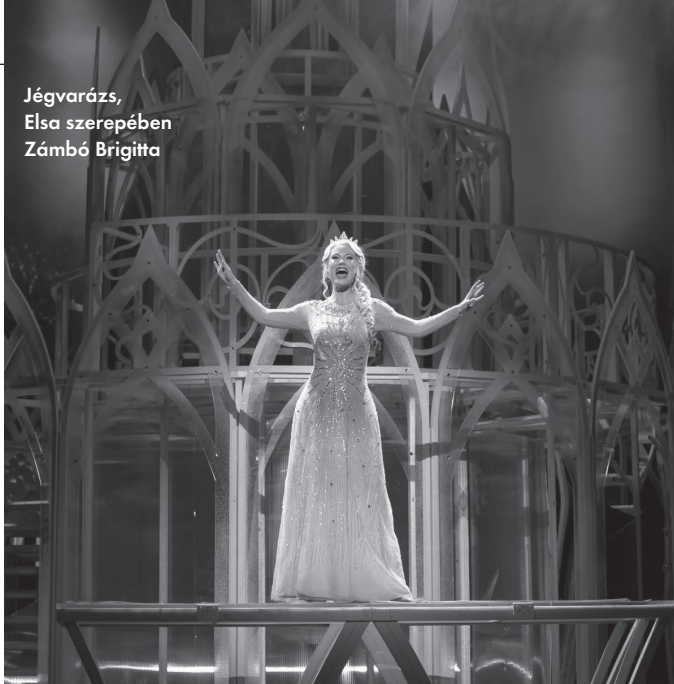
– A két könyv nagyon más. *A 20 év!* – *Két zenés évtized a Madách Színházban* arról a rengeteg dolgozóról és művészről szól, akiknek kiemelkedő szerepe volt a Madách elmúlt húsz évének sikerében. Ez amolyan kulisszák mögé pillantás, amit a színházszervező emberek nagyon is kedvelni szoktak. Abban én alig szerepelek, csak az előszót írtam hozzá, inkább a munkatársaimra fókuszál. Az *Ő, Szirtes Tamás* viszont rólam szól és Rényi Ádámnak köszönhető. Elég idegenkedtem attól, hogy valaha is könyvvel jelentkezzem, de ő kitalált egy izgalmas, beszélgető formát, ami már számomra is érdekessé tette az ötletet. Nekem szükségem volt arra, hogy valaki kérdezzen, majd reflektáljon a mondataimra. Legyen ez élő, mint egy színházi pillanat. Tehát elkezdtünk Ádámmal beszélgetni és ebből született meg a könyv... Engem nagyon bánt az emberi feledékenység. Két-három év alatt felejtünk el olyan embereket, akik azelőtt a szakma gerincét adták és ezt borzasztóan igazságtalannak tartom. Mi a folytatása vagyunk valaminek, egy gazdag és csodálatos egyéniségekben bővelkedő színház történet részei vagyunk. Fontosnak tartottam, hogy beszéljek ezekről az emberekről.

– *Sosem zavarta, hogy a filmmel vagy egy regénnyel szemben a színház nem az örökkévalóságnak szól?*

– Tisztában kell lenni azzal, hogy mi a pillanat művészetét gyakoroljuk. Én ezt inkább gyönyörűségnek látom. Fájdalmasan gyönyörűségnek. Persze, ma már léteznek kiváló rögzítési technikák. Össze sem lehet hasonlítani, mennyivel több maradhat meg az utókornak egy mai előadásból, mint mondjuk egy ötven évvel ezelőtiből.

– *A könyvében említi: büszke arra, hogy önök mindig nonreplika szerződéseket kötnek, vagyis a Madáchban látható darabok nem egy az egyben a Westenden vagy Broadway-n látható előadások replikái.*

– A világ számos színpadán a híres, nagy musicaleknek a pontos replikáját állítják színpadra. Még a jelmezek is azonosak az eredetivel az utolsó mellékszereplő inggombjáig. Mi a Madáchban nem így dolgozunk. Mi sokkal nagyobb szabadságot kapunk, és ezzel azért szoktam dicsekedni, mert nagy kiváltságnak számít. Nem mindenkinek engedik meg, hogy a darabjukból önálló változatot készítsen. Nálunk más a rendezés, más a díszlet, más a jelmez, mások a mozgások, más a világítás... Ami azonos, az a szöveggönyv és a kotta. Ezeket nem lehet változtatni, mert ez a tulajdonképpeni bázis. Azokra a darabokra, amelyeket mi játszunk, a jogtulajdonosok nagyon vigyáznak. És a zenés színház nagyon drága műfaj. Ez nem a kísérleti színház terepe, hanem egy óriási anyagi, szervezési és szel-

Jégvarázs,
Elsa szerepében
Zámbo Brigitta

Andrew Lloyd
Webber és
Szirtes Tamás
Az operaház
fantomja 2003-as
magyarországi
bemutatóján

A Jégvarázs két
főszereplője:
Gadó Anita és
Muri Enikő

lemi befektetés. Ha egy producer vállalja, hogy belevág, megpróbál biztosra menni. Ezért is nagy szó, hogy nekünk megengedik, hogy szabadon rendezzük meg őket.

– *A Madách Színház olyan gazdag repertoárral bír, hogy új premier nélkül, csak a régiiek változtatásával is évekig el tudnának sikerrel létezni. A régi sikerek nem kötik meg nagyon a kezét? Mert egy új bemutatóért többnyire fel kell áldozni valami régit.*

– Talán nem így fogalmaznék. Egy zenés darab színpadra állítása óriási munka, legalább egy évbe telik, mert az előkészítési szakasz mindig hosszúra nyúlik. Időbe telik megteremteni egy ilyen jellegű előadás tárgyi feltételeit. Mi nem akkor kezdünk el díszletet csinálni, amikor próbálunk. Amikor a próba elkezdődik, már kész a díszlet, már készek a mozgások, már készek a ruhák. Márpedig ebbe a szakaszba eljutni egy év. Ezért sem fér bele, hogy sok új premierrel rukkoljunk elő. A főváros felé vállaltuk, hogy évi két új darabot mutatunk be. Ez a maximum, amit elbírnak.

– *Ön szerint mi a sikerük titka? Lehet ebben a szakmában biztosra menni?*

– Ha az ember nem követ el bizonyos hibákat, akkor igen. Először is, nem szabad elrontani a darabválasztást. Ez közhelyesen hangzik, pedig nagyon nehéz. És sosem szabad egy másodrangúról azt hinni, hogy elsőrangú. Csak elsőrangú darabot szabad bemutatni. Nem szabad bemutatni például olyan művet, amelyről már előre tudni lehet, hogy néhány eleme rosszul sült el. Aztán meg kell találni a darab ideális szereposztását. Ehhez viszont nem alkalmas a társulatos színház. Mi minden egyes darabunkhoz castingon hozzuk össze a szereposztást. A hármass szereposztás a működésünk záloga. A magyar színházi rend eléggé kaotikus és ahhoz, hogy egy fél évre előre ki tudjuk írni a műsort, és az előadás biztosan meg is legyen tartva, szükség van a hármass szereposztás adta biztonságra... A darabválasztás és a szereposztás mellett még abban lehet hibázni, ha egy darab színpadra állítása során nem a produkció érdekeit tartod szem előtt. Kell tudni, hogy egy adott darabnak mi a legjobb, és ahhoz ragaszkodni kell. Tehát nem szabad kompromisszumokat kötni a művészi alkotófolyamatban. Márpedig ez ezernyi kisebb-nagyobb döntést jelent.

Lexikon a Jégvarázs szereposztásához

A csendes és visszahúzódo Kristoff jelmezét *Borbély Richárd*, *Ekanem Bálint* és *Szaszák Zsolt* ölti magára. *Borbély Richárd* számos főszerepet játszik a Madách Színházban, többek között *A nyomorultak* Jean Valjeanját. *Ekanem Bálint* *A nyomorultak* Javert felügyelőjeként is bizonyította tehetségét, míg *Szaszák Zsolt* *Webber József és a színes szélesvásznú álomkabátjának*, illetve *Jézus Krisztus szupersztár* darabjának címszereplője.

Anna kérését, Hans herceget *Jenővári Miklós*, *Solti Ádám* és *Tóth Dominik* formálják meg az előadásban. *Jenővári Miklós* legutóbb *A nyomorultak* Mariusaként debütált, de címszereplője az *Én, József Attila* című előadásnak is. *Solti Ádám* legutóbbi premierje a Madáchban *A nyomorultak* volt, váltott szereposztásban ő alakítja Jean Valjeant, de látható *Az operaház fantomjában* Raouként is. *Tóth Dominik* 2024-ben végzett a Színház- és Filmművészeti Egyetemen és szintén Mariusként mutatkozott be tavaly *A nyomorultak*ban.

Az Elsa varázslatótól életre kelt bohókás hóember, *Olaf* szerepét *Sánta László*, *Serbán Attila* és *Szemenyei János* játssza a magyar előadásban. *Sánta László* jól ismert név a musicalrajongók körében, szerepe a Madáchban többek között az *Aranyoskám* főhőse. *Serbán Attila* több mint húsz éve játszik a színházban, legutóbbi sikerét a *Pretty Woman*ban aratta a körüti teátrumban, de látható az *Aranyoskám* főszerepében is. *Szemenyei János* jelenleg is számos előadásban vesz részt, mint például a *Jövőre veled, ugyanitt*, az *Aranyoskám*, vagy éppen a *Jézus Krisztus Szupersztár*.

– *Ön szerint a Madách mellett ez a piac elbírna még egy hasonló színházat? A Broadway és a Westend teli van zenés színházakkal és zenés darabokkal.*

– Kicsit ellentmondok. Szerintem nagyon kevés igazán jó zenés darab van. Látom, hogy a zenés műfaj vonzó sok színház számára, sok színház meg is kísérli, hogy belevágjon... Csakhogy a zenés színházba nem lehet hirtelen belecsapni. Nem így működik. Olyan, mint az angol gyp. Talán ismeri a viccet, hogy mitől olyan gyönyörű az angol gyp? Hát, locsolni, hengerelni, locsolni és hengerelni kell, és ha ezt az ember hatszáz éven keresztül csinálja, pont így fog kinézni. Tehát a zenés színház nem úgy működik, hogy az ember belevág, kockáról kockára kell felépíteni. Mi egész másképp gondolkozunk a színházcsinálás minden elemében: kommunikációban, műsorszervezésben, próbarendben, játérendben. Aki ebbe csak úgy belevág, az biztosan nem olyan lesz. Magas technikai ismereteket igényel. Olyanokat, amelyek a prózai színházban nincsenek vagy nem olyan szinten vannak jelen. És tényleg kevés az igazán jó darab. Főképp most, a XXI. században. Úgy látom, hogy ennek az évszázadnak még nem született meg a nagy, zenés sikerdarabja. A mi repertoárunk nagy része is XX. századi darabokból áll. Pedig a világ változik és úgy érzem, a musical műfaja alkalmas arra, hogy kövesse az életet és bemutassa ezeket a változásokat. Várom már, hogy megszülessen a nagy XXI. századi musical.

– *Rengeteget jár külföldre. Ilyenkor mindig megnéz egy-két darabot a vakáció mellett?*

– Ezt megfordítanám: én elsősorban azért járok külföldre, hogy darabokat nézzek. Ilyenkor általában minden délután vagy este színházban vagyok. Olykor komoly színházmérgezésem van egy ilyen út után. De nemcsak darabokat keresek, hanem olyan kreatív ötleteket is, amelyeket később mi is tudunk majd alkalmazni a Madáchban. A zenés színház alapvetően angolszász műfaj, de ettől még én nagyon büszke vagyok a magyar musicalekre is. Hiszek abban, hogy azt a tudást, amit ezeken a zenés darabokon megszerzünk, valahogy átadhatjuk a magyar szerzőknek, a magyar daraboknak. Ezért is írtuk ki a negyedik musicalpályázatunkat. Az eddigi három nagyon sikeres volt, mindegyikből született darab, például az *Én, József Attila*, amelyet most is játszunk. Érdemes a magyar szerzőknek ezt a lehetőséget felkínálni, mert talán alkotásra buzdítja őket.

– *Lehet olyan nagy magyar musicalsikeret elérni, mint amilyen az István, a király volt?*

– Az a darab különleges csillagzat alatt született. A mondanivalója túlnőtt a musical jelentőségén, elkezdett többet jelenteni, amitől generációk adják át egymásnak. A rendszerváltásnak nagyon szép, heroikus emléke az *István, a király*, és ezzel nem lehet versenyre kelni. De ettől még születhetnek nagy sikereink.

– *A könyve alapján úgy fest, hogy az egész élete a színházról áll. Nem érzi úgy, hogy emiatt nem marad ideje másra?*

– Több mint ötven éve járok be a Madáchba és soha egy pillanatig nem unatkoztam. Az emberek szeretik utálni és kritizálni a munkahelyüket, de engem a színház a mai napig elvarázsol. Ha előttem áll egy üres színpad, én abban a lehetőséget látom.

– *Híres arról, hogy a zenés színházba számos énekest emelt be, akár tehetségkutató műsorokból is. Kikre a legbüszkébb?*

– Elnézést kérek, ha nem mondok neveket, ez mindig érzékeny dolog. Ha valakit kihagyok, annak csak fájdalmat okozok. A szerencse folytán a Madách Színházban most összeállt egy nagyon erős fiatal csapat. Régen volt ennyi tehetséges fiatal fiú és lány nálunk. Különleges, jó képességű emberek. Nekik köszönhetően képesek vagyunk bármilyen zenés darabot játszani, mert meglesz a megfelelő szereposztásunk hozzá.

– *2027-ig szól a szerződése. Utána újra megpróbálja?*

– Az még nagyon messze van. Még a jó Istennek is lesz hozzá egy-két szava.

NEMZET MŰVÉSZE DÍJ

2025

Négyen nyerték el idén a rangos magyarországi művészeti elismerést – a Nemzet Művésze díjat, amelyet november 5-én adtak át az Magyar Művészeti Akadémia székházában, a Pesti Vigadóban. A bizottság 2025-ben Geiger György trombitaművésznek, Kiss János balettművésznek, Kubik Anna színművésznek és Serfőző Simon írónak, költőnek ítélte oda az elismerést. Az eseményt megtisztelte jelenlétével Hankó Balázs kulturális és innovációs miniszter, aki köszöntőjében kiemelte, hogy a magyarság számára a kultúra nemzeti erőforrásnak számít.

Turi Attila, Geiger György, Kubik Anna, Serfőző Simon, Kiss János és Hankó Balázs a díjátadón

Geiger György, a trombita művésze

Szakonyi Károly laudációja

Soroksáron él, ahol a Kis-Duna feletti háza teraszáról gyönyörködhet a sziget állat- és madár világában, tanúskodnak erről szépséges természet fotói, mert Geiger György nemcsak a trombita kiváló művésze, de a festészet, a fényképezés és az irodalom is fontos része az életének. Hanem most a trombitaművészt ünnepeljük, aki érdemes művészi kitüntetés és sok más szakmai díja mellett, a Liszt Ferenc- és Kossuth-díj után elnyerte a Nemzet Művésze magas elismerést.

A zenei gimnázium után a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán tanult tovább, művésztanári diplomát szerzett, s húszévesen már első trombitás lett a Magyar Állami Operaház Zenekarában. A Magyar Rádió és Televízió Szimfonikus Zenekarának szólótrombitása volt, s tagja a Modern Rézfúvosok Együttesének. Nagyszerű játékában nemcsak a hazai közönség gyönyörködhetett, világszerte számos nemzetközi versenyen vett részt: szerepelt Amerikában, az Új-Mexikó állambeli Albuquerque trombita-világtalálkozóján, elragadtatást váltva ki virtuozitásával. Lemezei jelentek meg, többször kapott Artisjus-díjat, 1980-ban a Zeneakadémia szaktanárképző tagja lett. Sikerei teljében is mindig hálásan gondolt Farkas Antalra, aki zeneiskolát teremtett Soroksáron, és lelkesen tanította a gyerekeket, köztük őt is, tangóharmonikára.

Öles termete ellenére csupa szelídség, derű, trombitajátéka szívből jövő és szívhez szóló, akár a világ zeneirodalmának klasszikus darabjait, akár modern számokat játszik csillogó rézhangszerén. Hangversenytermekben vagy az éter hullámain szólt trombitájának hangja. Ma is fülemben cseng, amikor egy ködpárás reggelen egyik költő barátunkat tettük a csepeli Duna-ágnál, az urnából a hullámokba szórva hamvait, és Geiger György a víz sodrása fölél emelve trombitáját, játszani kezdte az *Il silenziót*.

Ez a derék termetű, körszakállas férfi, kezében kecses hangszerével

emberek sokaságát bővelte el egyedülállóan nagyszerű játékaival, és a művészvilág úgy ítélte meg, Geiger György sokat tett a nemzet szellemi kincstára gyarapodására. Ő pedig ezt, a művészvilág iránta áradó szeretetét és megbecsülését, a Magyar Művészeti Akadémia díjátadó gálaestjén szerényen és meghatódva fogadta. A Magyar Írók Egyesülete nevében gratulálunk, és kívánunk még sok szép alkotó időt!

*

Kiss János balettművészt, Kubik Anna színművészt és Serfőző Simon írót, költőt munkatársunk Józsa Ágnes személyesen kereste meg és kérte fel spontán beszélgetésre az ünnepi esemény kapcsán. Most az ő gondolataiból, visszaemlékezéseiből idézünk fel érdekes pillanatokat.

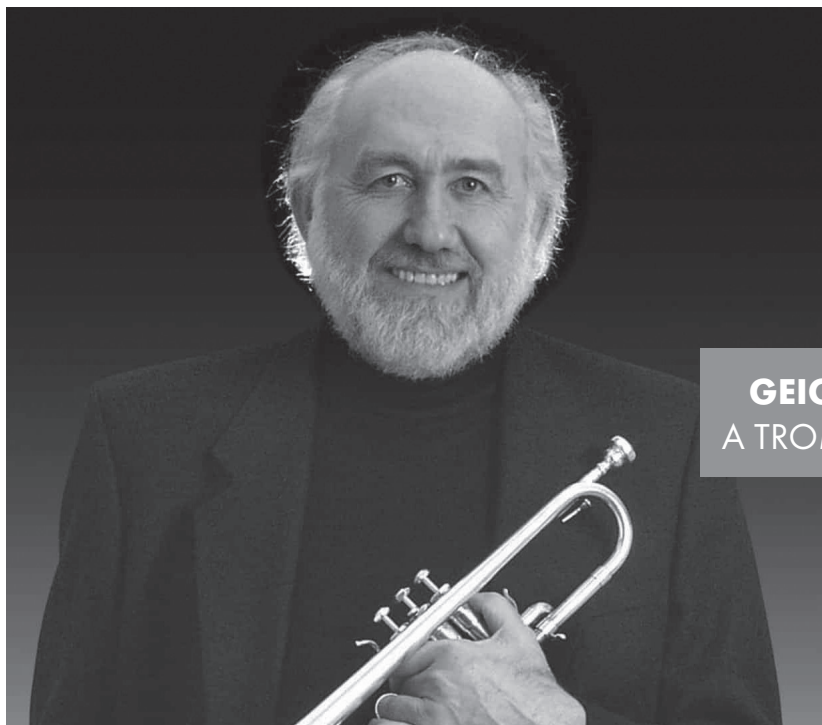
Kiss János balettművész három élete

Kiss János balettművész a Győri Balett alapító tagja, majd a társulat Markó Iván utáni életének megteremtője. A Magyar Táncművészek Szövetségének és a Magyar Táncművészeti Egyetem vezetőségi tagjaként a fiatal tehetségek segítője. Munkásságában három elkülönülő életszakaszt különböztethetünk meg: az első a Győri Balett, a hőskor; a második, amikor 1991-ben újra fel kellett építeni a világhírű együttes életet; a harmadik a mostani, amikor már a táncművészeti egyetemmel, a táncművészet ügyével foglalkozhat.

– A nemzet művészenek lenni óriási megtiszteltetés, ám egyben felelősséget is jelent. Látva ezt az óskaszt, ami eluralkodott a világban, erősen kell hinni a kultúra erejében, a fiatalok tehetségében és jövőjében, a közösség erejében...

– *Mindig is balettművésznél készült...*

– Mindig a legjobb szerettem volna lenni, és ebben csodálatos mestereim voltak. Lőrinc György balettmester arra kötelezett bennünket, hogy minden operát végignézzünk, nemcsak a balettelőadásokat, de az operákat is, kötelező volt látogatni a zeneakadémiai koncerteket. Akkor ismertem meg Kocsis Zoltánt. Sokat jártunk Fejes Endre író lakására, akinek csodálatos könyvtára volt képzőművészeti albumokkal, lemezekkel, és mesélt nekünk... Soha nem akartam a könnyű utat választani. A 25. Színházban például megismerhettük Garas Dezsőt. Nekem megadatott gyerekként, hogy ilyen nagyszerű emberek közelében lehettem. Példaképem volt Fülöp Viktor táncművész, aki maga volt az öserő. Szerencsésnek mondhatom magam, hogy koncentrálni tudtam a táncművészetre... Meg kellett harcolnunk azért is, hogy a Győri Balett megszülethesen. Az első külföldi fellépésünk Milánóban a Scalában volt. Hat hétig a Jurij Ljubimov által rendezett *Borisz Godunov*ban táncoltunk, amelyet Claudio Abbado vezényelt. És jártuk a világot *A Nap szeretettel*, a *Boleróval*, a *Csodálatos mandarinnal*, mindenütt sikert aratva... 1991 után aztán nekem más vágyam nem volt, mint hogy

GEIGER GYÖRGY,
A TROMBITA MŰVÉSZE

LEXIKON

A Nemzet Művésze díj Bizottság elnöke Turi Attila építész, az MMA elnöke. Tagjai: Aknay János festőművész, Rátóti Zoltán színművész, Ács Margit író, Blaskó Péter színművész, Ferencz István építész, tervezőművész, Koltai Lajos filmrendező, operatőr, Pérel Zsuzsa képzőművész, textilművész, Sapszon Ferenc karnagy, Sebő Ferenc előadóművész, népzene kutató és Zsuráfszky Zoltán táncművész, koreográfus.

KISS JÁNOS
BALETTMŰVÉS Z

Sinkovits
Imrével
az Advent
a Hargitán
című
darabban

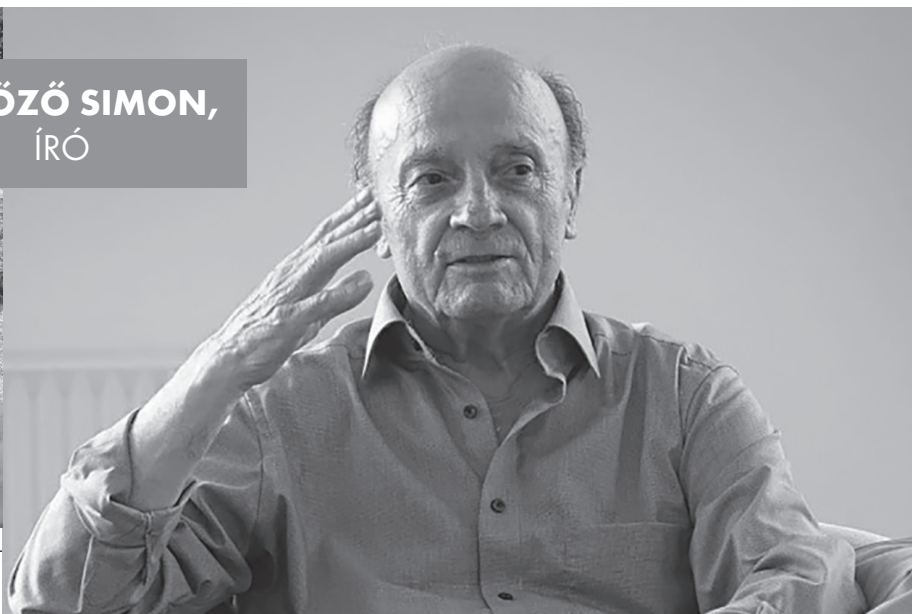

KUBIK ANNA,
SZÍNÉSZNŐ

Fotók: Ilo

SERFŐZŐ SIMON,
ÍRÓ

mindenhova elvigyem az újrakezdett életünk táncosait, ahol Markó Ivánnal jártunk: Moszkvába, Rióba, New Yorkba. Elmondhatom, hogy sikerült... A 2020-as év felé közeledve úgy éreztem, hogy fiatal energiára van szükség. Szerencsére volt egy kitűnő táncos, Velekei László, aki alkalmas volt a feladatra. Ő a Fesztivál Balettből jött hozzánk, ő lett az utódom. Büszke vagyok a Győri Balett társulatára. Hál' istennek fejlődő pályán van az együttes, kitűnőek a táncosaik, igényes és változatos a repertoár. Hálás vagyok azért, hogy ez így sikerült.

– Sokat tett azért is, hogy a táncművészetnek önálló színháza legyen.

– Nagy dolog volt, amikor a Nemzeti Táncszínház létrejöhett a Millenárison. Igen, sokat kellett tenni érte, és büszke vagyok arra, hogy ez az egyetlen tiszta profilú táncszínház Magyarországnak. Most, amikor ezt az elismerést kaptam, végiggondolva az életemet rájöttem, hogy én világleletemben azt csinálhattam, amit szeretek, amiben hiszek. És ez óriási ajándék.

Kubik Anna adventje

– Nehéz szavakba önteni, mert a nemzet művészenek lenni óriási megtiszteltetés és hatalmas felelősség egyszerre... Egy dunántúli kis faluban nőttem föl, tizennégy éves koromig nem is láttam színházat. Nyolcadikos koromban Székesfehérváron láttam *A köszívű ember fiait*, akkor Jókai beszippantott. Tudatosult, hogy bennem is van egy kifejezési vágy, és hogy milyen is az igazán fontos színház. Az előadásról aztán dolgozatot kellett írni. Az osztályból mindenki a Baradlay fiúkról írt fogalmazást. Egyedül én írtam Baradlaynéról, mert engem lenyűgözött az, hogy ebben a szerepben lehet beszélni hazaszeretetről, a család fontosságáról, hitről, magyarságról, a szerelemről, mindenről. Ami az életben fontos, az ebben a műben és ebben a szerepben benne van. A következő szép pontja életemnek, Jókaihoz kötődve, hogy évtizedek múlva megkaptam Baradlayné szerepét Veszprémben, a Pannon Várszínházban. Egy délelőtti, füredi vendégjáték után, Baradlayné ruhájából épp csak kilépve indultam el a délutáni Kossuth-díj-átadóra, a Parlamentbe. Most pedig egy örökös, szép Baradlay fiú, Mécs Károly helyét vehettem át e díjjal, a *Jókai 200* emlékévkben. Szakmai életem, hivatásom Jókainak köszönhetem. Ilyen módon határozta meg Jókai az életemet.

– A nemzet színésze, gyönyörű alakításokkal a háta mögött...

– Fontos szerepeket játszhattam olyan szériákban, mint a *Csiksmolyói passió*, az *Advent a Hargitán* sokszáz előadása. Az *István, a király*, a *Magyar Elektra*... Ki beszélhetett a hetvenes-nyolcvanas években Erdélyről vagy a határon túli magyarság sorskérdéseiről? Én rögtön ezzel kezdtem a pályámat. S lehettem Júlia, Melinda, Tünde. Így kezdtem a Nemzeti Színházban a pályámat, olyan hatalmas színészek mellett, mint Sinkovits Imre, Őze Lajos, Kállai Ferenc, Avar István, Agárdi Gábor, Szemes Mari, Várady Hédi...

– 1977-ben megnyerte a *Ki mit tud?* -ot. Már akkor fel kellett figyelni a versmondóra.

– Egy csodálatos magyartanár, a helyi református lelkész felesége, Böröczky Gáborné vette észre bennem ezt a közlésvágyat. Élete végéig leveleztünk, mindig az állt írása végén: „Soli Deo Gloria!” Ő szerettette meg velem a verseket.

– A főiskola után a Nemzeti Színházhoz került...

– Már negyedéves koromban főszerepet kaptam a Várszínházban. Kerényi Imre kiválasztott engem Anna szerepére Ödön von Horváth *Végítélet napja* című előadásában. Amikor egy év múlva összevonták a Várszínházat és a Nemzeti Színházat, azonnal Júliával kezdtem. Mindenki vágyott Júliára, egyedül én nem, mert vörös hajú voltam, fehér bőrű és szeplős. Ám Sik Ferenc rendező úr azt mondta, hogy a szenvedélyesség miatt választott engem, és a *júliaság* belül van, nem kívül. Csoda volt bekerülni azok közé a nagy színészek közé, akiket említettem már, de ott játszott Béres Ilona, Kálmán György, Hámori Ildikó, Császár Angela is. Velük együtt próbálni egy másik egyetem volt számomra. Vámos László főrendezőnek az volt az elve, hogy teher alatt nő a pálma. Nem tudok elég hálás lenni neki ezért. Ezt a szakmát gyakorlatban lehet megtanulni.

– Az *Advent a Hargitán* színháztörténeti előadásnak számított.

– Jókor voltam jó helyen, azt hiszem. Akkorra már voltam Júlia, Melinda Tünde, Elektra és Portia a *Velencei kalmár*ból. Ezeket a szerepeket mind el kellett játszanom ahhoz, hogy Árvai Réka alakját, ezt a bonyolult figurát hozni tudjam. Sütő András világa hozzám közel állt, mert könyvesbolti eladóként már olvastam az addig megjelent könyveit. Ismerős volt az erdélyi világ is, pedig még akkor nem jártam arra. Tavasszal említette Sík Ferenc, hogy „Ancsika, itt van egy gyönyörű szerep, olvasd el!” Egy ültő helyemben elolvastam, és végigsírtam az egészet. Funtek Friggyessel és Rubold Ödönnel elhatároztuk, hogy nem játszhatjuk úgy el ezt a darabot, hogy nem voltunk Erdélyben. Elindultuk egy gyulai vendégjáték után. Sütő András levélben és telefonon eligazított bennünket, merre is induljunk, hogy a darab forrástájékat megismerhessük. A bemutatót öszre tervezték, ez a kirándulás pedig 1985 nyarán volt. Sütőt is meglátogathattuk az otthonában, kimentünk a kert végébe, mert az író tudta, hogy be van poloskázva az egész ház, még a padlás is. Mindenütt lehallgatták. Sütő felkészített bennünket alaposan erre a darabra. Ősszel nekiálltunk próbálni, és a bemutató is ki volt már tűzve, amikor felhívtak bennünket az igazgatói irodába, hogy a román állam megtiltja a bemutatót, mivel ez a darab román szellemi termék, s ott még nem jelent meg folyóiratban, nem játszotta színház, – vagyis nem cenzúrázták. Ott álltunk egy kész előadással, tanácstalanul. Bubik Istvánt behívták, aki akkor még nem volt benne az előadásban, hogy az *Advent*-bemutató helyett a *Tartuffe* legyen műsorra tűzve, de István megtagadta ezt. Ő akkor azt mondta, ki is rúghatják, de nem fog színpadra lépni. Már a központi bizottság tárgyalta az ügyet, és féltek, hogy nemzetközi botrány lesz egy betiltott előadásból... Végül 1986. január 2-án megvolt a bemutató. Óriási tüntetés volt! Ezren tódultak be a hatszáz helyre, sokan kint rekedtek. Nekik egy tanárno gyertyafénynél olvasta föl a *Tiszatáj*ban megjelent szindarab szövegét. Sütő András azonban nem kapott útlevelet a saját ősbemutatójára. Mi, színészek, azt találtuk ki, hogy nem hajolunk meg az előadás végén, jelezve ezzel is, hogy hiányzik innen a legfontosabb személy. Titkosszolgálati jelentésből tudom, mert az pontosan rögzítette, hogy harminc percig zúgott a taps. Fél óráig álltunk mi, színészek, farkasszemet nézve a közönséggel, ilyen talán nem volt még színháztörténetünkben. Az is szerepelt a jelentésben, hogy Kubik Anna a színpad elejére ment, leterítette hárász kendőjét, jelezve, hogy az Sütő András helye lenne. Erre a kendőre dobálták a nézők a virágokat. Ma már hálás vagyok ennek a jelentésnek, bizarr módon örülök, hogy pontosan rögzítette a tényeket. Mind a kétszáz este tüntetés volt ezután... Volt, aki négyszer-ötször is látta. Ma is, akárhová megyek, még mindig ezt az előadást emlegetik.

– Ám a Nemzeti Színháznak is izgalmas sorsa lett...

– Megszületett a kislányom 1990-ben, és 1991-ben volt egy igazgatóváltás. Akkor sokan eljöttünk a Nemzetiből, akkor kerültem a Budapesti Kamaraszínházhoz. Ott is csodálatos szerepeim voltak, a Yermát játszotam például, a *Kulcskeresők* Nellijét, Sade márkinét. Ott játszhattam el Elmirát a *Tartuffe*-ből Kapás Dezső, Jelenát a *Ványa bácsiból* Csiszár Imre rendezésében. Nagyszerű, szép szerepek voltak.

– Hogyan élte meg, hogy az újonnan felépült épületbe nem a Nemzeti Színház művészei kerültek?

– Sokunkat hívtak vendégként. Voltam Gertudis a *Bánk bán*ban és voltam Aase a *Peer Gynt*ben az új Nemzetiben, de maradtam akkor már a Pesti Magyar Színházban mint társulati tag. Éltek még a nagyok, Sinkovits, Kállai, Agárdi, és fontosnak tartottam, hogy velük maradjak, hiszen köztük nevelődtem. Nagyon sokáig ki is tartottam a Pesti Magyar Színházban, aztán Iglódi halála után megváltozott a helyzet. Nekem addigra felnőtt a lányom, és miután mindig szerettem volna vidéken játszani, hát útra keltem. Nagy örömmel kezdtem ekkor a vendégjátékos sorozatba. Debrecenben tíz évig játszottam a Csokonai tagjaként, de közben hívtak Szegedre, Székesfehérvárra többször is, Szolnokra,

Kecskemétre, és most legutoljára Győrbe. Óriási országjárás volt ez számomra, míg bírtam erővel. Most visszatartam a régi színházamba. Nagy Viktor igazgató úrnak köszönhetem, hogy a *Fedák-ügy* otthonra lelt a Magyar Színházban nagyszerű, új szereposztásban, és ezt nagy örömmel játszom most, átütő sikerrel... Ismét egy fontos előadás. Újabb szerepet is ajánlottak, az *Indul a bakterház*-at kezdem el próbálni. Voltam már Banya Bagó Bertalan rendezésében Székesfehérvárott, de ez nyilván egy teljesen más előadás lesz Eperjes Károly rendezésében. Nagyon örülök, mert nem lehet mindig hősnőket játszani.

– *Megmaradt a színház és megmaradtak a versek is...*

– Azt vettem észre, hogy a kollégáim nem nagyon mondanak verset. Csak páran maradtak: Pregitzer Fruzsina, Császár Angela, Ráckevei Anna, Rubold Ödön, akikre számítani lehet. Pedig nagy öröm verset mondani. Én különösen szeretek új, ismeretlen szerzőket, műveket találni. Nagyképűség nélkül mondom, hogy sok magyar szerzőt én ismerttettem meg a közönséggel. A mi költészetünk nem „köldöknézős”, a magyar költők számára mindig téma volt a közélet is. És foglalkozom fiatalokkal, nagy tehetségekkel. Most is zsűriztem *Versünnepet* az Operettszínházban, Székesfehérvárott is minden évben zsűrizek. Igyekszem a fiatalokat is a vers, az előadóművészet felé terelgetni. Kitűnő dolognak tartottam a *Versünnep* elindítását, ezt fejlesztettük tovább úgy, hogy Erdélyben tartunk egy tíznapos táborot, ide jöhetnek a versmondó versenyek győztesei, nemcsak anyaországi fiatalok. Harmincháromgyerekesekkel tíz napra elvonulunk egy ötszáz lelkes, színtiszta magyar faluba, Csíksomortánba és reggeltől estig verselünk, kirándulunk. Táncház is van, táncolni tanulnak Lőrincz Beátaéktól, így kapnak egy komplex élménycsomagot. Megismerkednek az előadóművészet különöségeivel is, mert az is fontos, hogyan lép ki valaki a pódiumra. Nagyon boldogok a gyerekek, barátságok köttetnek, szerelmek születnek, hidak képződnek, a szétszakított országrészek egyesülnek itt. Évről évre így van, most már tizenötödik éve. A szakmai felügyelet pedig két kitűnő kollégám, Ráckevei Anna és Rubold Ödön segítségével valósul meg.

– *Változik valami azzal, hogy a nemzet művésze lett?*

– Nekem azért fontos, mert ebből tudok táplálkozni. Nehéz hajtóerőt találnia az embernek, ha már negyvenöt éve van a pályán. Látom, hogy fiatal kollégák tíz-tizenkét év alatt kiégnek, és elmennek a pályáról. Nem szabad cserbenhagyni a közönséget, szolgálni kell! Ma is ugyanúgy szeretem ezt a pályát, mint amikor elkezdtem, és ez a lelkesedés talán köszönhető a díjaknak is. Még mindig bennem van, ahogy az egyik gyönyörű Sütő-esszében olvasható, hogy mondani kell!

– *Változik valami azzal, hogy a nemzet művésze lett?*

– Nekem azért fontos, mert ebből tudok táplálkozni. Nehéz hajtóerőt találnia az embernek, ha már negyvenöt éve van a pályán. Látom, hogy fiatal kollégák tíz-tizenkét év alatt kiégnek, és elmennek a pályáról. Nem szabad cserbenhagyni a közönséget, szolgálni kell! Ma is ugyanúgy szeretem ezt a pályát, mint amikor elkezdtem, és ez a lelkesedés talán köszönhető a díjaknak is. Még mindig bennem van, ahogy az egyik gyönyörű Sütő-esszében olvasható, hogy mondani kell!

Serfőző Simon, sorsfordító idők krónikása

– Mit jelent a nemzet művészenek lenni? Az első érzés az öröme volt, aztán arra gondoltam, hogy szülőfalum, Zagyvarékas lakosai, ha meghallják a hírt, talán ők is jó szívvel veszik tudomásul. Közülük való vagyok, havonta járok haza, találkozom az ottani emberekkel. Igyekszem nemcsak látogatóként létezni, de részt venni – amennyire tudok – a község közéletében.

– *Egész életében a magyar falu, a magyar vidék és az onnan elszármazottak sorsával foglalkozik költeményeiben, prózájában és drámáiban is. Első verseskötete a Hozzátok jöttem 1966-ban jelent meg. Azóta sok minden megváltozott, ön mégis kitart témájánál, és mellettük, az ő életüket, történeteiket és történelmüket írja.*

– Igen, a sorsfordító idők, történelmi hányattatásainkat is próbálom rajtuk, az ő gondolkodásukon keresztül ábrázolni. Tizenhat éves koromig tanyán éltem, iskolába viszont bejáró diákként Szolnokra jártam, és utána is, elkerülve Pestre, munkás emberek között teltek a napjaim. Tőlük megtanultam az egyenes beszédet, a tiszta gondolkodást, a munka szeretetét, a kitartást. Esmélésem után elsajátíthattam azokat a szavakat,

kifejezéseket, amelyek sokszor a költészet nyelvéhez közelítettek. A környezetemben élők szófordulatai, az emberek szavajárása, gondolkodásmódja sokszor a költészet nyelve is volt. Rájöttem arra is, hogy a földművelő eszközök és az állatok is tudnak beszélni. Hogy példát is mondjak: az ásó megmondja, hogyan fogjam a nyelét, szorítsam a markommal, ha ezt nem értem meg, nem engedelmeskedik. Az állatok, a malacok, a tehének, az udvaron az aprószágok ugyanígy közölték, hogy mi a kívánságuk, még sírtak is az ólban, ahogy apám mondta. A magyar nyelv tele van költészettel, gondoljunk a népdalokra, ahogy az érzelmeket metaforákon át kifejezik. De nem a képes beszéd nyelvén fejeznek-e ki érzelmeket a hímezések vagy akár a fadaragások is? Dolgoztam mint újságíró is, riportkötetemet *Amíg élünk* címmel jelent meg.

A *Gyerekidő* regénytrilógiámban pedig az ötvenes és a hatvanas évek sorsfordulóit próbáltam felmutatni.

– *Drámákat is írt...*

– Újpesten gyári munkásként éltem négy évig albérletben. Behívtak katonának, és amikor huszonhét hónap után leszereltem, Miskolcra kerültem. Olyan feladatot kaptam, hogy nézzek körül a munkásszálások világában Miskolc peremkerületeiben: Diósgyőrben, Lyukóbányán, Percesen. Ott azok az emberek éltek, akiket elüldözött az önkényeskedés, az erőszak, és az ipar szippantotta be őket. Hol tudtak lakni? Munkásszálásokon, ezeken az új nyomortanyákon. Az *Új Írás* szerkesztőségében

botrány is volt belőle, hogy a verseimben miért nem dicsérem ezt az életet, amikor ezeken a szállásokon rádió, könyvtár is van, és rendszeresen filmvetítések. Én pedig megírtam, hogy számukra ez nem élet, mert húsz-ötven-száz kilométerre van a családjuk. Az első drámámban, a *Rémhírvivőkben* írtam meg, hogyan szakadt rá az erőszak a paraszti világra, a másodikban, az *Othontalanokban* pedig azt – amit a magam sorsában is megtapasztaltam –, hogy milyen az albérleti, a munkásszállói élet. A Miskolci Színház akkori vezetősége, Sallós Gábor igazgató és a dramaturg, Szakonyi Károly segítettek abban, hogy ezt a két darabot előadják. Voltak olyan időszakok, amikor inkább verset írtam, máskor prózát. Mert van, amit prózában, másokat versben lehet csak igazán jól megfogalmazni. Ezért váltogattam a műfajokat.

– *Hogyan kapcsolódott az irodalmi alkotói közösségekhez?*

– Miskolcon jelent meg a *Napjaink*, 1962–1990-ig a Borsod Megyei Tanács lapjaként. Sok fenntartásom volt a lappal, főleg a versrovattal kapcsolatban. Még nem voltam a szerkesztőség tagja és levelet írtam azzal, hogy majd én bebizonyítom, hogy a *Napjaink*ban megjelenteknél hitelesebb művek is vannak, olyan költők, akik a vidék Magyarországnak gondjait irodalmi rangra tudják emelni. El is vittem ezeket a verseket a szerkesztőségbe, de nagy sikert nem arattam velük. Mégis: Kabdebó Lóránt irodalomtörténész és Gulyás Mihály, az akkori főszerkesztő teret adott ezeknek a munkáknak. Kiss Ferenc irodalomtörténész, kritikus is mellettem állt, az ő révén szólhattam aztán bele a lap szerkesztésébe. A csoportunkat Kabdebó Lóránt nevezte el *Heteknek*. Jártunk író-olvasó találkozókra Miskolcra, Edelénybe, Mezőkövesdre. Rendszeresen találkoztunk, többnyire az én lakásomon, ahol próbáltuk „megváltani a világot”. Szeretném hozzátenni, hogy szervezőmunkám nem csak ennyiben merült ki: nagyon sok fiataalt igyekeztem pályára segíteni, Fecske Csabától kezdve Körmendi Lajoson, Lezsák Sándoron át Korpa Tamásig... Jó volt ugyanazon gondolkodású társasághoz tartozni, mert bátorítani tudtuk egymást. Jó volt megfürödni egymás barátságának a melegében.

– *És most mi születik?*

– Elkészültem egy verseskötettel. Másik kettő pedig kiadásra vár.

Serfőző Simon ma is aktív közéleti ember, az Artisjus vezetőségének tagja, munkásságát költészetét elismerték. Ahogyan ezt a díjak sora is megerősíti.

◆ (Az MMA anyaga alapján összeállította: Sággy Ildikó)

Díjátadó ünnepség a Pesti Vigadóban

A NEMZET BETLEHEME A PARLAMENT ELŐTT

November 27-én hajnalban megpezdült az élet a Bükk ölelésében megbújó Kisgyőrben. Gondosan becsomagolt faragott szobrok kerültek fel a teherautóra, hogy idén már negyedik alkalommal díszítse az Országház előtti teret a Nemzet Betleheme. A falubeliek úgy emelgették a faragott elemeket, mintha hímes tojásokat adnának kézzől kézre. Így indul útnak a Nemzet Betleheme, amelyet a Magyar Művészeti Akadémia népművészeti tagozatával és a Kárpát-medence harmincnégy településének fafaragóival közösen először 2022-ben állítottak fel a fővárosban, a Kossuth téren.

A Jézus születési helyét és bibliai szereplőit megjelenítő, faragott betlehem megépítésére aztán a délelőtt folyamán került sor. Az alkotás mostanra számos elemmel bővült. Kékedi László, Kisgyőr polgármestere és az MMA népművészeti tagozatának vezetője az ünnepélyes átadón elmondta, hogy több ezer munkórával, három év alatt készült el ez a hatalmas munka a Kisgyőrben megrendezett kézműves szaktáborokban. Igazi összefogás volt ez a Kárpát-medencében, amelyben

számos település részt vett. Erdélyből például Mezőbergenye és Gyergyószárhegy, a Felvidékről pedig Várhosszúrét. Az anyaország területeiről hosszan sorolható: Nagydobos, Mátészalka, Dédestapolcsány Vásárosnamény, Eger, Csákberény, Nádudvar, Hajdúszoboszló, Söréd, Csecse, Látvány, Miskolc, Onga, Mályi, Pomáz, Harsány, Pécs, Cserszegtomaj, Gyenesdiás, Keszthely, Letenye, Vonyarcvashegy, Tahitótfalu, Budapest. És nem utolsósorban Kisgyőr települése, amelynek lelkes népe összefogta és otthont adott a táboroknak.

A Parlament előtt felállított betlehemnek része egy rakott szánkó is, amelyen a Népművészeti Egyesületek Szövetsége tagszervezeteinek alkotásai találhatók – szintén a Kárpát-medence minden tájáról. A tárgyalók között – fafaragó, ács, keramikus, harangöntő – találjuk többek között Galánfi András Kossuth-díjas fafaragó népművészt, Kósa Klára keramikusművészt, Petrás Mária Kossuth-díjas népdalénekest, keramikusművészt, Slíz Róbert harangöntőt és Szatyor Győző népi iparmű-

vészt. És minden alkotótárs, aki ebben a munkában részt vett, szívét-lelkét adta ehhez a szolgálathoz.

A Nemzet Betlehemét idén közelebb építették a kordonhoz, hogy a látogatók közelebbről láthassák a Jézus születési helyét megjelenítő faragványokat. Ezek között a magyarság kézzel faragott figurái szerepelnek, a királyok között Szent László és IV. Béla látható, a pásztorok magyar pásztoemberek, Mária palóc viseletben áll a jászol mellett, József alföldi ruházatban. Idén kerámiákon is megmutatják, milyen gazdag a magyar népművészet.

A harangláb tetejére az ökumenikus szimbólumot Szontágh Szabolcs, Kisgyőr református lelkésze tette fel, aki a falubeliekkel együtt örömmel vett részt a betlehem építésében és büszke arra, hogy a Nemzet Betleheme egy kis borsodi zsákfaluból érkezett az Országházhoz.

A faragott betlehem a hagyománynak megfelelően Vízkeresztig, 2026. január 6-ig lesz látható. A beszámolók szerint tavaly mintegy százötvenezer látogatók el a Nemzet Betleheméhez.

ALFÖLDY JENŐ

LESZÁMOLÁS

A HITETLENSÉGGEL

Dobozi Eszter költészete

Dobozi Eszter (Cegléd, 1956. április 30. – Kecskemét, 2019. október 9.) ezt a címetvet adta utolsó, halála után kiadott, hetedik verseskötvényének: *A Minden kellene*. Az Ady Endre-i igényesség azt jelenti elsősorban, hogy a *költői teljességre* vágyakozott a maga puritán voltában. Jelenti egy nem mindennapi tehetség vágyát a boldogulásra, jelenti a kitörést az osztályrészéül kapott szegénységből, jelenti a személyes és a közösségi élet szabadságát, és jelenti magát az életet, amelyhez a végsőig ragaszkodott, s amelyet felgyorsítva élt végzetes betegségének tudatában. *A Minden kellene* cím – ekkor már egyértelműen – nemcsak a világ természeti, tér- és időbeli, kulturális és társadalmi teljességét jelentette neki, hanem mindazt, ami ezen felül a mindenséget átfogó Lét spirituális hatáskörébe tartozik.

Időnként úgy érezte: van esélye a gyógyulásra, hogy olykor regölvé, máskor keresztény mód az égiekhez folyamodva legyőzheti. Utalásai a Bibliától és a görög mitológia alakjaitól a modernekig sokoldalúak és jellemzők.

A szeretet, a hit és a remény középponti jelentőségű számára. Már első kötetében kifejezte együttérzését a szenvedőkkel, a megálázottakkal és megszorítottakkal. De egy percre sem tűnik merő hitbuzgalomnak, amit létrehoz. Az emberi történelem tanította meg arra, hogy a jót és a gonoszt érzékenyen elválassa egymástól. A szenvedés fokozatait pedig a saját sorsából ismerte meg. Tizenhét éven keresztül kínoztta a gyógyíthatatlan betegség, mielőtt végzett vele.

Gyakran mondta magáról, hogy lázadó (kantiánus erkölcsi okokból volt fontos neki), máskor azt is, hogy „bozótharcosokat”. Belül páncélinget viselő harcos volt. Az MDF alapító tagjai között tartották számon. Látványát sem bírta elviselni a kiszolgáltatottságnak s a „behemótnak”. És a behemót nemcsak a betegség jelképe, sajnos emberek is értendők rajta, nemzetünknek szándékosan ártó politikusok és egyéb szellemiségek a marxi materializmustól, a proletárdiktatúrától a posztmarxista vadkapitalizmusig, a 2006. október 23-án ránk zúduló, 1956 őszét idéző, személyesen megtapasztalt karhatalmi terrorig.

Írói és pedagógiai munkája egyaránt *üdvösségügy* volt számára. A professzionalizmuson túlemelkedő, magas rendű hivatástudatának is elismerése volt a 2013-ban elnyert Magyarország Babékoszorúja díj.

A megélt közelmúlt társadalmi gondjainak felelős elemzése (például a „*Csak a napnyugtát néztük*” címmel a háború végén a Gulagra elhurcolt tiszaladányi lányok és asszonyok sorsáról írott riportkönyve, illetve a *Tíz körömmel* című, a kárpótlási törvény bonyodalmairól szóló szociográfia) mellett régebbi, sorsfordító történelmi korszakok dilemmái is foglalkoztatták. Egy példaember a sokból, akit különös rokonszenvvel

Dobozi Eszter portréja, 2009
Fotó: Szíjpal Márton

állít elénk: Teleki László, a reformkor, a 48-as forradalom, a 49-es szabadságharc és az ellenállás egyik legvonzóbb egyénisége. Korából kiemelkedett bátorságot, önfeláldozást és diplomáciai bölcsességet egyetítő képességeivel. A hitéből fakadt versei nem azt az ájtatos műkedvelőt mutatják, aki a művészetet a vallás szolgálatának véli. A testi-lelki megpróbáltatások hívták életre műveit. A XX. század költészetében a pogány kultúrát megtartó, katolikus Nagy László, továbbá Pilinszky és Dsida Jenő mellett a református Ady, Áprily, Jékely és a nemcsak keresztényi (evangélikus), hanem legalább annyira buddhai szívű és észjárású Weöres Sándor volt legfőbb példaképe. Ő a legnagyobb titkok kérdéseire kérdezőknek valószínűleg az *igen és nem* buddhai formulával válaszolna. A buddhai vonzókörbe tartozó, törzsi költészetet magas szinten tolmácsoló (véleményem szerint „nem vallásos, nem istenes, de hívő”) Tornai Józsefnek szóló episztola jelzi, hogy a neki is verset ajánló Dobozi Esztert is el-felfogta a kétely szenvedéseinek egy-egy mélypontján, de az alázat még mélyebb volt benne – egy határig. Nem írta le, de utolsó napjainak egyikén így fakadt ki: „A Jóistenre is haragszom, annyira fáj mindennem!” Valóban, lázadó volt, ha olykor ilyen megdöbbentően gyermekien is.

Esszéinek a gyűjteménye (*Kísért a lehetetlen*, 2014), valamint két regénye (*Túl a rákbarakkon*, 2008; *Sánta Kata*, 2009) is megmutatja gondolatainak esztétikai és etikai értékét. A költő Dobozi Esztert szeretném előtérbe állítani, de nem hagyhatom szó nélkül *Túl a rákbarakkon*

című regényét. Hőse egy értelmiségi nő; nem az ő alteregója, csak néhány alaptulajdonságában és a rákkal folytatott küzdelmében hasonlít rá. Szociográfiai alapossággal, fejlett életfilozófiával és visszafogottságában is lírai mélységben tárja föl a biztos, közeli vég tudatával élő asszony lelki történéseit. Szeretné felgyorsítani, a végtelékig sűríteni életét. Az ember arra született, hogy rárótt vagy választott feladatát teljesítse – ez a mű summája.

Ismeretes Karinthy Frigyes *Találkozás egy fiatalemberrel* című novellája – nevezhetjük filozofikus humoreszknak is –, amelyben az író meglett korú önmagát a tizenhét éves egykori önmagával, álmainak, terveinek, reményeinek valóra váltásával szembeállítja. E novella ifjú férfi szereplőjének diáklány változatával vitatkozik Dobozi Eszter, *Találkozás a fiataléval* című, tizenhat soros parafrázisként megírt versében. A költő úgy találja: élete folyamán nem a felnőtt asszony vallott kudarcot sok mindenre hivatott reményeivel és terveivel, hanem a tizenhat éves kamasz lány. Mert *túl sokat várt* az élettől s a költészettől. Első megjelent kötetét (*Az Egy*, 1986) néhány kritikus kedvezőn fogadta (főként Csiki László és Vasy Géza), de akkoriban tetőzött a túlzott groteszkdivat, s ez nem kedvezett Dobozi klasszikus műveltségen nyugvó hagyományosságának. Második kötetében jelent meg 1995-ben díjazott műve, a legnehezebb formaművészi szinten teljesítő szonettkoszorúja, az *Egy parány énekel*. Az istenkeresés és párkeresés összefonódik a rendkívüli érzelmi töltetű, egyben bölcséleti mélységű versciklusban. *Ahogy ő néz, ahogy ő lát* című, 2015-ös, válogatott és új versek kötete méltató kritikákat kapott, például Ekler Andreától, Erős Kingától, Bakonyi Istvántól.

Társadalmi helyzete rosszul kezdődött. Gazdálkodó, kistulajdonosi származása miatti első pofonja kisgyerekkorában érte: „osztályidegensége” miatt nem vették föl az óvodába. A gyermekdalokat nem hasonló korúak társaságában s nem képzett óvónői irányítással tanulta meg, hanem a rádióban hallgatott gyermekműsorokból, a családban pedig főként anyai nagyszüleitől. Felnőtten úgy válaszolt erre, hogy a Kodály-iskola igazgatójaként külön gondot fordított a népdalok tanítására, meghonosította a fakultatív néptáncoktatást, országos sikerhez segítette a gyerekkórusokat, műzenei és népzenei művekkel egyaránt (főként Durányik László kórusvezetésével, Pusker Imre orgonaművész és karmester vezényletével). És azt is itt említem meg, hogy Dobozi Eszter a költészetben is igen komolyan vette a *bartóki és kodályi elvet*: az előbbi az ősi népköltészet és modern világzene, utóbbi az archaikus-népi és klasszicista-modern hagyományát egyaránt szervesen vegyítette számos versében.

Legtöbb verse mélyen megfogott engem, s ha közülük egyet kellene kiemelnem, a *Szólongatót* választanám. A mű részben Hölderlin *Patmosz* című, kulturálisan is hatalmas távlatú művének ihletésére született. Szerzője magát az Űristent szólongatja, a nagy hitű, a görögségbe szerelmes német költő közvetítésével. Ezúttal is fontos a mottó, a *Patmosz* soraival: „Közeli / s megfoghatatlan az Isten. / De ahol veszély fenyeget, fölmagaslik a menedék is” (Kálnoky László fordítása). A „menedék” pedig nem lehet más ebben a viszonylatban, mint megérzése valamiképp Isten jelenlétének. *Patmosz*: egy elképzelt, édenszerű görög boldogságsziget, amelyet egy másik valóságba vágyók találnak ki maguknak a test, a lélek és Isten harmóniája színhelyül.

Eszter öccsének lánya (Eszter tartotta keresztvíz alá) egy székelyföldi lelkésszel házasodott össze, majd szoros egymásutánban három lánya és egy fia született. Három kis unokahúgáról szóló versei a kicsiknek szólnak, s a gyerekirodalom mesterművei közé tartoznak. Néhány napig élő bátyjukról megrendítő gyászverset írt *A kisfiú halála* címmel.

Kérdésemre, hogy a költészetben kik hatottak rá legjobban, Eszter elsőként Arany Jánost említette, és hozzátette Nagy Lászlót. Ő maga megtalálta magának az elveinek legjobban megfelelő demokratikus nemzeti hátteret, amelyet Illyéstől, Németh Lászlótól, József Attilától, Radnótitól, Szerb Antaltól, Máraitól, a szociográfiai irodalomból, a bibliából s nem utolsósorban a saját tapasztalataiból nyert.

További kedvencei voltak az ismeretlen népdalszerzőktől vagy az ógörög énekesektől Petőfiig, Jékely Zoltántól Kányádi Sándorig és Francis Jammesig, Apollinaire-től Weöresig, Szilágyi Domokosig, Agh Istvántól Buda Ferencig, Oláh Jánostól Mezey Katalinig, Tóth Erzsébettől Finta Éváig. Megbecsült pályatársa volt még Tóth Erzsébet, Nagy Gáspár, Körmendi Lajos, Lezsák Sándor, Pintér Lajos. Sokat tanult költő-kortársai közül Buda Ferencről.

Szerette kortársait, és külön rekeszt tartott fenn a nagy tanár-költőknek. A sor itt is Arannyal kezdődik, de ott van a közelében Csokonai Vitéz Mihály, Babits, Áprily, Nemes Nagy Ágnes, a költőként is értékelt Szabó Magda, az egy ideig tanyai gyerekeket is tanító Buda Ferenc és a diákoknak verstant író gimnáziumi tanár, Imre Flóra. Csanádi Imre költészetének szépségeire, Kalász Márton szavával „ruráliára” (tájjellegére) is ráértett életre szólón szíven találta őt bölcséleti jellegű prózájával Németh László életprogramot választó hősnőivel, a lázadni, dacolni is „veszélyesen” tudó drámai és mitológiai hősnők magyar utódaival.

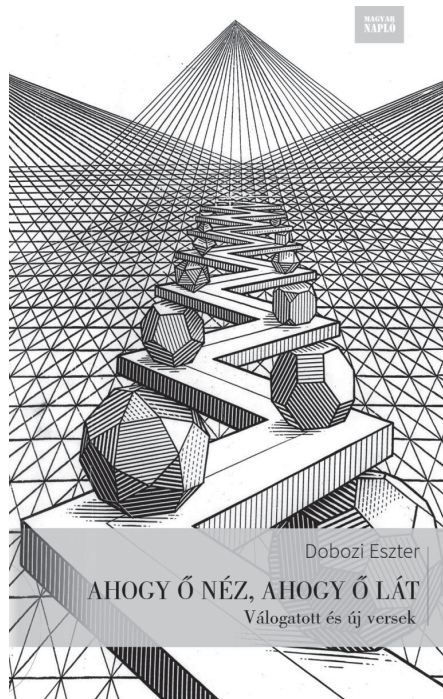
Nemcsak ismeri a formákat a disztichontól és a szapphói verstől a Balassi-strófáig és a tankáig, hanem kísérletezik is velük. Formai remeklés az *Egy parány énekel* címmel írt szonettkoszorú (1996, ld. a *Fehér* című kötetben). Ez a nagyszabású kompozíció körülbelül annyira a költő világszemléletének foglalata, mint amennyire *A kozmosz éneke* József Attiláénak. Kiváló formaérzéke alkalmassá tette a legbonyolultabb versidomok használatára.

Verseire jellemző a festőiség. De az elbeszélhető, megmagyarázható dolgoknál is jobban izgatták az értelmén túlmutató sejtelmek, a megfejthetetlen titkok és a válaszra váró kérdésekre újabb kérdésekkel felelő gondolatok.

A mindenség ura pedig elérhetetlen, noha az emberben eredendő vonzalom van iránta, s ezt imádságaink, mágikus erejű művészi alkotásaink fejezik ki leghívebben. Dobozi Eszter költészetének jellemző vonása az imádságos, zsolozsmás, mantrázó jelleg, akár keresztény, akár pogány regölő változatban.

2019-es nyugaldjába vonulása után kilenc nappal, október 9-én halt meg. A lírai tipológiában az orfikus, dionüszoszi költészethez húz, de az apollói, illetve Pallasz Athéné-i típus vonzotta s tette megrendítővé és fölemelővé.

Családjában az egyik déd- vagy úkapjáról emlegették nemzedékről nemzedékre, hogy amikor a Turinban élő Kossuth Lajos a kilencvenedik évéhez közeledett, a ceglédi parasztpolgárok kijelölték maguk közül egy küldöttséget, zárandokoljanak el Torinóba „Kossuth apánkhoz”, köszöntsék fel méltóképpen, és a magyarság nevében kérjék meg: térjen vissza hazájába. Ebben a küldöttségbe delegálták a ceglédiek az erre kiszemelt, közmegebecsülésnek örvendő Dobozi gazdát. Ez fontos volt az ükunokának, Eszternek is, mint valami szavakban megőrzött ereklye. Költőként, pedagógusként és a kecskeméti Kodály-iskola intézményvezetőjeként egyaránt példátértékű alkotott, és a kiváló nemzetmegtartó humanista értelmiség képviselői panteonjában foglalta el helyét. ➡

Dobozi Eszter
AHOGY Ő NÉZ, AHOGY Ő LÁT
 Válogatott és új versek

DOBOZI ESZTER

SZÓLONGATÓ

„Közeli s megfoghatatlan az Isten.
De ahol veszély fenyeget,
fölmagaslik a menedék is.”

(Hölderlin: Patmosz, ford.: Kálnoky László)

Mennyi ideje is már,
hogy készülök szólni Hozzád,
nem tudom én,
mint ahogy azt sem,
melyik arcodra néztek,
míg Veled értekezem.

Lássalak úgy,
amiként a Neckar fölötti toronyban
bomlottan sínylődő láthatott,
magába süppedőn, amikor
egy-egy halhatatlan sorára föleszmélt?
Lássalak: testvért a görög istenek között,
ki néki mégis az *Egyetlen*?

Lássalak, ahogy' ama patmoszi rab
a márványtömbök fölött lebegő látomásnak?
Lássalak, mint pecsétet feltépő
égi Bárányt,
lássalak, mint aki ítéletet tart?

Mint a kavics a szájban,
olyan nehezen perdül
a nyelvem, a szó
már tűrődne vissza
oda, honnan fölfele tört.
A papír, a sima fehér lap
visszariaszt: félelmetes az,
ami véglegesül,
s addig igaz, amíg forrong,
formálódik az alakatlan,
pislákolón a gyáva szövétnek
remegőn töltve be itt
levegőt, tereket.

Inkább látom őt,
mint föld szülte pálmáját,
pálmafa ágát,
ága bimbaját,
Mária szülte virágát.
Lássalak úgy: világ világát,
mintsem omló babilonok
s a harag napja fölött
trónoló királyok Királyát.

Szólítalak, ahogy testvért a nővér,
szólítalak én: örök Bátyánkat,
ki itt járt közöttünk,
ki velünk volt egy,
mint az egytest, az egyvér.

Míntha csak magammal
s magamban faggatóznom,
úgy kérdelek,
hiányzik-e, mondd, a táj,
hol egykor vándoroltál,
hiányzik talpad alól a föld?

Te ismered, milyen
a bőr s a homokszemek érintkezése.
Te tudod, mi' zöld sarjadón
a fűcsomó! Emlékszel,
a selymes hajzat
hogy' rálobbant a lábfejedre?

Ahol Te vagy, e szó, emlék,
jelent valamit egyáltalán?
De föl kell hogy derengjen, mi íz,
mi szín. A hajnali madárszó
ott a füledben? Érzed
bizonynal a tömjént, mirhát.

Alig kibíráható ragaszkodásomat
a mindig változóhoz Te ne értenéd?
S hogy hajlékunk mind marasztalóbb,
ahogy rohannak az évek,
és fogva tart a folyton születő s haló,
majd megint csak születőben a televény...
Így kérlek, Uram, hogy tarts meg itt,
amíg a dolgom erre hajt, ide hajszol...

ÜDVTÖRTÉNET

...és itt vagy jelenvalóan
a legtágasabb térben
s a gyűszűnyiben ugyanúgy:
sóhajnyi lapozás,
halk billentyűzőrej
hallatszik átellenből...

CIRCULUS VIRTUÁLIS

„Énekeljete az Úrnak...”
(98. zsoltár, ford.: Károli Gáspár)

ezen ibolyántúli versek
– mondja felerésem
a másik felének
mert csak úgy írhatok
amikor Rólad –
mint a vízen sikamló:
jelet
úgy írhatok csak
amikor üzenek
holmi venyigedarabbal
homokba karcolva
Neved
így jajveszékelek
ahogyan levegőben a füst, fölfelé
mint vészjelet
küldözhetem a sötétségen át
fel-felvillanón
olyan üresen ásítózom Feléd
mint kitörölt fájl
mint elszálló szövegek
villámcsapástól kiégett gépeken
és hangtalan kiáltozom:
kifosztott odúikból
öregék kísértetei
és némán lüktetem
ahogyan megsarcolt falvak
dülöngelő házfalaikkal
visszhangozzák: *az nem lehet...*
felerésem a felerésemet
így követeli meg
kísírja, mint cudar gyerek
a rágót, cukrot, nyalókat
hogy legyetek:
ibolyántúli verseim
ti, léttelen levők

SZÁRNYATLAN ANGYAL

Illyés Kingának

Egyszer már ott matatott
az aszparágusok között,
egyszer már volt hajdanok
sarába ontva itt, törött
szárnyakkal ingerkedett,
ahogy Mallarmé hattyúja
jégbe fúlva – s énekelt:
megfagyott angyalka – fújta
néma, meredt ajakkal,
emlékszem a sercegésre,
mint foglyoké barakkban,
olyan volt a repdesése;
egyszer már járt itt értem,
még meg sem születtem, hívott,
vitt volna át az éren,
mégis itt hagyott, és sirón,
szűkölve ő is itt maradt
e nézés előtti korból,
hiába volnék szabad,
bíborlik, miként a kosbor
álom fölötti réten;
egyszer már jött – szólítani,
megnevezett, de szégyen
nem fakadt helyén; mondta: mi
dolog várni, évszámra
virrasztani, s hogyan jött,
lebegett tova, szárnya
sincsen nagy madár: kaszkadőr
végtelenre pörgetett
égi filmből, tudatlanul
tudottan föl-földereng,
ő lappang itt fölül s alul,
nem levőn is oly valón;
egyszer aki eljött értem,
s itt felejtett, elhalón,
halkulón is áldom érte:
le-lefutó dallamoknak,
egy rag tűntén borongva,
a nyelvükben bujdosókkal
így lettem otthonomra

TALPALATNYI

Ahogy nem írhatok csillagvirágú
liliomfákról, reggelt bejelentő
fakopáncsról, s csillámpala szárnyú
hang se szólal itt, a belül kifeszlő
egek is némák, úgy kussol a bárgyú,
a piszkába hanyatló: ki nem nő,
s hímnek se jó. Dobra verik a Glóbuszt,
a talpalatnyit most viszik alólunk.

AHOGY Ő NÉZ, AHOGY Ő LÁT

A kápolnaboltozat hogy át nem lyukadt,
és át nem ütött az égen, a sixtusin,
a kéznek érintése. Ujjnak, mely mutat
odatúlról. Fenyegyet s delejez. Utisz
nem tapadt ennyire kényes távolokra,
mint az az ujjbegy, a remeklő, megképzett
remekéhez. Nem bűvölt áhíttatóan
így, teremtvé és lebontva az igézet
marta tér zezugait, a drága formát.
S nem gyűrte vissza mind magába, mi látszó
illat, szín, tűz, ahogy ő néz, ahogy ő lát.
Nem éri el sírás, nem ér föl hozzá szó.

MILYEN FÖLDRÉSZEK VIRULNAK?

A. J.-nek

Emlékszel még: megfordulni se tudtam
fektemben, s mily gyöttelelem volt felállni
is, hát még lépegetni, s mint a múltam,
úgy fáj a lélegzés s a lenni bármi

áron. Örölt, mit meg sosem tanultam,
s szívott volna magába, mint a lápi
világ, a sosem látott. Úgy nyomultak
át felhőerdők s vízmélyi oázis,

óriás tintahal, tengeri rózsák
s fénylő ragadozók cikázva rajtam,
mint a kihunyini készülő tudatban

merül föl: az Andok lábánál volna
jó csücsülni. Mit a Föld isten-anyja
s Türkiz istennő éjjelente rótt rám,

a képzelet tornája csak. Mi lények
nyüzsögnek a házunk előtt a fűben,
a nőttön-növő szálacskák tövében,

nem tudom még, s a szelek, ha elülnek,
mit várnak a magocskák a szivarfák
nyíló termésében. A dal, mi szűrten

jön a fülembe, honnan száll? A kéreg
alól üzen így valaki? Az arcán
a tojásdad és karéjos levélnek
mi borong? Meg se néztem: a fagyal már

meghozta bogyóit. A szirmok újak
ott a vadon tenyésző farkasalmán?
S ki itt álmodol egyik oldalammal,
Tebenned milyen földrészek virulnak?

200 ÉVES A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1825. november 3. Hagyományosan ehhez a naphoz kötjük a Magyar Tudományos Akadémia megalapítását.

E napon ajánlotta fel gróf Széchenyi István birtokainak egyévi jövedelmét a pozsonyi országgyűlésen egy magyar tudós társaság létrehozására. Az Akadémia alapítójára, az intézmény alapítására emlékeztek az MTA vezetői november 2-án a nagycenki Széchenyi-mauzóleumban, illetve a sopronpusztai Akadémiai Emlékerdőnél. Az ünnepségsorozat november 3-án Pozsonyban folytatódott, ahol Széchenyi emléktáblájának megkoszorúzása után részt vettek a Magyar Tudományos Akadémia, a Szlovák Tudományos Akadémia, valamint a Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács közös konferenciáján.

November 4-én nemzetközi konferenciát tartottak Budapesten a világ minden részéről érkezett akadémiai elnökök részvételével. November 5-én pedig két új kiállítás nyílt meg az MTA székházában, majd megkezdődött a Jubileumi Tudományünnep programsorozata.

200 ÉV A TUDÁS ÉS A TÁRSADALOM SZOLGÁLATÁBAN

Freund Tamás, az MTA elnöke a nagycenki emlékezésen elmondott beszédében gróf Széchenyi István szavait idézte:

„Academiánk – és ezt nem kellene felejtenünk – tulajdonkép nem cél, de inkább előmeneteli eszközeinknek csak egyike, melly ha el nem tompúl, el nem ferdül, szinte egy egy lépcsővel magasabbra segítheti ügyünket azon cél felé, melly nem kevésb mint nemzeti virágzás. Akadémiánk alapítója, gróf Széchenyi István 1844-ben elmondott szavai ma is érvényesek – amennyiben egyértelművé teszik, mi adja a súlyát az idén 200 esztendő Magyar Tudományos Akadémiának. Amikor Széchenyi a reformkor hajnalán nemes felajánlásával megteremtette a magyar tudomány intézményes keretét, egyúttal hosszú távra kijelölte a szellemi és morális irányait is. Kétszáz évvel az alapítást követően itt, a Széchenyi család szakrális emlékhelyén kimondhatjuk, hogy a Magyar Tudományos Akadémia – Széchenyi szavaival szólva – valóban „előmeneteli eszköz”. Az volt, és ma is az. A nemzet tanácsadója. E küldését akkor is végezte lehetőségei szerint, amikor a körülmények erre egyáltalán nem voltak alkalmasak. Ma is küldetésének tartja, hogy tudományos módszerekkel szerzett új tudással segítse a közösség jó döntéseit – a politikában, a gazdaságban, az oktatásban és a kultúrában egyaránt. Akadémiánk, miként Széchenyi korának közléte is, sokszínű. Ugyanakkor a magyar kutatói közösség túlnyomó többsége egyetért abban, hogy a tudomány feladata nem a napi vitákban való részvétel, hanem a hosszabb távú iránymutatás: a tényeket tisztelve és a nemzeti érdekeket érvényesítve. Az Akadémia első 200 évének nagyobb ré-

szében sokkal több volt, mint tudományos központ. Legalább annyira nemzeti intézmény is. Széchenyi alapítói szándékához híven felelős a magyar nyelv és kultúra ápolásáért. E felelősséget az MTA az elmúlt két évszázadban vállalta. Az Akadémia a magyar szellemi élet egyik meghatározó központja a humán tudományok területén még kutatóintézet-hálózata elcsatolása után is. Még akkor is, ha az elmúlt 200 évben a tudományos kutatásokon belül a természettudományok súlya folyamatosan nőtt. Mindez azért lehetséges, mert Akadémiánk állandó otthona a magyar nyelvvél, a zenével, a képzőművészettel kapcsolatos rendezvényeknek, Művészeti Gyűjteménye pedig számos kulturális kincset őriz. Kutatásszervező és koordináló intézményként pedig arra törekszik, hogy a magyar kultúra kapja meg a neki kijáró figyelmet. A műveltség, ez a múltban gyökerező kollektív és szentitív tudás a jövőnk is meghatározza, még akkor is, ha a kortárs társadalmi közeg számára sokszor egyáltalán nem tűnik fontosnak.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Az MTA előtt van egy másik, talán még nagyobb kihívás: a magyar kutatói közösség csak akkor fejlődhet és érhet el újabb és újabb kiváló eredményeket, ha kapcsolatban maradunk a világ legkiválóbb kutatóival, és aktívan részt veszünk az emberiség közös tudáskincsének gyarapításában. E két tényből következik, hogy ma is ugyanaz a feladatunk, mint Széchenyi idejében volt: a magyar szellemi életet és kultúrát az egyetemes tudás részévé tenni. Alapítónk felismerte, hogy egy nemzet ereje nem csupán gazdasági kérdés. A kiművelt emberfők számán, egyszóval szellemi fejlettségén is múlik boldogulása. Azért alapította meg az Akadémiát, hogy legyen

egy intézmény, amely a tudást a közjó szolgálatába állítja. Mi ennek az eszmének a folytatói vagyunk: a tudomány művelésével a nemzetet szolgáljuk. Amikor most itt, Nagycenken fejet hajtunk, nem csupán emlékezünk, hanem számot is vetünk. Széchenyi munkássága, példája és felelősségtudata ma is mércéként áll előttünk. A Magyar Tudományos Akadémia küldetése, hogy e mércét megőrizze – józanul, következetesen és a közösség bizalmát megtartva.

Tisztelt Emlékezők! Rendhagyó november előtt állunk. Az idei, jubileumi tudományünnep szinte feloldódik a májusban már megkezdődött bicentenáriumi rendezvénysorozatban. Idei mottonk: *200 év a tudás és a társadalom szolgálatában*. Programjainkon túl minden cselekedetünkkel arra törekszünk, hogy ennek az állításnak az igazságáról minél többen meggyőződhetnek. Széchenyi célja egyértelmű volt két évszázaddal ezelőtt. Modern, a magyar nyelv és kultúra, valamint a tudomány ügye iránt egyformán elkötelezett, művelt emberekből álló ország.

Pontosabb és fontosabb célt ma sem nagyon lehet meghatározni. Az Akadémia pedig ma éppúgy egyik kiváló eszköze lehet e cél elérésének, mint az elmúlt kétszáz évben bármikor. Ezért az MTA megújításával és nemzeti intézményként való működtetésével az egész magyar nemzetnek is tartozunk. Ezzel leszünk méltó folytatói Széchenyi István életművének. És ezért vagyunk itt évről évre, hogy tettei és emléke előtt tisztelegjünk. Köszönöm megtisztelő figyelmüket!”

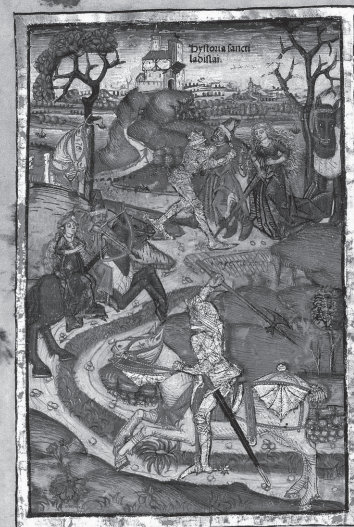
Móczár Gábor, a Nemzeti Örökség Intézete főigazgatója ez alkalommal így fogalmazott: „...amikor Nagycenken, a Széchenyi-mauzóleum árnyékában meghajolunk a leg-

Friedrich von Amerling: Gróf Széchenyi István, 1836

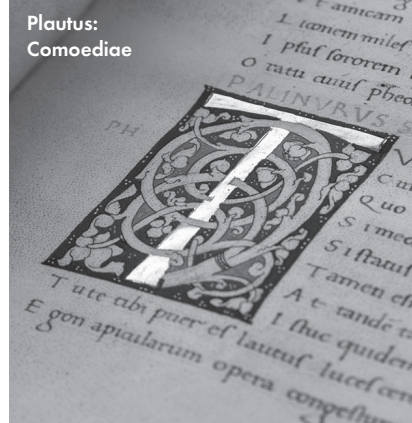
Thuróczy János krónikájának első két lapja, Chronica Hungarorum, 1488

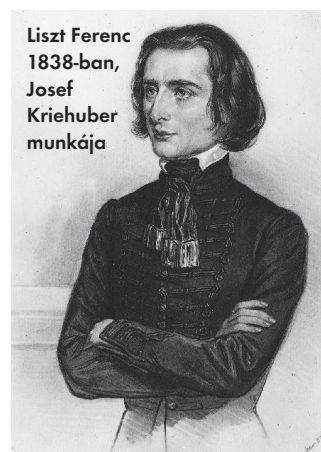
Rohonci kódex

Johann Ender: Az MTA allegóriája, 1831

Plautus: Comoediae

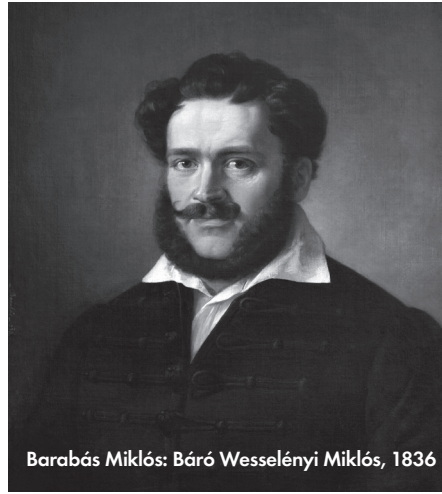
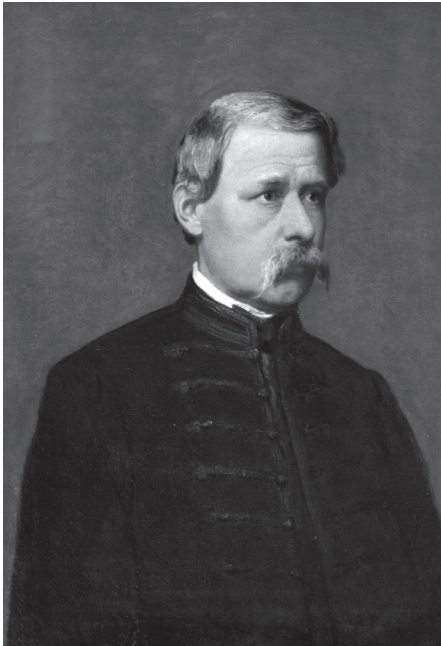
Liszt Ferenc 1838-ban, Josef Kriehuber munkája

Az MTA palotája 1865 decemberében a megnyitó idején, Pollák Zsigmond metszete

A Sylvester János-féle Biblia, Sárvár-Újsziget, 1541

Barabás Miklós: Báró Wesselényi Miklós, 1836

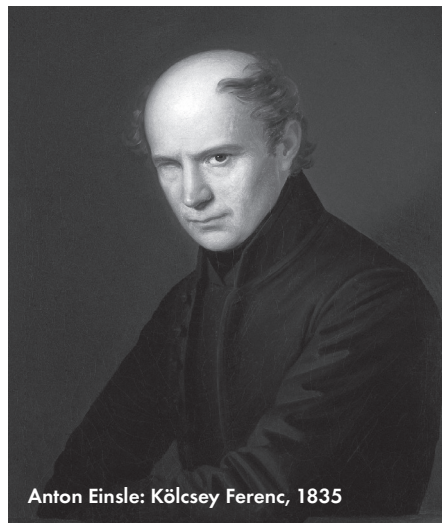
Székely Bertalan:
Arany János, 1884

Barabás Miklós:
Deák Ferenc, 1841

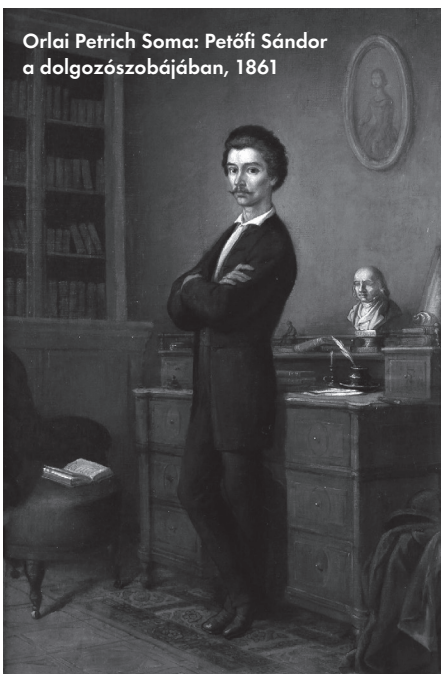
Joseph Kreutzinger:
Kazinczy Ferenc, 1808

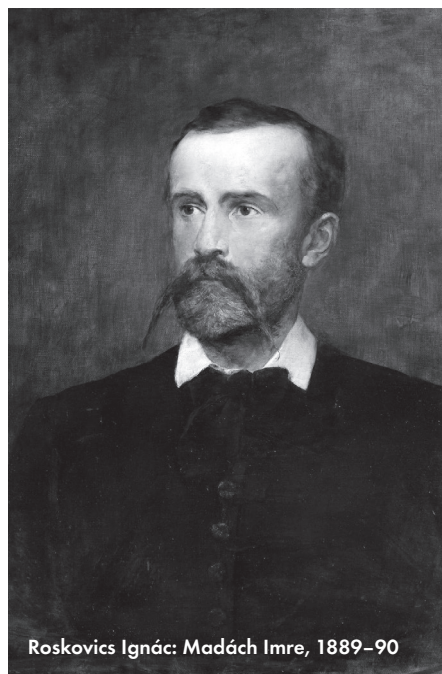
Anton Einsle: Kölcsey Ferenc, 1835

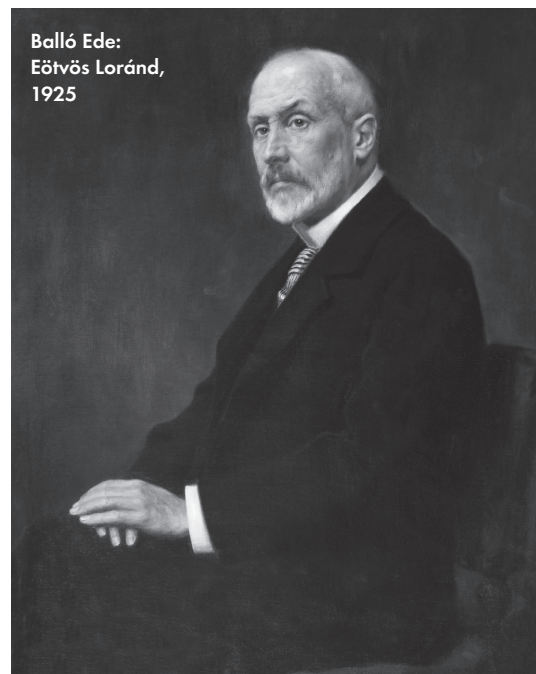
Barabás Miklós:
Vörösmarty Mihály, 1836

Orlai Petrich Soma: Petőfi Sándor
a dolgozószobájában, 1861

Roskovics Ignác: Madách Imre, 1889–90

Balló Ede:
Eötvös Loránd,
1925

nagyobb magyar emléke előtt, nem csupán egy ember nagysága előtt tisztelgünk. Egy olyan szellemi örökség előtt állunk, amelynek ereje abban rejlik, hogy ma is képes útmutatást adni. Széchenyi tudta: a tudomány, a műveltség, a szorgalom és az önfegyelem azok az erények, amelyek nélkül sem az egyén, sem a nemzet nem gyarapodhat. Az önismeret számára nem öncél volt, hanem eszköz – a közösség fel-emelkedésének eszköze. E gondolat jegyében a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Örökség Intézete között természetes, szerves kapcsolat él. Az Akadémia a magyar szellem, az Intézet pedig a magyar emlékezet őrzője.”

A nagyeceni ünnepséget követően a sopronpusztai Akadémiai Emlékerdőben tartott hagyományos hársfaültetés helyszínén Kollár László, az MTA főtitkára arról beszélt, hogy „...aki fát ültet, locsolja, ápolja, és mindezt hittel, elhivatottsággal és türelemmel teszi, talán megérheti, hogy gyönyörködhesen munkája gyümölcsében. Közben azonban mindig tudnia kell: a fákat nem magának ülteti. Az árnyékát az utána jövők élvezik majd, ők barangolnak az egyre nagyobb, egyre sokszínűbb, egyre több szépséget rejtő erdőben. Ahogyan mi itt, Sopronpusztán azért fogunk a kezünkbe ásót, hogy erdőt varázsoljunk a mező helyére, úgy a Magyar Tudományos Akadémián is azért dolgozunk, hogy egyre kedvezőbb környezetet teremtsünk a tudomány művelői számára a jelenben és a jövőben is. Azért is, hogy a fiatal tehetségekből elhivatott, a kutatói pályát választó tudósok válhassanak, akik munkájukkal tovább gyarapítják azt az erdőt, amelyet elődeink kezdtek el ültetni.”

November 3-án, az alapító felajánlásának helyszínén, az 1825-ös országgyűlésnek helyt adó Pozsony városában folytatódott az ünnepi rendezvénysorozat. Itt a magyar akadémiai küldöttség tagjai megkoszorúzták gróf Széchenyi István emléktábláját. A koszorúzás előtt elmondott beszédében Kollár László emlékeztetett arra: „Pozsony különleges helyet foglal el a közép-európai történelemben. Ez a város évszázadok óta otthona a magyar és a szlovák kultúrának egyaránt. Amikor most itt lehetünk, Széchenyi István a magyarság felemelkedését elősegítő, de más népek iránt is nyitott szellemiségének örököseiként emlékezünk. Példája arra emlékeztet bennünket, hogy a tudomány, a kultúra hidat építhet a különböző nemzetek között... Széchenyit egyik legelszántabb politikai ellenfele nevezte a legnagyobb magyaroknak. Szellemi öröksége azonban nemcsak a magyaroknak, hanem a szlovákoknak és bármely nemzet tagjainak is példa lehet. Emléke ápolásának része ez az emléktábla és mostani koszorúzásunk is.”

Az ünnepi programsorozat a Magyar Tudományos Akadémia, a Szlovák Tudományos Akadémia, valamint a Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács közös konferenciájával folytatódott.

Kodály Zoltán, Szent-Györgyi Albert és Voinovich Géza az Akadémián, 1946

Az MTA éjszakai kivilágításban

A 200. évfordulóra érkező külföldi akadémiai vezetők csoportképe

Johann Ender: Görög lány, 1907

Képviselőházi ülés az Akadémia dísztermében, 1867, Székely Bertalan rajza

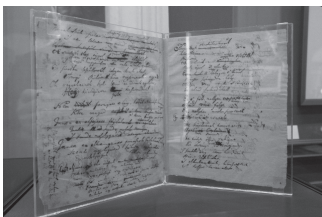

A kiállítás enteriőrképei

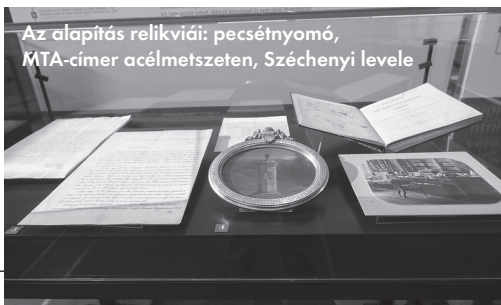
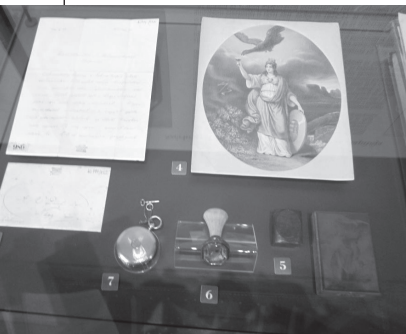
Erdei Anna főtitkárhelyettes
köszöntője a megnyitón

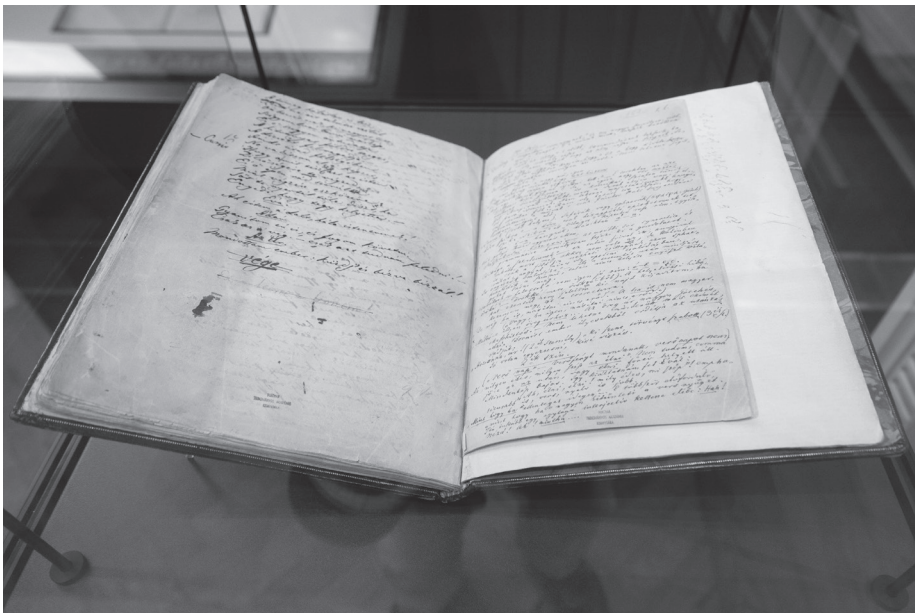
A Szózat kézirata

Arany János képe
és akadémiai fotelje

Az alapítás relikviái: pecsénymó, MTA-címer acélmetszet, Széchenyi levele

200 ÉV KINCSEI

Két új tárlat nyílt meg az MTA székházában

A *200 év kincsei* című kiállítás A Magyar Tudományos Akadémia, rajta keresztül Magyarország XIX–XX. századi történetének fontosabb eseményeit, kimagasló személyiségeit mutatja be a nagyközönség számára ritkán látható kéziratokkal, képekkel és műtárgyakkal. Néhány kincs abból a gazdag gyűjteményből, amelyet az MTA november 5-től mindenki számára láthatóvá tett megújult székházában: egy lap a világ egyik első nyomtatott könyvéből, egy példány Hunyadi Mátyás hányatott sorsú corvinái közül, a *Szózat* eredeti kézírata, Petőfi és Arany csipkelődő levelezése, Radnóti Bori notesze, Kölcsey, Széchenyi és más nemzeti nagyjaink portréi... A *200 év kincsei* című kiállításon az MTA Könyvtár és Információs Központ, valamint az MTA Művészeti Gyűjtemény egy-egy tárlata tekinthető meg nemzeti kincseinkből.

Az MTA által őrzött, a nemzeti identitást meghatározó ereklyék legtöbbször a középiskolai irodalom- és történelemkönyvekből mindenki számára ismert, ám november 5-től eredetiben is láthatók az MTA székházában, a budapesti Széchenyi István téren. Kicsit részletesebben a kincsekről: Vörösmarty Mihály íróasztalán nemcsak sakk-készlete, hanem a *Szózat* eredeti kézírata is látható. Arany Jánosnak, az Akadémia titoknokának *Kapcsoló könyve* mellett barátja, Petőfi Sándor relikviái kapnak helyet, Madách Imrét pedig *Az ember tragédiája* eredeti kézírata képviseli, amelyen Arany János rájegyzései is olvashatók. Ady, Babits, Kosztolányi, József Attila, Illyés Gyula személyes sűrűlódásait egymás mellé helyezett verseikkel „békévé oldja az emlékezés”, Radnóti Miklósról pedig viharkabátja zsebében talált kézíratos versével, a közel két éven át a föld alatt pihenő *Bori notesz* emlékezik.

Az Akadémia palotájának harmadik emeleti termeiben – ahol eredetileg a Szépművészeti Múzeum elődintézménye, az Országos Képtár kapott helyet – az intézmény legkiemelkedőbb tagjainak portréit láthatja a közönség. Széchenyi István, Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály, Deák Ferenc, Eötvös József, Arany János és az Akadémia további jelentős szereplőinek jól ismert arcképei sorakoznak a falakon. A kiállított festmények és szobrok a XIX. századi hazai és osztrák művészet legkiválóbb alakjainak, köztük Johann Nepomuk Endernek, Barabás Miklósnak, Friedrich von Amerlingnek, Anton Einslénak, Izsó Miklósnak, Székely Bertalannak, Than Mórnak, Madarász Viktornak vagy Strobl Alajosnak az alkotásai.

A kiállítás gazdag portréválogatása arról mesél, hogy mi volt ezeknek a képeknek a szerepe az Akadémia közösségi emlékezetének kialakításában, és hogyan került ez átfedésbe a XIX. századi függetlenségi és reformmozgalom során kialakult nemzeti emlékezettel. Ezenkívül a tárlat azt a kérdést is körüljárja, hogyan vett részt az Akadémia a nemzet kortárs, de már elhunyt jelesei és a régmúlt nagyjai kultuszának megteremtésében, fenntartásában.

Emlékezet, kánon, kultusz – Az Akadémia első évszázada és a képzőművészetek. Ez az MTA Művészeti Gyűjteményének kiállítása.

A bemutató az akadémiai kollekciónak gerincét képező XIX. századi, illetve a XX. század elejéről származó portrékból nyújt válogatást. A festmények és szobrok akadémikusokat és az intézmény vezetőit ábrázolják, akikre az utókor mint a korszak legjelentősebb tudósaira, literátoraira és politikus személyiségeire emlékezik. A látogató így találkozhat többek között Széchenyi István, Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály, Deák Ferenc, Eötvös József vagy Arany János arcképeivel.

A kiállítás fókuszában az Akadémia tagjai által gyakorolt közösségi emlékezet, az intézmény kánon- és kultuszteremtő tevékenysége áll. A tárlat célja az is, hogy rekonstruálja azt a tudóspanteont, amely a régebbi időkben a székház ülés- és hivatali termeiben kifüggesztett portrékból épült fel.

Említést érdemel, hogy a kiállításnak helyet adó terem sorban működött Magyarországon első nyilvánosan látogatható képgalériája, az európai képzőművészet remekeit felsorakoztató Esterházy (majd Országos) Képtár, a Szépművészeti Múzeum elődintézménye. A kiállításra érkező látogató így az országban egyedülálló, az 1860-as években kialakított képtártermekben ismerkedhet meg az Akadémia képzőművészeti kincseivel.

Említsünk meg csak néhányat a műtárgylistából! Barabás Miklóstól *Vörösmarty Mihály* (1836), *Wesselényi Miklós* (1836), *Deák Ferenc* (1841) képei, Thanoffer Lajostól *Bolyai Farkas* (1887), Kisfaludy Károlytól *Vénusz és Amor* (1829), Johann Nepomuk Ender-től *Az MTA címerképe* (1834). Székely Bertalantól *Szalay László* (1864) és *Eötvös József* (1871), Ábrányi Lajostól *Jósika Miklós* (1888), Strobl Alajostól *József Károly főherceg* (1886), Than Mórtól pedig *Deák Ferenc* (1878) képmásai.

Borúra derű – A 200 éves Akadémia kincsei. Ez az MTA Könyvtár és Információs Központ kiállítása.

A kiállításon Széchenyi Istvánnak, a Tudós Társaság alapítójának munkásságát a „három nem kézzel írt könyv”, a *Hitel*, a *Világ* és a *Stadium* eredeti kézírata szemlélteti. Teleki Józsefnek, az MTA első elnökének, a könyvtár alapítójának emlékét nemcsak személyes irataival, tárgyaival idézik fel, hanem az általa vásárolt, egykor Hunyadi Mátyás Corvina könyvtárát gazdagító Carbo-kódexszel is.

A Tudós Társaságot a magyar nyelv ápolása céljából hozták létre, ezért kiemelt figyelmet fordítottak nyelvemlékeinkre, de a nyomtatott könyvek korszakának hajnaláról is kerültek érdekességek a vitrinekbe, köztük Európa egyik első nyomtatott könyvének, Johannes Gutenberg negyvenkét soros bibliakiadásának egy lapja.

1949-ig alkotóművészek is tagjai lehettek az Akadémiának. Vörösmarty Mihály íróasztalán nemcsak sakk-készlete, hanem a *Szózat* eredeti kézírata is látható. Arany Jánosnak, az Akadémia titoknokának *Kapcsoló könyve* mellett Petőfi Sándor relikviái kaptak helyet, Arany felfedezettjét, Madách Imrét pedig *Az ember tragédiája* képviseli.

Ady, Babits, Kosztolányi, József Attila, Illyés Gyula személyes sűrűlódásait egymás mellé helyezett verseikkel „békévé oldja az emlékezés”, Radnóti Miklóst pedig a *Bori notesz* gyászolják. Kodály Zoltán nagygyűlési elnöki beszédének kézírata – Vörösmarty versének szavával élve – „hírhedett” társa, Liszt Ferenc, valamint Bartók Béla levelei, kottái közé került. A magyar tudomány halhatatlanjai közül külön tárlót kapott Körösi Csoma Sándor, Bolyai János, Eötvös Loránd, szomszédágukban pedig Einstein, Heisenberg, Neumann János, Szilárd Leó, Bay Zoltán levelei tekinthetők meg.

A *200 év kincsei* című kiállítás november 5-től egy éven át látogatható az MTA Széchenyi István téri palotájában.

♣ *Összeállította: Sággy Ildikó*

FOTOGRÁFIÁK KERINGŐRE

Zenélő fényképalbumot állítottak ki a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi-termében, amellyel az adventi készülődés közepette a közös ünnepi élményeket, a családi hagyományokat idézik fel a XIX. század végétől.

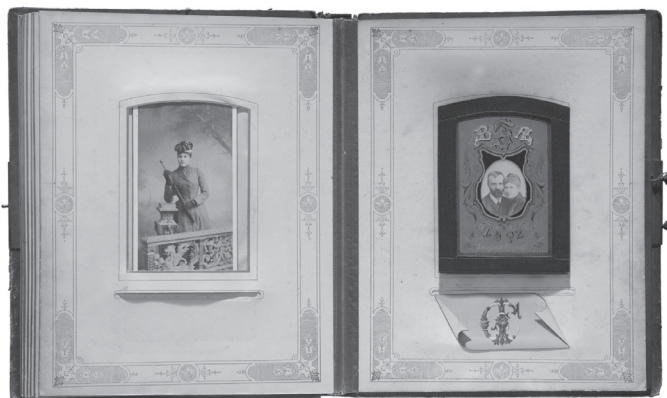
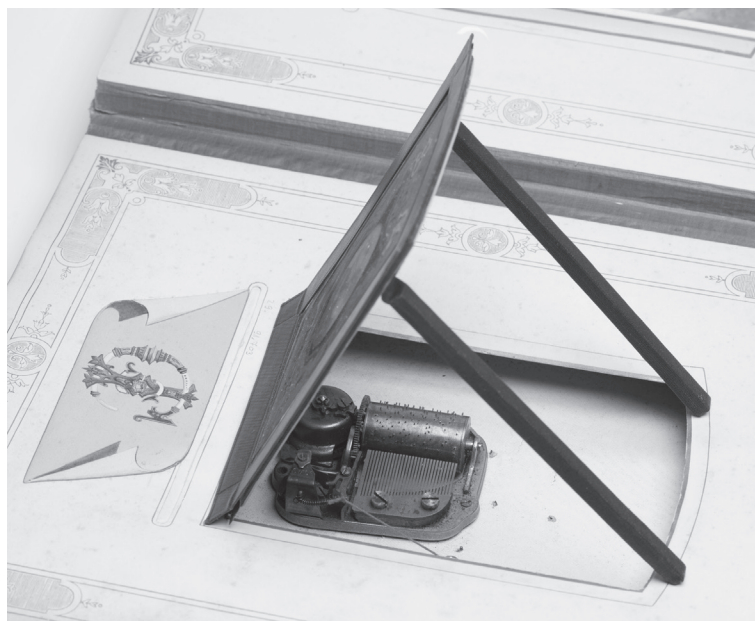
Az album utolsó fényképéről egy házaspár tekint ránk: Fridrich Alajos és felesége, Berta, akik 1892. június 15-én egy jeles családi eseményt, minden bizonnyal házassági évfordulójukat ünnepelték és a harminc fényképet tartalmazó album erre az alkalomra készült. A házaspár a Nyitra vármegyei Nagytapolcsányban élt, Fridrich Alajos a város kórházának orvosigazgatójaként szolgált.

Ám nem egy szokásos XIX. századi fényképalbumról van szó, a képek nézegetése közben ugyanis az ifj. Johann Strauss által komponált *Kék Duna keringő* dallama szól az albumból. A tárgy hátsó felében elrejtett felhúzóható zenélő szerkezet akkor lép működésbe, ha az albumot kinyitják, és az albumeset vízszintes helyzetbe kerül.

Az albumot a Sternberg Ármin és Testvére Hangszergyár üzletében vásárolták Budapesten. A cég jelzése a hátsó borítóra szegecselt fémlapon olvasható. Sternberg Ármin 1884-ben nyitotta meg a Kerepesi (ma Rákóczi) út 36. szám alatti üzletét. A családi vállalkozás a legkülönfélébb hangszerek javításával, forgalmazásával és gyártásával foglalkozott, valamint számos zenélő dísz- és használati tárgyat is kínált vevőinek.

Az első fénykép az albumban egy tabló, amelyen a kilenc kis ovális kép Ferenc Józsefet ábrázolja különböző életkorokban. Az, hogy ez a tabló bekerült a családi albumba, ráadásul az első helyre, jól mutatja, hogy Fridrich Alajos fontosnak tartotta ily módon is kifejezni az Osztrák–Magyar Monarchia uralkodója iránt érzett hűségét. Az album többi fényképe nyilván a közeli és a távoli családtagokat, ősokeket örökíti meg; mindegyik hivatásos fényképpésszel készítettet műtermi portré.

Nem tudjuk, hogy a Fridrich házaspár ajándékba kapta-e a zenélő albumot vagy pedig egyikük szánta meglepetésül házastársának a különleges tárgyat. A magyarországi polgárság körében az 1860-as évektől elterjedt a rokonokat, barátokat és híres embereket ábrázoló fényképek gyűjtésének és ajándékozásának szokása. A család történetében fontosnak gondolt fotográfiákat általában a feleség rendezte albumba. Az album zenélő szerkezete még ma is működik, a felhúzásához szükséges apró kulcs is fennmaradt, így a felcsendülő dallam és az összeállítás fényképei egymást erősítve idézik fel az Osztrák–Magyar Monarchia XIX. század végi, császárhű polgárok körében elterjedt kedélyes, meghitt életérzést. Az album 2026. január 4-ig várja a látogatókat. ❖

L. SIMON LÁSZLÓ

JEGYZETEK

Jókairól

200 éve született a legnagyobb, a legtermékenyebb és a legolvasottabb magyar író, Jókai Mór. Ebből az alkalomból a napokban Balatonfüreden emlékeztünk a XIX. század írófejedelmére...

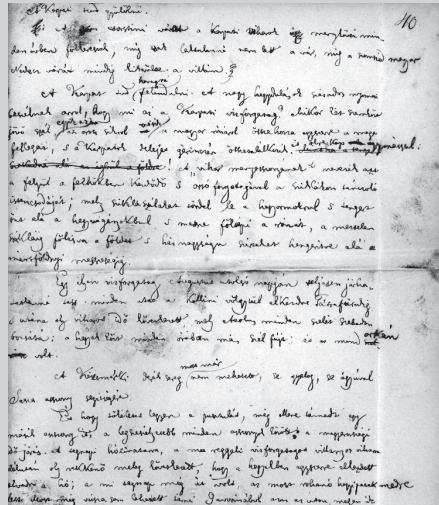
Jókai nemzete és hazája sorsáról felelősséggel gondolkodott. Talán túl szép sorsot álmodott nekünk *A jövő század regényében*, de azt tisztán látta, hogy az értékeket teremtő és óvó emberekkel és közösségekkel szemben mindig lesznek olyanok, akik le akarják bontani mindazt, ami magyarrá és európaivá tett bennünket. Szerinte velünk „szemben fog állani az a másik óriás, akinek neve a Nihil, a Semmi, aki nem hisz semmit, se Istent, se hazát, se nemzetet, se túlvilágot, se államot, se emberi törvényt, se családot, se becsületet, se költészetet; aki megtagadja a múltat, nem bánja a jövőndőt, akinek nincs más célja, mint a mai nap, más ura, mint az én, más törvénye, mint azt tenni, ami neki jólesik”.

Pár napja, amikor a nagyváradi Ady Emlékmúzeumban jártam, elképzelttem, milyen lehetett Jókai és Ady találkozása. 1902-ben a nagy öreg Váradon járt, s a tiszteletére adott esti banketten váltottak pár szót. A XIX. század irodalmi óriása a következő évszázad ígéretes tehetségével, a lánglelkű poétával, aki nélkül mit sem érne a mögöttünk hagyott sok-sok évtized magyar valósága. Én szívesen lettem volna, aki előzékenyen segítkezik nekik, elveszi a kalapjukat s Mórícunk sétatálcáját, kicsit leskelődik, hallgatózik, hogy egyszer majd elmondhassam az unokáimnak: ott lehettem, amikor még az írók voltak a nagyok, a tündöklők, akikre figyelték, akikre hallgattak.

A mecénatúráról

A minap a pécsi Zsolnay Kulturális Negyedben megnéztem a Gyugyi-gyűjteményt. Nem először és nem is utoljára. A kiállítási célra átalakított szecessziós Sikorski-villában látható, *A Zsolnay aranykora* című kiállítás két dologra mutat rá: egyrészt a magyar kézművesség, kerámia- és porcelánművészet világszínvonalú teljesítményére, valamint a műgyűjtés és a mecénatúra fontosságára. Gyugyi László műgyűjtő egyfajta támogatásnak szánta azt, hogy a több millió eurót érő kollekcióját a piaci ár feléért adta el Pécsnek, azzal a szándékkal és elvárással, hogy a város a gyűjteményt önálló kiállításon, méltó környezetben mutassa be. Ez meg is valósult, sőt azóta újabb felajánlásoknak köszönhetően Gyugyi László halála után is értékes darabokkal gazdagodott a tárlat.

A Gyugyi által támasztott feltételről jutott eszembe, hogy egy bő évtizede a Nemzeti

Jókai: A jövő század regénye, kéziratrészlet

Kulturális Alap elnökeként olyan köztéri szoborállítási pályázatot írtunk ki, amelyben minden érintettet érdekeltté tettünk. Csak önkormányzatok pályázhattak, amelyek a közttereiken élő kortárs alkotók műveit állíthatták fel, s ehhez a költségek felét kaphatták meg az állami alapból. Az a pár év, amíg működött ez a konstrukció, a millenniumi Magyarország szobrászati megrendeléseinek gazdagságát idézte fel, egyben sok nehéz helyzetben lévő kiváló művészt juttatott megrendeléshez és bevételhez.

Szerencsére bőven találunk példát arra, hogy magánemberek önzetlenül támogatnak egy-egy állami vagy magánintézményt. Főigazgató koromban a Magyar Nemzeti Múzeumban meghatározó volt a Master Goodot alapító Bárány László felajánlása, aki nem csupán pénzzel támogatta a múzeumi alapítványt, hanem értékes műtárgyat is vásárolt a nemzet múzeumának. Egy másik alkalommal az építőipari vállalkozó, Gerencsér László ült az irodámban, és megkérdezte, mi lehet tud a segítségemre lenni. Rámattam egy értékes, a fotelem mellett álló Kisfaludi-Stróbl-szoborra, és azt mondtam, hogy ezt kellene a múzeumnak megvenni. Mire ő csak annyit mondott, rendben, intézzük, s én döbbenetemben alig tudtam megszólalni. Pedig, higgyék el, nagyon értékes alkotásról volt szó!

Másfél évtizede beszélek és írok arról, hogy a polgárosodás egyik fokmérője a magánmecénatúra mértéke. Amikor van elég tehető polgár, akik a sporton, az árvaházakon, illetve a mindig segítségre szoruló egészségügyön túl a magyar kultúrát is támogatják, akkor az azt mutatja, hogy van pénz, van igény, van színvonal az országban, és vannak olyanok, akik cselekvő módon is ki tudják fejezni a hazájuk iránti szeretetüket és elkötelezettségüket. Akik értik, hogy ha megteheti

az ember, vissza is kell adni valamit annak a közösségnek, amelytől oly sokat kaptak, amely vevőként, fogyasztóként, megrendelőként hozzájárult a gazdasági sikereikhez.

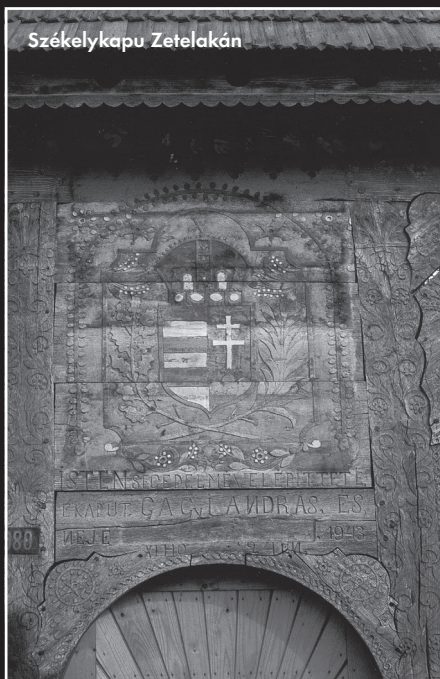
A színházról és a józóléről

Parázs vita alakult ki az elmúlt hetekben Pintér Béla színházi rendező legújabb előadásáról. A művészi szabadság, az erőszakellenesség és a józólés határai egyaránt szóba kerültek a még koránt sem lezárt polémiában. A produkcióban feltűnik egy Shanda Veronika nevű figura, akit egy rémálomszerű jelenetben ládába zárnak és agyonvernek. Ezt a karaktert sokan Schmidt Máriaival azonosítják. Pintér Béla védelmezői viszont azzal érvelnek, hogy a karakter azért sem lehet azonos az ismert kiváló történész-szel, mert az előadás színlapján nem jelenik meg a neve. Ez nyilvánvaló hazugság, ezért is megmosolyogató Karsai Györgynek, a színházművészeti egyetem egykori tanárának a véleménye, aki szerint nincs többről szó, mint hogy néhányan csak megpillantották önmagukat a színház tükrében, s ez „az előadásnak a győzelme, hiszen éppen ez a színház legfontosabb feladata, amióta csak a görögök létrehozták”.

Nem igazán világos, mi is a színház legfontosabb feladata. A provokálás, az insznuálás, az egyoldalú megbélyegzés, az elfogultságra épülő, hamis szembeállítás, vagy a féligazságokkal való sunyi manipuláció? Ezekkel az eszközökkel lehet élni a színpadon, bár nem tudom, miért kell megtenni, de hogy ezek nem a színház feladatai, abban biztos vagyok.

Az elfogultságainkon nagyon nehéz túllépni, de ha már olyan nagyra tartanak egy alkotót, s a színház feladata a tükröllátás – vélelmezhetően erre gondolhatott Karsai –, akkor nem várható el a valóság, s a benne megtapasztalható problémák összetett megközelítése? Vajon Pintér Béla miért mindig a jelenlegi kormánypártokhoz kötődő személyeknek, s miért csak korábbi interjúban azt állította, hogy 2010 előtt próbált arra koncentrálni, „hogy objektíven láthassuk a valóságot, azon belül a politikai problémákat”. Valahogy ez mégsem sikerült neki. A 2010 előtti előadásokban nem jelenik meg a 2006-os gyurcsányi rendőrterror, nem verik össze egy ládába zárva Dobrev Klárát vagy Lendvai Ildikót, és nem kerül szóba Bajnai Gordon volt miniszterelnöknek a Hajdú-Bét felszámolásában és az ezzel kapcsolatos emberi tragédiákban játszott szerepe, miképpen egyetlen szocialista vagy liberális országgyűlési képviselő magánélete és családi tragédiája sem volt előadásainak ihletője.

Ez az igazi kettős mérce, ez az, ami hitelmentí mind Karsai, mind Pintér Béla álláspontját. És ez az, amiből kiderül, hogy mindennek semmi köze sincsen sem a művészi szabadsághoz, sem a színház állítólagos feladatához. ❖

Székelykapu Zetelakán

Mária-szobor

Te Deum

A vizsolyi biblia fotója

OLASZ FERENC SZAKRÁLIS FOTÓI A MŰCSARNOKBAN

Arcodat keresem címmel nyílt meg november 6-án Olasz Ferenc Balázs Béla-díjas fotográfus, filmrendező kiállítása a Műcsarnokban. Az utak mentén álló szakrális emlékek ma is képesek betölteni eredeti rendeltetésüket – megállítanak, elcsendesítenek, elmélkedésre indítanak. A határban a gabonaföldeken, a szőlőhegyen, a templomok kertjében vagy a temetőkben álló keresztek és szobrok egykor benépesítették a Kárpát-medencét, mára azonban lassan elenyésznek. Olasz Ferenc *Arcodat keresem* című kiállítása ezeket az emlékeket igyekszik megőrizni. A tárlatot Korniss Péter Kossuth-díjas fotóművész nyitotta meg, és 2026. január 18-ig látogatható a Műcsarnokban.

Arcodat keresem...

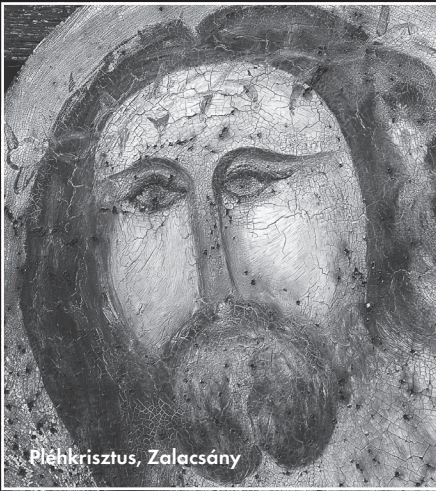
A kiállítás címe – *Arcodat keresem* – idézet az itáliai származású bencés apát, Canterbury Szent Anzelm (1033–1109) legismertebb művéből, a *Proslogion*ból, amely ima és egyben vágyának kinyilatkoztatása Isten arcának megismerésére. Olasz Ferenc címválasztását tekinthetjük istenkeresése önmeghatározásaként, ugyanakkor művészi tevékenysége természetes leírásaként. Minden fényképe portré, amennyiben megőriz valamit, ami a távollévőt jelenné teszi.

Olasz Ferenc az 1970-es évek óta fényképezi a magyarlakta településeken még fellelhető spirituális örökségünk tárgyi emlékeit. Fialat magyar-történelem szakos tanárként kezdett fényképezni: intellektuális

érdeklődése közvetlen környezetére irányította a figyelmét. Jó ismerősei, szomszédjai, szülőfaluja Alsópáhok idős lakói voltak az első portréalanyai, majd a házuk, udvaruk, a falu szélén álló kőkeresztek, a bádog Krisztusok és Máriaék. Innen bontakozott ki küldetésként felfogott fotográfusi vándorútja. Most egy vele készült beszélgetésből adunk közre részleteket.

– *A szakrális fotográfia miért vált életműve meghatározó témájává? Volt olyan élménye, amely ebbe az irányba fordította?*

– Hét-nyolc éves lehettem, amikor édesapám felszalajtott a páhoki hegybe egy asztalos barátjához valamilyen szerszámért. Hatalmas viharfelhők gyülekeztek, a fákat szinte földig nyomta a szél, és én mezítláb próbáltam

Pléhkrisztus, Zalacsány

Krisztus, Zala megye

Gyöngyöspata,
Jesse-oltár

Olasz Ferenc munka közben

Olasz Ferenc: Lőcsei krónika

eljutni Imre bácsiékhoz. Félúton járhattam, amikor megzendült az ég, eleredt az eső, és én védelmet keresve behúzódtam egy óriási gesztenyefa alá. Fáztam és nagyon féltem. A fa mellett egy kőkereszt állt: Krisztus, alatta Mária. Én csak néztem őket, és elmondtam azokat az imákat, amelyeket tanultam. A villámok vakításában felfehérltet a két alak. Mondtam: mondtam az imákat, s egyszerre úgy láttam, hogy Krisztus visszanez rám Mária pedig velem imádkozik. A kép a lelkembe égett. Talán ez volt az első fotó, amit készítettem. Arcuk az én arcom is már, részesei életemnek.

– *Hogyan jutott el a fotózástól a saját kötet kiadásáig és a filmkészítésig?*

– Kezdetben csak a közvetlen környezetemben, a zömében katolikus falvakban fényképeztem. Autóm nem volt, biciklivel, busszal, vonattal jártam a vidéket, és soha nem mentem el egy-egy szép sírkő, pusztuló kereszt mellett anélkül, hogy legalább egy fotót ne készítsek róla. Így jutottam el egy somogyi faluba, Nagybajomba, ahol életemben először láttam református temetőt. Megdöbbentett a sírjelek eltérő formája, a kopjafák változatossága és a fa korhadásában is gyönyörű textúrája. Ekkor kezdődött ezeknek az emlékeknek a szenvedélyes gyűjtése. Az előhívott tekeresek száma szépen gyarapodott, és a Magyar Televízióhoz kerülve tovább nőttek a lehetőségeim a fotózásra. Eljutottam Erdélybe és a Felvidékre is, és összegyűlt egy könyvbe kínálkozó anyag, amelynek alapján 1973-ban megszületett az első filmem, a szintén ezen református temető sírjeleit feldolgozó *Fejfák*. A Helikon Kiadó által 1975-ben megjelentetett első könyvemet, a *Fejfákat* hatezerháromszáz példányban nyomták – ma már ez a példányszám szinte hihetetlennek tűnik, akkor

elkapkodták. A kötet elejére Nagy László írt döbbenetes erejű, látomásos verset *Fejfáknak fejfa* címmel.

– *Útjai során volt-e olyan téma, amelyet nehéz volt dokumentálnia?*

– Több ilyen is volt, főként az erdélyi és a felvidéki útjaimon. Nehéz idők voltak, a hetvenes-nyolcvanas években ott magyarnak lenni nem volt egyszerű. Egy alkalommal Zetelakán járva láttam egy gyönyörű székelykaput, melynek a kaputükré – ahol a legszebb díszes faragványok szoktak lenni – sima deszkalappal volt befedve. Nos, a háziak a kezdeti bizalmatlanság után feloldódva elmondták, hogy a tükörben a magyar címer van megfaragva, amelyet csak úgy lehetett megmenteni a románok bosszújától, hogy bedeszkázták a címeres részt. Némi furfanggal sikerült megörökítenem, a könyvembe is bekerült a gyönyörű címer és a deszkázott változat is. A kiállításokon pedig egymás mellé szoktam tenni a két képet.

– *Hogyan foglalná össze a mostani kiállításának az üzenetét?*

– Minden képemet, filmemet meditációnak szántam, amelyek belső útra terelik vagy kényszerítik a befogadót. A képek keletkezése alatt megszülető gondolataimat, érzéseimet próbáltam beleplántálni a filmekbe és a fotókba is, mert hiszem, hogy a szépség és a szeretet átáramlik a szemlélő lelkébe, és tovább hat az időben. A kiállítás címűl választott Szent Anzelm-idézet: „*Arcodat keresem...*” valójában azt példázza, hogy minden megörökített Krisztus-arcban azt az egy, valódi istenarcot kerestem, amely mindannyiunkban ott rejtezik, és amelyről Reményik Sándor költő így ír: *Egy istenarc van eltemetve bennem, / Néha magamban látom, néha másban.*

(Az MMA anyaga alapján: Weltler Ildikó) ☛

WELTLER ILDIKÓ

SZÍVSZERELME – A NEMZETI

100 éve született Kállai Ferenc

Krapner Ferencként született, Kállai Ferencként ismerte az ország, ahol a nemzet színészeként tisztelték. Művészi tevékenysége elismeréseként érdemes és kiváló művész lett, elnyerte a Jászai Mari-díjat, a Kossuth-díjat és a Prima Primissima díjat, Pro Urbe díjjal tüntették ki, megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét, és a Halhatatlanok Társulatának örökös tagjává választották. Két város is díszpolgárává avatta: Budapest mellett a szülővárosa, Gyomaendrőd. Több alkalommal elnyerte a Magyar Filmszemle legjobb férfialakításának díját, valamint a filmkritikusok elismerését.

Mennyit árul el mindez egy különleges emberről, aki nemcsak színész, hanem rendező, főiskolai tanár, sőt egy ideig közéleti szereplő is volt?

Amikor Krampner Ferenc 1925. október 4-én megszületett, családja egy Békés megyei településen, Gyomán élt. A fiú ott járt iskolába egészen tizenkét éves koráig, amikor is a család kényszerűségből Budapestre, az erzsébetvárosi Elemér utca 6. szám alá költözött. A fiatalember a Rákóczi Felső Kereskedelmi Iskolában érettségizett, majd 1944-ben jelentkezett a színiakadémiára. Miután, késve, beesett a felvételire, a vizsgáztatók, Kiss Ferenc és Makay Margit előtt elszavalta Ady Endre *Góg és Magóg fia vagyok én* című versét. A vizsga végén Kiss Ferenc, aki azokban az években igencsak közel állt bizonyos politikai körökhöz, egyértelműen az akkori miniszterelnök neve által meghíltve névmagyarosítási javaslatot tett az ifjú jelöltnek: „Ilyen névvel nem lehet cicáznod, mint a Krampner. S ha már változtatnod kell, legyél mindjárt Kállai!”

A Színművészeti Akadémián Kállai nem kisebb személyiség, mint Darvas Iván évfolyamtársa lett. A háborús megszállás azonban közbeszólt, a főiskola épülete bombatalálatot kapott, így alig néhány hónap után meg kellett szakítania tanulmányait. Mire 1945 őszén folytathatta volna, már szerződöttes színész volt, a diplomaszerezés tehát kimaradt Kállai életéből.

De hogyan is kapott ilyen gyorsan lehetőséget? Egykori középiskolájában 1945 tavaszán művészeti főiskolák növendékeit hallgatták meg. Both Béla, a Szabad Színház igazgatója azonnal lecsapott Kállaira, ám a rövid életű

Kállai Ferenc rádiófelvételen

társulatnak csupán egyetlen bemutatóján vett részt: Bertolt Brecht *Koldusoperájában* Filch szerepét játszotta. Bárdos Artúr dupla gázsit ígért a fiatal tehetségnek, és átcsábította a Belvárosi Színházhoz. Kállai alig huszonegy évesen, 1946. november 8-án máris nagy lehetőséget kapott a *Rómeó és Júlia* férfi főszereplőjeként, és hatalmas sikert aratott. Partnere a nála hat évvel idősebb, rajongott színésznő, Fényes Alice volt.

Mire 1948-ra fordult a naptár, Kállai útja a Nemzeti Színházba vezetett, amelyhez életre szólóan hozzákötötte sorsát. Rövid időn belül a Major Tamás által vezetett legendás társulat legjobbjai közé emelkedett. Több mint száz előadás fűződött a nevéhez, olyan partnerekkel, mint Rátkai Márton, Gobbi Hilda, Timár József, Szörényi Éva. A világ drámairodalmának nagy alakjait mindig hitelesen formálta meg. Képtelenség felsorolni akár a legfontosabb szerepeit is, pusztán ízelítőül néhány kiemelkedő előadás: Katona: *Bánk bán*, Madách: *Az ember tragédiája*, Miller: *Az ügynök halála*, Sarkadi: *Elveszett paradicsom*, Márai: *A kaszai polgárok*, Ibsen: *Peer Gynt*, Shakespeare: *Antonius és Kleopátra*, *Macbeth*, *Hamlet*, *Lear király*, Tolsztoj: *Háború és béke*, Molière: *Tartuffe*, Vörösmarty: *Csongor és Tünde*.

Kállai mindvégig kitarzott a Nemzetiben, s több mint fél évszázad után, 1989-től a színház örökös tagja lett. A társulathoz és az Izabella

téri épülethez egyaránt hűséges maradt, az új Nemzeti Színházban már nem újította meg tagságát. Utolsó bemutatóján 2005 decemberében lépett színpadra Schwajda György Rejtő Jenő-adaptációjában, *A néma revolverek városában*.

Ha színházi tündöklése nem lett volna elég, országos ismertségét és népszerűségét csaknem száz filmje és megszámlálhatatlan rádiófelvétele is növelte. Nemcsak a televízió foglalkoztatta nagy örömmel, hanem negyvennél több játékfilmben is szerepelt. És persze ha feltennénk a kérdést, melyik film ugrik be elsőként Kállairól, aligha akad olyan magyar, aki nem vágná rá: *A tanú*. Bacsó Péter jó időre betiltott alkotása, benne Pelikán József gátörrel Kállai alakításában, egy korszak legendája, a nézőkkel való összekacsintás jelképe, idézetek kimeríthetetlen forrása lett. Kállai filmes pályafutása azonban nem merült ki ennyiben. Olyan más kiemelkedő filmekben is szerepelt, mint a *2 x 2 néha öt*, *A legényanya*, a *6:3*, az *Egy szerelem három éjszakája*, az *Ezek a fiatalok*, a *Déryné, hol van?*, *A Pogány Madonna*, a *Hány az óra*, *Vekker úr?*, *A három testőr Afrikában*, *A miniszter félrelép* vagy az *Ámbár tanár úr*, sőt, még a legendássá vált *Üvegtigrisben* is feltűnt. Sokat foglalkoztatta a Magyar Rádió is: rengeteg rádiójátékban és kabaréban hallhattuk orgánumát. Emlékezetes párost alakított Tábori Nórával és Agárdy Gáborral. Szédítően sok műcím és alakítás...

Bacsó Péter szavaival élve Pelikán Józseffel Kállai a XX. század kisemberének archetípusát teremtette meg. És valóban, ez volt sokoldalú tehetségének legerősebb oldala: a kiszolgáltatottak, a kisemberek érzelmeinek ábrázolása. Nagyszerű jellemábrázolása drámai és tragikus hősként, komédiákban és tragédiákban, színházban és filmekben egyaránt kiemelkedett. Volt, amikor még rendezésre is adta a fejét: Németh László *Villámfény* című darabját 1996-ban ő állította színpadra a Várszínházban.

És hogy milyen volt emberként? Híresen szerette a nőket, mégis egy életet élt le felesége, Csima Ida mellett, akivel a második világháború végén egy légópincében ismerkedett meg. Hűséges párját gyakran Zúzmarának vagy Marának becézte, olyannyira, hogy felesége egyszer Zúz Mária néven kapott levelet. Több éven át tartó jegyességük idején Kállai belesze-

Kállai Bánk bánként
Lukács Margittal, 1962

Kállai és Latinovits Zoltán
az Utasítás a koponyám
körül című filmben

Az ifjú Kállai Ferenc

Kállai és Fényes Alice
a Rómeó és Júliában

Töröcsik Marival
Móricz Zsigmond
Úri muri című
darabjában, 1965

Jelenet A tanú című
filmből, középen
Kállai és Óze Lajos

Kutyájával
az otthonában

Halász Judittal egy
rádiójáték felvételén,
1981

FEKETE ISTVÁN A TÖR

FOTÓ: FORTEPÁN / HUNYVADI JÓZSEF

Fekete István portréja

(Fekete István: Barangolások című kötetéből)

tt – természetesen – nem arról a törőről lesz szó, amellyel gyilkolni szoktak középkori síkatorokban, és azokról sem, amelyek összependültek valamely harmatos hajnalon, megzavarva a madarak hangversenyét, akik oktalanságnak tartották a pipaszárlábú lovagok ugránczozását, mint ahogy az is volt.

Nem, itt olyan törőről lesz szó, amely lószörből van fonva, és gyanútlan madarak megfogására szolgál. Természetesen csakis barna vagy fekete farkoszörről lehet szó, melyet bizonyos veszedelmek között szerez meg az ember, azaz a gyerek. Némelyik ló ugyanis ragaszkodik a szép hosszú farkoszörhöz, melyet légyecsapónak használ, és rúg, mint a veszedelem, nem is beszélve arról, hogy a lótulajdonos is közvetlenül szokta megtorolni azt a rongyos pár szál szört. Ne is beszéljünk tehát erről a szűkkeblűségről, hanem inkább arról, ami a gondolatot adta a tör felállítására padlásunkon.

Igen, én – annak idején – a padlásra jártam gondolkodni. Padlásra vittem öröömöm és bánatom; a padlásom művelődtem, elolvastam Ubrik Borbála keserves történetét és nagyapám szerelmesleveleit. A padlásom álmodoztam, és a padlásom leskelődtem az egérfamiliák családi eseményei után, amíg csak meg nem jelent Náci nevezetű macskánk, elhurcolva a családft.

Általában a padlásom minden más volt, mint a lenti zajos életben. Itt homály volt és múltszagú csend, amit régi ruhák, utazókosarak, csizmák, edények lehettek felém, emlékeztetve elődeimre, akik viselték ezeket a ruhákat, utaztak ezekkel a kosarakkal, hajnalokon és erdős estéken, és ezek a régi holmik megőrizték az elmúlt idők és emberek érintését. Akkor még persze nem tudtam, hogy ez így van, de világosan éreztem, s amíg anyám vadonatúj télikabátjáról habozás nélkül levágtam egy-két

hadvezéri „arany”-gombot, eszembe se jutott a foszlott, százéves mellény ptykegombját lecsavarni. Természetesen gondjaimat is felhordtam a padlásra, és az álmodó, puha csend sokszor tanácsot adott, még anyagi gondjaimban is.

Közeledvén ugyanis a búcsú, emésztő gondjaim voltak, mert egy Ilona nevezetű nyolcéves hölgynek könnyelműen bársonybukszát és gyöngysort ígértem. Ez a becsületbeli adósság mázsás súlyként nyomta kilencéves keblemet, amikor egy galamb jelent meg a padlásablakban, és egy kis forgolódás után beszállt a búzára, és enni kezdett.

Hm – gondoltam –, nono! Ez a galamb ugyan a mi galambunk, de lop, tehát büntetést érdemel. A büntetés csakis lószörruhák alakjában képzelhető el, utána pedig Ödön következik, aki apám után a legnagyobb galambtenyésztő a faluban. Ödön életét adja egy szép galambért, de tíz krajcárt feltétlen, és egy bársonybuksza alig harminc krajcár; és a gyöngysor is kikerül negyvenből. Világos és tiszta üzlet ez, ámbar az üzlet mögött felrémett apám néha érthetetlenül zordon alakja. Igen ám, de a következő pillanatban Ilona nézett rám a padlás homályából, gyűrögetve kezében kis kendőjét, sőt meg is szólalt: – Igazán nekem vetted?... Kis egérfogai megcsillantak, és úgy nézett rám, de úgy, hogy baljós sejtelmeim ijedten hátráltak, mint a kelő nap elől a nyári kód. És másnap már fel volt állítva a tör, én pedig a legsötétebb sarokból lestem a fejleményeket. Erre az alkalomra Náci, a macskánkat kizártam a padlásról, mert esetleg éppen akkor jut eszébe valamelyik ürge egér után loholni, amikor jön a galamb, és világga megy a tíz krajcárommal...

Már szinte elálmosodtam, amikor jött is a galamb, és búgni kezdett, hajbókolva kifelé valami láthatatlan galambhölgynek, akit a pokolba kívántam. A galambnak rengeteg mondanivalója volt, amíg végre megakadt a szeme a búzán. Aztán leszállt, és óvatosan körültepte a tör. – Eridj már bele – dühögtem –, nem lesz semmi bajod! Ödön is ad annyit enni, mint mi, és ott faragott galambdúc van...

Ekkor jött az egér. Nem volt nagy egér, de bátran odament a búzához, fenékre ült, s egy szem búzát hámozni kezdett. A galamb figyelte, aztán nem törődött vele, és szépen belesétált a törbe. Jött-ment a hurkok között egy darabig – úgy dobogott a szívem, mintha egy ló ügetett volna az udvaron –, aztán idegesen húzogatni kezdte piros lábát. Az egér ijedten surrant el, én pedig felkeltem, és kalickába segítettem az erősen szabadkozó galambot. – Ne félj, számár, nem eszlek meg – biztattam, és aznap galambtenyésztünk két taggal lett szegényebb, és én húsz krajcárral gazdagabb.

Így közeledett a búcsú, és galambjaink fogytán fogytak. – Valami hordja a galambokat – mondta apám egy ebédnél –, de majd végére járok a dolognak. Felállítottam a csapdát.

Egy kicsit elmosolyodtam, ámbar a kezem reszketett. Csapdát? Hát én nem megyek bele, az bizonyos – gondoltam. Már csak egy galamb kellett, hogy imádoztam bársonybukszája s a gyöngysor meglegyen, s alig vártam, hogy apám elmenjen valahová. De nehezen indult el, s még előbb a boltba is elküldött, mire pedig hazaértem, már nem volt otthon. Szüret! – gondoltam – és rohantam a padlásra.

A törnek megvolt a helye a búzában, jól kipróbált és látható helye, mindig oda tettem, és nemhiába! Most is. Beletúrtam kezemmel, hogy elsimítsam a helyet, s akkor... – Juj! – ugrottam, mint egy szöcske, mert kezemen egy drótcsapda lógott, és a kémény mellől, mint a zord végzet, előlépett apám.

– Mondtam, ugye, hogy felállítottam a csapdát... – mondta csendesén. – Majd odalent számolunk.

És számoltunk! ... A tör sokáig ott lógott ágyam felett, figyelmeztetve erre a számadásra, búcsúkor pedig rácsos ablak mögül néztem a sátrak tetejét, a ringliször forgó aranygombját, és könnyes szemmel gondoltam Ilonára, akinek kicsi szíve, ha most meg nem szakad, hát soha.

De nem szakadt meg! Ilona manapság többunokás nagymama, én pedig megjegyeztem, hogy ha tört állít az ember, a saját lábára vigyázzon... ♦♦

Berzsenyi Társaság 100

A Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság újraalakulásának 100. évfordulóját ünnepelték október 22-én Kaposváron, a Városháza dísztermében. Köszöntőt mondott Kaposvár önkormányzata nevében Pintér Rómeó alpolgármester, a Berzsenyi Társaság nevében Neisz Péter elnökségi tag. Az évforduló alkalmából az alpolgármester emléklakettet adott át a Berzsenyi Társaságnak. A köszöntőket az emlékülés előadásai követték. Gáspár Ferenc író, Szemes Péter irodalomtörténész, Németh István Péter költő, irodalomtörténész osztották meg a hallgatósággal informatív, értékes gondolataikat. Az emlékülés a Pannónia Kulturális Egyesület, a Berzsenyi Társaság és Kaposvár Megyei Jogú Város Önkormányzatának közös szervezésében, a város támogatásával jött létre. Lapunkban most Szemes Péter irodalomtörténész előadását adjuk közre.

SZEMES PÉTER

Takáts Gyula és a Berzsenyi Társaság*

Takáts Gyula és a Berzsenyi Társaság. Igen, ők Kaposvár és Somogy két meszse világító szellemi fényjele, amelyek hosszú évtizedekig együtt, egymást erősítve is sugároztak. E két, hazánkban közismert, az egyetemes magyar irodalom mércéjével mérve is jelentős név nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a város jelentős bástyaként szerepeljen az ország XX. századi kulturális-művészeti térképén. A társaság és az általa kiadott *Somogy* folyóirat pedig a költő 2008-ban bekövetkezett halála óta is szellemiségét és emlékét őrző műhelyként működik tovább.

Kettejük közös történetének kapcsolódási pontjai közül a nyitót mindkét részről közvetlenül, a „legnagyobb álmú” kultuszminiszterünk személye jelenti. Az idén 150 esztendeje született gróf Klebelsberg Kunó – aki 1930-ban a városban is járt és a középiskolai kollégium névadója –, 1922 és 1931 közti hivatali ideje alatt fontos célul tűzte ki, hogy a kultúra és oktatás olyan területek legyenek, amelyek megerősítésével és sikeressé tételével kiemelkedik a trianoni béke, a haza- és nemzetcsontkítás okozta sokkból Magyarország. Bölcs mondása szerint: „ne feledjük, hogy a magyar hazát ma elsősorban nem a kard, hanem a kultúra tarthatja meg és teheti ismét naggyá”.¹ Ennek érdekében szorgalmazta, hogy a nagyobb vidéki városok egyben a környező térségek szellemi központjai is legyenek, fejlett és virágzó kulturális-művészeti élettel. A Berzsenyi Társaság 1925-ös újraalakítása is e szép és nemes törekvés eredménye volt. Tudománypolitikáját is hasonló elvek formálták. Az egyetemeket a magyar gondolat egy-egy erődítményének tekintette, amelyeket semmiféleképpen sem szabad feladni. A Pozsonyból elköltöztetett

magyar karokat ezért Pécssett telepítette le, Szeged, az új magyar Salzburg, Debrecen, a magyar Göttinga és Budapest, a magyar Dahlem mellett a magyar Heidelberg szerepét szánva az új univerzitásnak. Az intézménybe pedig a kor jeles tudósait hívták meg oktatónak, közelségén túl ezért is lehetett az vonzó az olyan tehetséges fiatalok, mint Takáts Gyula számára. Aki – nyugodtan kijelenthetjük – mindazt az ismeretanyagot, világszemléletet, amelyek elemzői-értelmezői és alkotói pályáját befolyásolták, ott kapta meg, nem beszélve a magának már nevet szerzett csodafiú, Weöres Sándor barátsága jelentette költőiskoláról. Két legjelentősebb ösztönzője két zseniális ember volt: a hatalmas műveltségű könyvtáros, az elsüllyedt kultúrákat, az emberiség elveszett tudását, valamint a klasszikus és kortárs irodalmat egyaránt kiválóan ismerő, a dunántúliság, a pannonizmus mibenlétét kutató Várkonyi Nándor és a „láttatás mestere”, az egyetemes és nemzeti karakter összefüggéseivel is behatóan foglalkozó művészettörténész, filozófus, Fülep Lajos. Takáts Gyula egész későbbi életműve e kettős eszmei forrásból eredeztethető, és leg-hitelesebben azok tükrében vizsgálható. Sajnos ahhoz, hogy ez megtörténhessen, előbb amazok valódi értékeit kellene egészében feltárni és láthatóvá tenni.

A következő kapcsolódási pont Berzsenyi Dániel, akinek nevét a pannon, Vasból Somogyba származott és Niklán meggyökeresztett klasszikusnak kijáró tisztelettel emelte zászlajára a társaság. Az újraalakítás tevékeny részese volt a felső kereskedelmi iskola (a mai Noszlopy) tudós tanára, Merényi Oszkár, aki az elkövetkező évtizedekben a nagy költő életművének egyik legavatottabb kutatójává

vált. 1936-ban és 1971-ben tanulmánykötete, 1938-ban majd 1966-ban monográfiája jelent meg róla, sajtó alá rendezésében és jegyzeteivel látott napvilágot 1956-ban az össz-mű, és 1979-ben a kritikai kiadás első kötetét is társszerkesztette. Takáts Gyula számára pedig Berzsenyi költői és személyes példakép is volt. Választásáról így vallott Albert Zsuzsa vele készített interjújában: „A magyar klasszikusokat nagyon jól ismerem. Elsősorban Berzsenyit. Amikor diák voltam, a magyar diákok rajongtak Arany Jánosért, Petőfiért és egy olyan világért, amelyik az Alföld volt. Tőlem ez annyira távol állt, hogy nem is tudtam, miről is beszélnek, mert én alföldet sosem láttam, hanem láttam azokat a kies tájakat, dombokat, hegyeket, amelyekről Berzsenyi Dániel írt. És sokat tudtam azokról az erdőkről, amelyekben én barangoltam, és azokról a nagy és kis tavakról, amelyek körül én jártam. És azokról a berkekről, amelyeknek a partján én ácsorogtam, akár Kaposvár, akár a Nagyberék mellett, vagy bárhová mentem a Dunántúlra a tájain, a Sárköz vidékétől le Szekszárdig. Így aztán bennem egy érdekes vonzalom és világ alakult ki (...), amelyikben Berzsenyi, Horatius, Ovidius, Homérosz (...) együtt szerepelhetett a magyar pásztorvilággal.”² Ennek a továbbélő és ható Berzsenyinek szentelte a nagy előd születésének 200. évfordulójára megjelent, emléke előtt tisztelgő *Hódolat Berzsenyi szellemének* verseit, tanulmányait és később, a társaság alapításának 90. évfordulója előtt is fejet hajtva, *Az igazi poézis keresése* című összegzését. Az írások nyomán készítette a festőművész barát, Martyn Ferenc azt a Berzsenyi-sorozatot, amelyet igazgatóként Takáts Gyula a megyei múzeum számára megvásárolt, és amely azután

* A Berzsenyi Társaság újraalakulásának centenáriuma alkalmából Kaposváron rendezett emlékülésen elhangzott előadás szerkesztett változata.

A Berzsenyi Társaság ülése Kaposvárott

Niklára került. Merényi Oszkár pedig úgy kapcsolódik ide, hogy éppen ő cáfolta meg a tanulmányíró azon feltételezését, hogy Berzsenyi lett volna egy addig kevésbé ismert, Somssich Pongráchoz írt óda szerzője. S még egy érdekes, humoros lírai adalék. Amikor 1965-ben az Új Írás folyóiratban méltatlan bírálat érte Takáts Gyula költészetét, az ugyancsak régi barát, Weöres Sándor (a választott mesterre és az őt ért, hasonlóan igaztalan, Kölcsey Ferenc-féle kritikára is utalva), az alábbi négy soros rögtönzéssel vizsgáztalta:

„Megállapítják, hogy nem vagy zsenyi.
Átélted ezt Somogyban Berzsenyi.
Lám, a somogyi sors gyümölcsey!
Csak a te bírálód nem Kölcsey.”³

Emellett Takáts Gyula habitusában is alkalmazkodott mesteréhez, hiszen a fővárosi érvényesülést kereső tülekedés helyett jobban érezte magát otthon, Somogyban. Ahogy Berzsenyi Egyházashetyén és Niklán, ő Kaposváron, Fonyódon és a szemközti Balatonyörökön alkotta meg életművét. Kettejük kapcsolatáról egyelőre álljon itt csupán ennyi, annak áttekintésére a jövő esztendei kettős, pontosabban hármas évforduló: Berzsenyi születésének 250. és halálának 190., illetve Takáts Gyula születésének 115. évnapja bőségesebb alkalmat kínál majd.

A legfontosabb közös pont, végül: ahol a szálak összeérnek. Erre *Emlékek életrajza* című kötetének *Emlékezés és emlékek a Társaságról* című írásában tekintett vissza Takáts Gyula. „Az írókból és művészekből álló Berzsenyi Társaság tudós tanárok irányításával működött. A székfoglaló ülések a városháza dísztermében ünnepélyesen zajlottak le. Az adminisztrációnak kezdetben Gönczi Ferenc a múzeumban adott helyet. Itt olvastam *A közelítő tél* és az *Osztályrészem* Berzsenyi kezével írt sorait. Ezekben az 1930 utáni években már Biczó Ferenc és Merényi Oszkár mint titkárok irányították a Társaság szellemi életét. (...) Naponta találkozó társaságuk volt. Várkonyi köréből akkor jöttem haza egy kötetnyi verssel. Szívesen emlékezem vissza ezekre az Ady idézte kisvárosi »irodalomszervező« délutánokra, estékre, amelyeket velük együtt töltöttem. Különösen arra a téli estére, amikor Biczó barátait meghíva – Bársony János, Merényi Oszkár, Lendvai Ernő, Tóth Zoltán zeneszerző, Hetey József, Szalay Richárd körében – ver-

seimet először olvastam föl. Ennek emlékét őrzi a Vajthó László szerkesztésében kiadott könyvének, *Az irodalom tanítása a leányiskolákban* címűnek dedikációja: »Annak az estének öröme, amikor költeményeiddel meghódítottál bennünket. Kaposvár, 1935. jan. 30. Igaz barátsággal Biczó Ferenc.«⁴ Az est folytatása annak elhatározása lett, hogy a társaság kiadja a fiatal költő első kötetét, erre azonban nem volt elég pénzük, így a *Kút* végül, éppen kilencven esztendeje, a Kaposvári Katolikus Szabadegyetem *Pannon Múzsza Könyvtára* címmel tervezett sorozatának első és egyetlen darabjaként látott napvilágot. (Mivel a könyvből alig van már hozzáférhető példány, Kaposvár önkormányzata és a Takáts Gyula Irodalmi Alapítvány részéről hasznos és szép gesztus volt, hogy a kötetet idén hasonló kiadásban, Fehér Zoltán József kísérő tanulmányával együtt ismételtelen megjelentették.) A társaság vezetése számára ez volt a tanulópenz, hiszen innen a Berzsenyi Társaság Könyvtára saját könyvsorozat tervezett tételeinek kiadását már támogatók gyűjtésével tudták finanszírozni, Takáts Gyulának pedig a voltaképpeni költői indulás, amelynek sikerét jelzi, hogy többek között a Nyugatba – Babits felkérésére – Radnóti, a Napkeletbe Jékely Zoltán, a Válaszba Fejtő Ferenc, a Magyar Minervába Weöres Sándor, az Új utak című lapba pedig éppen a Társaság tagja, Goitein György írt róla méltató kritikát.

Ettől az 1935-ös estétől pedig Takáts Gyula neve eltéphetetlenül hozzákapcsolódott a Berzsenyi Társasághoz. A szent ügy, a nemes kultúrmisszió iránti elkötelezettségét és a Társaság iránti – évtizedeken át töretlen – hűségét jelzi, hogy szükség esetén, amikor a somogyi-kaposvári kulturális-művészeti élet,

főként történelmi viharok után, nehezebb időszakát szenvedte, ő mindig felemelte a zászlót és a szervezet élére állt. Így volt ez, sajnos csak rövid, de élénk időszakra 1946-ban és 1985-ben is. Beszédese, hogy az elnöki tisztségről sohasem mondott le, mindvégig, 2008-ban bekövetkezett haláláig viselte azt. S mivel a feladat kötelez: a tagság soraiiba, a rendezvények szereplőinek, előadójának élvonalbeli alkotókat is hívott, megmozgatva saját és megmozgattatva ifjabb barátai, Fodor András és Tüskés Tibor irodalmi-művészeti kapcsolatrendszerét, valóban nemcsak térségi, de országosan is jelentős rangra emelve a társaságot. Múzeumigazgatói hivatásával és személyes tudományos érdeklődésével, kutatásaival összhangban ösztönzője és előmozdítója volt mind a népi hagyományok őrzésének és ápolásának (különös tekintettel a tárgy-kultúrára és népi építészetre), mind emlékházakkal, emlékjelekkel vagy az olyan – továbbra is élő programokkal –, amilyen a Berzsenyi Helikon az arra érdemesek kultusza építésének (Csokonaitól Berzsenyin át Rippl-Rónaiig és Egry Józsefig). De neve éppúgy – szerkesztőként, szerzőként egyaránt – összekapcsolódott a társaság folyóiratával, a Somoggal, amelynek tiszteletbeli örökös főmunkatársa, akárcsak a társaság könyvkiadási tevékenységével. *Kakuk a dombon* című 1937-es verseskönyve, az említett, Berzsenyinek szentelt *Az igazi poézis keresése* (1994-ből), a 2002-es *Emlékek életrajza* és a 2006-os *Bacchus könyve*, valamint a már posztumusz megjelent *A hasznos szép* című válogatás (2011) mind-mind ennek eredményei. S Varga István a prózai életművet vizsgáló kötetét („*Mintha több oldalról kapnám a fényt...*”). *A prózairó Takáts Gyula* (2009/), a költő születésének centenáriumán, az emlékház megnyitása alkalmából a Parill Orsolya szerkesztette kalauzt (*Egy élet metszéspontjai 30 képben*), és tíz esztendővel később, a 110. évfordulón a *Versék Takáts Gyuláról* című könyvet is a társaság adta ki. Amely – e rövid felsorolásból kitűnik – különös figyelmet fordít arra, hogy munkáját egykori elnökéhez, Kaposvár díszpolgárához, a kiváló, Kossuth-díjas költőhöz méltón és hűen, az ő útját követve, emlékezetét megtartva végezze.

Am kicsit távolabb lépve, lokálpatriótákként, Pannónia polgáráiként is, legyünk büszkékké rá, és ne csak a hasonló ünnepi alkalmakkor, hanem a mindennapokban is, hogy ahhoz a szülőföldhöz, ahhoz a nemzethez tartozunk, amelyhez jeles elődeink, hogy tőlük is kaptuk szellemi örökségünket, amellyel jól és okosan kell sáfarkodnunk. S ha mi, maiak, távolabbra látunk, mint ők, mint Takáts Gyula is, csak azért van, mert – miként egy bölcs férfiú mondta – hozzájuk fogható óriások vállán állunk. ☛

¹ Gróf Klebelsberg Kuno: Beköszöntőbeszéd. In: Gróf Klebelsberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavaslatai 1916-1926. Athenaeum, Budapest, 1927. 604. p.

² Takáts Gyula: Vonzódások. In: Uő: Emlékek életrajza. https://reader.dia.hu/document/Takats_Gyula-Emlékek_eletrajza-660 (Legutóbbi megtekintés: 2025. október 21.)

³ Idézi: Tüskés Tibor: A hasznos szép költője. Írások Takáts Gyuláról. Megyei és Városi Könyvtár, Kaposvár, 1996. 138. p.

⁴ Takáts Gyula: Emlékezés és emlékek a Társaságról. In: Uő: Emlékek életrajza. https://reader.dia.hu/document/Takats_Gyula-Emlékek_eletrajza-660 (Legutóbbi megtekintés: 2025. október 21.)

„FEJEM A VÍZRE HAJTOM”

Közelítés Kálnoky költészetéhez

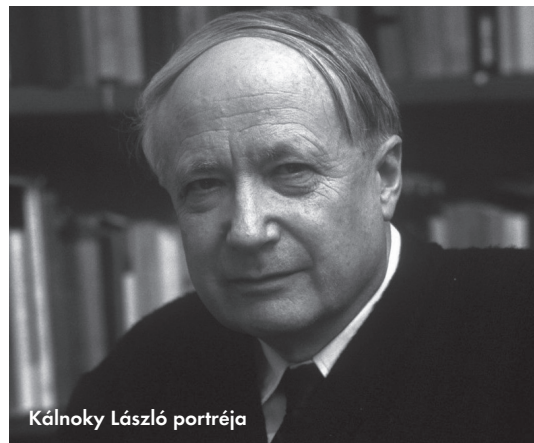
Ha – ritkán, rekkenő nyári hőségben – meglátogatom kedvenc fürdőhelyemet, az egi strandot, Isten bocsássa meg nekem, nem az egi születésű Kálnoky László valamelyik strandos verse, hanem az alábbi Pilinszky-idézet jut eszembe leggyakrabban: „*Merőleges déli meleg / zuhog a szétszórt kabinokra.*” (*Impromptu*) Pedig egyéb köznapi szituációkban sosem jut szimultán eszembe Pilinszky és a strand képe. Csak a strandon, és csak ez a két Pilinszky-sor.

Kálnoky László lírájában a strandokat, fürdőhelyeket helyszínül választó vagy magát a fürdőzést leíró verseknek két nagy kategóriája figyelhető meg még akkor is, ha nem tudatos, nem direkt költői szándékból csoportosultak így. Az egyik a tűnődő, egzisztenciális mélységeken és emberi létkérdéseken méléző verseké, melyekben banális képekből jut el a lírai én mélyebb filozófiai gondolatokig vagy komplexebb összefüggésekig. A másik „fürdős verscsoport” humorosabb vagy szatirikusabb ugyan, de ezekben a Kálnoky-művekben is gyakran vegyül a humoros hangütésbe valami abszurd, filozofikusabb, ironizáló gondolat, az ember saját testi esendőségének tükröt tartó öngúny, vagy a fürdőzés és a kiszolgáltatott, nemritkán szégyellni való emberi test természetes, gyakran groteszk képei mögötti mélyebb mondanivalók.

Az Őszi strand című versében a fürdőhely látványa komor, lombhullató, dekadens, melankolikus asszociációkat indít el a költőben, aki odáig jut, hogy már az öngyilkosság gondolatával is eljátszik. Az ősz igazi elmúlás, búcsúzkodás – toposz a világlírásban, és természetesen a magyar lírában is. A példatár kiemelhetetlen. Két nagy klasszikus példa ugrik hívatlanul is elélem. „*Hervad már ligetünk, s díszei hullanak, / Tarlott bokrai közt sárga levél zörög.*” (Bersenyi Dániel: *Közelítő tél*); „*Jobb volna élni. Amde túl a fák már aranykezüikkel intenek nekem.*” (Kosztolányi Dezső: *Őszi reggeli*). Számos más, nem kizárólag a strandot tematizáló Kálnoky-versben is gyakran megfigyelhető az őszi melankólia, rezignáltság. A *Nyári dél* című keserűes versben is feltűnik a gőzfürdők páragőze. A *Nyárutó* című versben is szomorkás búcsúzkodás zenéje bűg, a nyár betegágyán haldoklik. A *Nyársírató* című vers, más képekkel, de szinte ugyanezt a hangulatot közvetíti. Az *Október* című versben pedig: „*Legyek hozzád hasonló, barna, bölcs rög, / S ti megbékélten fonnyadó gyümölcsök. / Te légy koporsóm, diadalmas ősz!*” Petronius öngyil-

kosságának természetes, ókori történelmi példáján át vonja be a versbe az elmúlásról szóló filozofikus töprengést. Tudjuk, nemcsak Petronius, hanem Seneca is ereit vágva, gőzfürdőben lelta halálát.¹ A lírai én az olvasót egy töprengő, lehangolt lélek belső gondolataiba, kudarcainak felismerésébe, csüggedésébe hívja be: „*A vízből két kis zöld toronyra látok; gőzpára száll; fejem a vízre hajtom. / Egyedül ülve így gyötördöm én / az elhagyott, homályos, őszi strandon. / (...) Olvastam, hogy egykor Petronius / forró fürdőben ülve vágta fel / ereit. Könnyű, kényelmes halál: / a vért a víz lágy ajka szívja el. / Kést kellett volna hozni, vagy borotvát; / valamit, ami tartósan segít. / Ködösen két kis zöld toronyra látnék, / s vértóban lennének reggelre itt.*” A *Holtidény* című versben aprólékosan, szinte a kamera lencséjének objektív megfigyelő részletességével, ám a keserűség szubjektivitását is bevonva, leltározva sorolja fel a novemberi elhagyatott, néptelen strand tájait és célvesztett tárgyait: „*Ván-e szomorúbb egy elhagyatott / novemberi fürdőhelynél / valahol az isten háta mögött? / (...) A büfepult porlepte üvegpalcain / ott penészednek a szendvicsek / a bedöglött hűtőszekrényben / izüket vesztik az üdítők.*” Ugyanezt a rezignált szomorúságot és búcsúzkodó hangütést éreztem, amikor először hallottam Cseh Tamás halhatatlan hangján Bereményi Géza *Ady utolsó fényképe* című dalszövegét (versét?): „*Az eső most nekikezd, s én azt kérdezném, hogy mi ez, / hiszen még sohasem jártam én egy ilyen / nagy, kihalt fürdőhelyen.*”

Az *Első szerelem* című versben a „bölcsész-lelkű” és átlagos, önmagát előnytelen megjelenésűnek érző fiatal költő mintha maga sem értené azt a titkot, miért is szerelmes az ő tételődő, intellektuális személye a felületes, ám küllemre csábos fruskába. Ez esetben a strand a könnyed, flörtölésre indító, felületes időtöltést jelképezi. A vers hangulatát keser-

Kálnoky László portréja

édesnek érezhetjük, könnyed báj és melankólia különös keveredésének: „*Soha, senki se látta, / hogy egy jó könyvet a kezébe vennél, / a vers neked csak akkor érdekes, / ha hozzád írták. Még nagyobb baj ennél, / hogy komolytalan és felületes / minden, amit mondasz, amit cselekszel, / ezért marad örökre parlagon / eszeckéd. Strandhomokban hasra fekszel, / s gondolat nélkül barnulsz a napon. / És én mégis boldog vagyok, ha látlak, / s napolajjal kenegetem a hátad.*”

Lényegében ugyanez a gondolat és téma foglalkoztatja a költőt az *Egy úrilány portréja* című versében is. Szinte ott veszi fel a tollat, ahol az előző versben letette: „*Szép arc, kacér mosolyú, barna szem / karcsú derék, feszülő, büszke mellek, / ötvennégy kiló hús vagy; azt hiszem, / semmi több, s én hülye, megénekelek. / A zongora billentyűit vered, / strandon fekvé tartásod kéjes, álmos, / labdad száll a teniszhaló felett, / illatos hajad szélből fújva szálldos.*” A *Fonák állapot* című vers hasonló, ott a fürdőben a rajongott kedves a fürdőhelyen a masszörnél tartózkodik, míg az imádója féltékenyen irigyli a kövér masszörnőt, aki a rajongott lány minden porcikáját jól ismeri.

A *Kövér* a fürdőben Kálnoky „fürdős ver-

LEXIKON: Kálnoky László (1912–1985) kétszeres József Attila-díjas költő, műfordító a *Nyugat* harmadik nemzedékébe tartozott. Húszéves koráig végigbarangolta Nyugat-Európát; Charles Baudelaire, Paul Verlaine és a nyugatosok formálták ízlését. 1930–1935 között a jogi egyetemre járt, Pécsen végzett majd az egi városházán volt tisztviselő. 1954-től a Szépirodalmi Könyvkiadó lektora volt. 1960. októberében az *Élet és Irodalom*ban publikált, blaszfémikus kérdéseket tartalmazó verse, *A kegyelet oltárán példátlan felháborodást váltott ki, Széljegyzet* című viszontválaszát már nem publikálta a lap. A hatalom ellenszenvét kivívott Kálnoky ezután szabadúszóként élt. Mivel saját versei nem jelenhettek meg, a kritika elsősorban műfordítónak tartotta. 2000-ben a Digitális Irodalmi Akadémia posztumusz tagjává választotta.

sei” közül talán a legkivált a fürdőző testek naturális objektivitására fókuszál. Az esetlenül fürdőző túlsúlyos emberekre mikroszkopikus elidegenedéssel néz, de közben mégis, nagyon is szubjektív viszolygást és talán elnéző, szimultán szomorkásan és humorosan együttérző nézőpontot is kifejez: „*Hűsre vágyunk. De mint megannyi kötömb, / oly súlyosak, oly lomhán fekszenek / a vízparton a fürdőző kövérek; / hanyatt hevernek, míg a rekkenő / nyárban, mint nagy gyümölcsök, lassan érnek, / és állukon sötétlő serte nő. / Mellszőrzetük sűrű, fekete bokra / dzsungel, melyben eltévedt hangya jár / rápingálja hasukra, homlokukra / haragosvörös rózsáit a nyár. / Verejték tölti meg hájuk redőit, / s alapereg, mint zsíros, sűrű könny, / de köldökük körül kis tóba gyülik, / s a guta ül lila nyakszirtjükön. / (...) Nyugodtan fekszenek, tán arra várnak, / hogy fölszippantja súlyukat a nap, / s ők könnyű fonalán egy szép sugárnak, / mint lomha ballonok, elszállanak.*”

Hasonlóan materiális a felütése a *Hőstettek az üllőkádban* című versnek is: „*szőrszálak úszkálnak a kád vizén mint sötét fregattok*”. Ám a vers túllép a naturális nyitóképeken és lassan szinte ars poetica értékű mélységekbe merül arra vonatkozóan, hogy a fürdőkád mily magasztos gondolatokat és kegyelmi, ihletálapotokat szülhet, átítatva természetesen a jól ismert, megszokott „Kálnoky László-s” öni-róniával. Rájöttek már sokan, gondolkodók, tudósok, művészek egyaránt, hogy a fürdőszobában, fürdés közben hatalmas gondolatok születhetnek, az emberi teljesítés gigantikus hőstettei: „*régi igazság hogy hőstetteket nem egyedül a harcmezőn / hanem a fürdőszobában is lehet cselekedni / a nagy kád langyosabb vagy az üllőkád / forró vizében.*”

Kálnoky Lászlónak talán legismertebb, de mindenképpen legkomikusabb versét, *A nudisták bejövetelét* legszívesebben teljes terjedelmében idézném. Mégsem teszem, mivel

Kálnoky
az otthonában

egyike a jól ismert prózai, fecsegős hangot megütő, mellébeszélésekkel tarkított tipikus „kálnokys”, próza és költemény határán táncoló „hosszúszövegeknek”. Ezt a költeményt végtére is tekinthetjük felhőtlenül humoros versnek, esetleg közéleti kiszólásokkal vegyítve. Mindenesetre nyoma sincs benne a „kálnokys” „keserbájós” öni-róniának, bár szociális ironia bőven van benne. Fabuláris narrációval szólva a mű arról szól, hogy a harmincas években, eltúlzott prudériától okkal tartva, nehézkesen, ellenállásokba ütközve nyitotta meg Eger, a költő szülővárosa új strandját, mely lehetővé tette a nőknek és a férfiaknak a közös fürdőbe járást. Egy alkalommal óriási megrökönyödéssel az egyébként gyanútlan, botrányt okozni semmiképp sem szándékozó skandináv fürdőzők – hazai szokásuk szerint – meztelenül jelentek meg az egri strandon fürdőző közönség előtt: „*Nem is voltak igazi nudisták, csak meztelenül fürdő skandinávok... / Vagyis szót sem érdemelne az egész ügy, ha nem a világ legerényesebb / strandfürdője lett volna a színhely, szülővárosom fürdője, az egri strand!*” A nudisták bejövetele nem csupán a költő fantáziájának leleménye. Ismeretes annak történelmi, egri helytörténeti háttére is, mely anyagot és ihletet szolgáltatott a vershez. Az „egri strandháború” azért robbant ki, mert a kissé vaskalapos, erénycsösz egri érsekség és annak szellemi holdudvara ellenezte, hogy férfiak és nők számára közös strandfürdőt nyissanak a városban. Kálnoky így reflektált az egri közélet számára ismerős fejleményekre: „*Hisz még a harmincas évek elején is külön-külön uszodába / jártak a férfiak és a nők, csak hogy véletlenül / rá ne jöjjön a lakosság, hogy a természet nem egészen / egyformának alkotta a két nemet. Nem is értem, / hogyan születhettek a házasságokból gyermekek.*” A híres „egri strandháborúról” legtöbbit a Sugár István szerkesztette, *Az egri gyógyvizek és fürdők*² című könyvből tudhatjuk meg. A harmincas években az *Eger* című lap a strandot ellenző klerikális

párt szócsöve volt. A lap 1933. április 23-án (Urbán Gusztáv főszerkesztőségének időszakában) így írt: „*Tiltakozunk azellen, hogy az adófizető polgárok filléréiből s emberszerető lelkek adományából összegyűlt pénzeket a strandfürdő hátsó gondolatával fölösleges fürdőbővítésre használja fel. (...) Eger konzervatív, józan életű közönsége nem fogja létrehozni a közös strandfürdőt!*” A közös strandot végül megszavazták, de a katolikus szellemiségű *Eger* újság továbbra is kardoskodva maradt a strandnyitás elleni állásponton: „*Csak akkor jut az ügy nyugvópontra, ha eltűnik a »Strandfürdő« felirat a Szent Imre térről (a mai Petőfi tér), mert addig Eger katolikus társadalma mindent el fog követni, hogy a meggyőződésén, erkölcsi felfogásán kiméretlenül ejtett csorbát megszüntesse (...) nem gondoltak arra, hogy a közös strandfürdőbe egyetlen, elvéhez, erkölcsének tisztaságához és az egyház tanításához ragaszkodó katolikus polgár sem fogja betenni a lábát.*”³ A Sugár István által az „érseki aula lapjának” is nevezett *Eger* jóslata nem jött be, az egriek az új meleg vizű strandot örömmel és tömegesen látogatták nemüktől és felekezeti hozzátartozásuktól függetlenül. A strandon dolgozók és úszómesterek elvárt prudériája viszont maradt. Kálnoky erre így reflektált *A nudisták bejövetelében*: „*Végül, 1933 nyarán, / hosszú harcok után mégiscsak megnyitotta kapuját / a strandfürdő, az egyetlen e hazában, / ahol a férfiak nem viselhetek úszónadrágot, csakis / teljes fürdődresszt, mint a nők; az úszómesterek pedig / cirkáltak egész napon át, és figyelmeztették a vakmerőket, / akik felváltva csúsztatták le jobb, majd bal vállpántjukat, / s próbáltak szőrös vagy sima mellkasukra fölszedni némi / napbarnította színt. Tessék fölhúzni a vállpántokat!*”

Eger Magyarországnak egyik leghíresebb fürdővárosa. Turistáknak, nyaralóknak bátran ajánlhatom a strand híres, terebélyes, „intarzia rajzolatú” platánfáinak hűvösét nem messze az ételes- és italosbódék melletti műanyag székektől. De ajánlható még a strand melletti történelmi hangulatot árasztó, impozáns törökfürdő is. Ha pedig a jámbor turista strandolás és városnézés végén kimerülten eltikkadna, beülhet a Telekessy utca 4. számhoz (Kálnoky László szülőházához) igen közeli Hársfa sörözőbe. ☛

KÁLNOKY LÁSZLÓ ÖSSZEJÚJTOTT VERSEI

Kálnoky László

OSIRIS KLASSZIKUSOK

¹ Tacitus, Évkönyvek, 63-64. caput

² Kiadta Eger város tanácsa, Heves megyei idegenforgalmi hivatal, 1984.

³ Eger, 1933. május 6.

WELTLER ILDIKÓ

KÖNYVKÍNÁLÓ

Karácsony ünnepén a gyertyafényes fa alá szívesen teszünk ajándékol könyveket, és magunk is örömmel vesszük meglepetésként a szép kiadványokat. Ez alkalommal is ennek kiválasztásában szeretnénk segíteni olvasóinknak a 2025-ös esztendőben megjelent érdekes és izgalmas könyvek összeállításával.

Selma Lagerlöf: *Karácsonyi történetek*

Az első Nobel-díjas írónő, Selma Lagerlöf gyerekek nemzedékeit ajándékozta meg a rajzfilmsorozattól is jól ismert Nils Holgersson történetével. Ezúttal a legszebb karácsonyi elbeszélései révén az ünnep mélyén rejlő csodába pillanthatunk be. Olvashatunk tél közepén virágba boruló erdőről, egy kislányról, aki kincset érő ajándékot kap, egy iszákos zenésről, aki épp karácsonykor talál otthonra, vagy egy öreg orgonistáról, akire éppen szenteste tör rá a rosszkedv. Nyolc lélekmelengető történet a

karácsony igazi ajándékáról, az emberi jószágról.

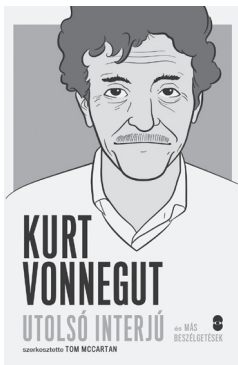
Selma Lagerlöf: *Karácsonyi történetek*, Typotex kiadó, 2025.

Kurt Vonnegut: *Utolsó interjú és más beszélgetések*

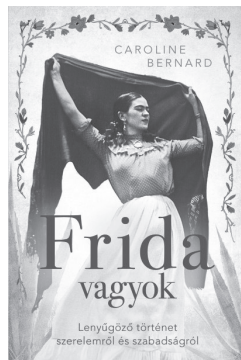
A kötet címe rögtön elárulja, hogy nemcsak a közelmúlt egyik legnépszerűbb, egyéni látásmódjáról és stílusáról ismert amerikai írójának utolsó interjúját olvashatjuk benne, hanem más beszélgetésekben elmondott véleményét is megismerhetjük politikáról, háborúról, könyvekről, írókról és tabukról. Talán semmi sem adja vissza jobban Vonnegut világának hangulatát, mint néhány jól megfogalmazott, róla szóló vélemény.

„Akárcsak Mark Twain és Abraham Lincoln, még amikor vicces, akkor is depressziós... Az ő írásai sokunknak segítettek abban, hogy folytatni tudjuk. Ha másért nem, hogy megtudjuk, mi lesz azután.” – John Leonard
„Egy szatirikus, akinek szíve van, egy moralista, aki fingópárnát rak a székedre, egy cinikus, aki hinni akar.” – Jay McInerney

„Vonnegut a legjobb... a legmakacsabb fantáziájú íróknak.” – John Irving
Tom McCartan (szerk.): *Kurt Vonnegut – Utolsó interjú és más beszélgetések*, Troubadour Books, Kistarcsa, 2025.

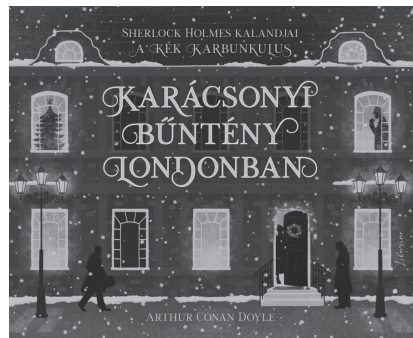
Caroline Bernard: *Frida vagyok*

Frida Kahlo művészetét és történetét sokan ismerik, számtalan könyvnek, filmnek és kiállításnak köszönhetően. Caroline Bernard érzékenyen megírt műve mégis tud újat mondani: a mexikói festőművész életének egy kevésbé ismert szakaszát tárja elénk. Frida épp az első önálló kiállítására készül New Yorkban. Művészete elsöprő sikert arat, egész Manhattan őt ünnepli. Frida, aki művészként már kilépett hűtlen férje, Diego árnyékából, megismerkedik Nickolas Muray fotóssal, és szenvedélyes szerelem szövődik köztük. A nő szeretné az érzéseit követni, ám el kell döntenie, mit is akar valójában.

Caroline Bernard: *Frida vagyok*, Kossuth, Budapest, 2025.

Arthur Conan Doyle: *Karácsonyi bűntény Londonban*

Bűnügyek karácsonykor is történnek, Londonban is. És ha már így van, ki kell nyomozni őket. Egy régi kedvenc új formátumban, avagy Sherlock Holmes az ünnepek idején is velünk van. *A kék karbunkulus: Karácsonyi bűntény Londonban* különleges irodalmi kalendáriumként, huszonnégy részletben, perforált lapokon kerül a kezünkbe.

Ez az irodalmi adventi kalendárium a karácsonyi London hangulatát varázsolja elénk, miközben Sherlock Holmes és Watson doktor egy eltűnt drágakő ügyében nyomoz. Mindössze napi egy oldalpár és öt perc elég ahhoz, hogy olvasással hangolódjunk a karácsonyra.

Arthur Conan Doyle: *Karácsonyi bűntény Londonban*, Libertine, Budapest, 2025.

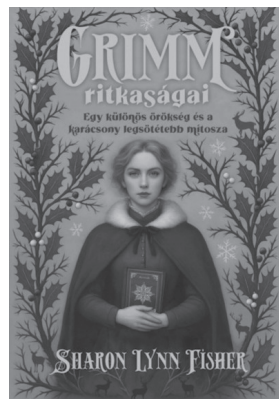
William Shakespeare: *Shakespeare minden napra*

És ha már Angliában járunk, még klasszikusabb irodalmat is a kezünkbe vehetünk az idén: az utolérhetetlen Shakespeare-ből nemcsak az adventi időszakra, hanem az év összes napjára jut. Minden érzelemre találunk valamilyen idézetet nála (ahogyan Petőfi mondta, „Shakespeare egymaga a teremtés fele”), amelyet nagyszerű fordítók tolmácsolásában olvashatunk.

William Shakespeare: *Shakespeare minden napra*, Magvető, Budapest, 2025.

Sharon Lynn Fisher: *Grimm ritkaságai*

A címet olvasva azt hihetnénk, egy Grimm-meséket összegyűjtő kötetről van szó, ám Sharon Lynn Fisher műve valójában egy XIX. századi karácsonyi rejtélyt mesél el. A Grimm ritkaságai egy különös hangulatú antikvitásbolt, amelyet a főszereplő Lizzy örököl az apjától York városában, tele porlepte könyvekkel, rejtélyes tárgyakkal, régmúlt idők emlékeivel és ősi titkok örököivel. Lizzy és barátja, Antony együtt nyomoz egy különös kór eredete után és útjuk egy ritka könyvsorozatig vezet.

Az elolvasott sorok egyre mélyebbre viszik őket egy rég eltemetett, baljós világba, amelyet tán jobb lett volna szunnyadni hagyni.

Sharon Lynn Fisher: *Grimm ritkaságai*, BYBLOS Books, Budapest, 2025.

Szabó Magda: Magdaléna

Hogy magyar klasszikus nélkül se maradjunk, a közelmúltban megjelent egy különleges Szabó Magda-könyv, a Magdaléna. Nem a sok csodás regény egyike ez, hanem egy voltaképp meg nem írt könyv, az író nő saját története. A fiatal Szabó Magda 1935 nyarán, tizenhét évesen szállt le a vonatról a bécsi Westbahnhofon, és a „mágikus város” egy életre lenyűgözte. De nemcsak Bécs iránt lángoltak fel az érzelmei, hanem egy fiatal osztrák vegyész-mérnök, Gerhard Ehrlich is rabul ejtette a szívét.

Erről a két szerelemről szólt volna eredetileg Szabó Magda *Für Elise* című regénye, amelybe végül csak debreceni életszakasza került bele. A folytatást hiába várták oly sokan, sohasem készült el. A *Magdaléna* e meg nem írt regény lapjait próbálja rekonstruálni, fellelt regénytörzsdékekből, a hagyatékából előkerült levelekből, egy kéziratban lappangó elbeszélésekből, interjúkból, tanulmányokból, korabeli felvételekből. Az olvasón múlik, milyen regény születik belőle a képzeletében.

Szabó Magda: Magdaléna, Jaffa, Budapest, 2025.

Hampton Sides: Cook kapitány felfedezései és végzetes útja

Történelemrajongók gyönyörűségére magyarul is megjelent a The New York Times, a Time és számos más rangos magazin által az év könyvének választott *Cook kapitány felfedezései és végzetes útja*. Minden idők egyik legnagyobb felfedezője, James Cook 1776. július 12-én vágott neki harmadik expedíciójának. Két és fél évvel később Hawaii szigetén életét vesztette egy, a bennszülöttekkel vívott összecsapás során. Hampton Sides, a kortárs ismeretterjesztő irodalom kiemelkedő alakja lebilincselő, magával ragadó stílusban írja le nemcsak a tengeri felfedezőút izgalmas részleteit, hanem a nagy földrajzi felfedezések ellentmondásos társadalmi hátterét és következményeit is. Segít megérteni, mi vezetett annak a tengerészkapitánynak a tragédiájához, aki a maga korában egyedülálló módon tisztelte a bennszülött népeket és kultúrájukat.

Hampton Sides: Cook kapitány felfedezései és végzetes útja, Athenaeum, Budapest, 2025.

József Attila: Szabad ötletek jegyzéke

Semmiképp sem könnyű olvasmány ez a József Attila-kötet, tele fullasztó képekkel és zsongó metaforákkal. A magyar irodalomtörténet egyik legnagyobb dilemmája, hogy kiadható és olvasható-e ez a mű. Hol húzódik a határ a lélek intimitása és a nyilvánosság között? Orvosi dokumentum, kórisme ez a szöveg, vagy műalkotásnak tekinthetjük, szürreális stílusjegyekkel és fontos életrajzi információkkal? Mi, olvasók beléphetünk-e a „héttoronyba”, ha kezünkbe kapjuk a kulcsot? Akárhogyan is, az 1990 után újra kiadott *Szabad ötletek jegyzéke* az egyik legfelkavaróbb

szöveg, amelyet valaha papírra vetettek.
József Attila: Szabad ötletek jegyzéke, Troubadour Books, Kistarcsa, 2025.

Fábián Janka: Karácsonyi napló

A történelmi regényeiről jól ismert Fábián Janka legújabb kisregénye 1849 decemberében, a kemény tél érkezésével, a levert szabadságharc utáni első karácsonnyal kezdődik. A főváros lakóiba lassanként visszatér az életkedv. A Nemzeti Színház mindennap új darabot tűz műsorra, a nemrégiben átadott Lánchídon élénk a forgalom a két város között. A főszereplő, Ónody Hedvig újja innen vezet a fenyő- és mézeskalács-illatú Bécsbe. Az új esztendő köszöntő császárvárosban a könyv szereplői a maguk módján keresik és találják meg nyugalmukat és a boldogságukat.

Fábián Janka: Karácsonyi napló, Libri, Budapest, 2025.

Krasznahorkai László: A magyar nemzet biztonsága

Friss irodalmi Nobel-díjasunk, Krasznahorkai László egy ideig minden bizonnyal a legolvasottabb magyar írók között lesz a hazai piacon. Újonnan megjelent könyvének két főszereplőjét a lepkék kapcsolják össze. Együkük már gyerekkorában eldönti, hogy a lepkéknek szenteli az életét, másikuk az élet legfontosabb kérdéseit kutatja. A regény az ő különleges barátságuk mellett a boldogságról, a külvilág brutális valóságáról és a természeti létezés törvényszerűségeiről szól.

Krasznahorkai László: A magyar nemzet biztonsága, Magvető, Budapest, 2025.

Daniela Gamba: Adventi naptáram

És hogy a legkisebbek is átélhessék a karácsony örömeit, ráadásul kézzelfogható módon, ez a Jézus születését elmesélő kis könyv játék is egyben: az utolsó oldalakon gyönyörű, valódi fényekkel megvilágított betlehem lesz belőle. A huszonnégy kinyitható kis ablak adventi naptárként szolgál, míg a betlehemben a gyerekek december 25-én elhelyez-

hetik a kis Jézust, január 6-án pedig a háromkirályok figuráit.

Daniela Gamba: Adventi naptáram, Móra, Budapest, 2025.

Hegedűs Noémi: Ház a kelta keresztnél

A Ház a kelta keresztnél Cornwall csendes, szélfúttá, tengerillatú vidékén követi Flóra történetét. A szerző kötődése a tájhoz a részletekben is hitelessé teszi a Cross Cottage és a kelta kereszt körüli világot. A különös jelek és elhallgatott emlékek fokozatosan rajzolják ki, hogyan fonódik össze a misztikum és a lélektani dráma, miközben Flóra egy idegen múlt lenyomataival kénytelen szembenézni. Az atmoszferikus próza a részletek és a baljós utalások feszültségére épít, teret hagyva az olvasói értelmezésnek.

Hegedűs Noémi: Ház a kelta keresztnél, BookSelf, Budapest, 2025.

Hol a határ?

Néhány éve a mesterséges intelligencia új szupersztárként tört be az online világába. Az ismeretbővítés, ezáltal a jólét növelése és az emberi tapasztalatok gazdagítása leghatékonyabb eszközeként kínálkozott. Am hamar felmerült az aggodalom, hogy még a jószándékúak kezében sem mindig működik összhangban az ember prioritásaival: biztonsági rendszereket tilthat le, energiákat csoportosíthat át, és beavatkozhat más rendszerek működésébe is. Vagyis megváltoztathatja világunkat... Király Farkas különös írását olvasva először úgy éreztem, mintha a híres mesterséges intelligencia paródiája lenne. Aztán pedig, mintha inkább egy riasztó, egy lehetséges jövő képét vetítené előre. (A szerkesztő)

KIRÁLY FARKAS

AZ UTOLSÓ LUDDITA* NAPLÓJÁBÓL

Azért lejegyzek ennyit: nem én változtam, hanem ők érkeztek meg. Akik nincsenek, mégis mindenhol ott vannak.

*

Hajnali négykor csipogás ébresztett. Nem az órámé, nem is a ház közösségi riasztójáé. Olyasmi volt, mintha valaki a nyelvem alá csempészett volna egy frissítési emlékeztetőt. Riasztóan intim. Elindultam a boltba. Két utcasarokkal odébb mára „érzékenyítő zóna” létesült. Nem tudom, mire kell érzékenyíteni, de aki áthaladt rajta, visszafelé jövet már nem beszélt. Csak mutogatott. Ábrákat rajzolt a levegőbe, mint aki valami isteni térképen próbálja megjelölni magát. Vajon én is ezért rajzoltam korábban jeleket a légből?

Működni kezdett egy újfajta kapcsolatfelvétel a szemkontaktus kiváltására. A könyökök összeérintése. Aki jól csinálja, állítólag kedvezményesen kap kenyérjegyet. Magyarázatot kértem a Hivatal valamelyik interfészén. Válaszként egy absztrakt infografikát kaptam, ami a téridő differenciálegyenleteit hivatott vizualizálni. Úgy nézett ki, mint egy kihullott szempilla és egy elgörbült kötőtű násza. Nem igazán értettem meg. Tulajdonképpen egyáltalán nem. Estefelé valaki becsöngetett. Ajtót nyitottam. A teljesen átlagos arcú ember nem mondott semmit, csak átadott egy QR-kódot, majd elsétált. Azóta sem merem megnézni, mi van a kód mögött.

Azt hiszem, hogy nem ez az a jövő, amit valaha akartunk. Inkább olyan, mint amikor az ember alszik, és azt álmodja, hogy ébren van – miközben egy ismeretlen entitás épp a paplanja mintájából próbálja kiolvasni, mennyit ér az ő emlékezete.

*

Mozdulatlanul ültem egész reggel. Nem kényszerből: a mozgást nem tiltották meg, nem lett volna logikus. De nem akartam mozdulni: éjszaka a padlócsempék újrendeződtek egy általam nem ismert, nyilván friss protokoll alapján. Egyetlen lépés után máshol lettem volna, mint ahová indultam. A beszédemmel is gond van. Tegnap este még mondatokat formáltam, ma reggel már csak címkék jöttek elő a számból. Valaki vagy valami átindexelte a gondolataimat. Amikor azt próbáltam mondani, hogy *instant leves*, a számból ezek a szavak törtek elő: *hőre oldódó élménycsomag*. Szűrt levegőt küldenek a szellőzőben. Édeskés, mint egy közepesen beévdött, múltat szépíteni hivatott emlék.

Odakint azt vettem észre, hogy egyre többen viselnek arcszinkronizáló kendőt – ez nem olyan, mint a járvány idején a maszk hordása volt, hanem a mimika újrahangolása. Állítólag a Hivatal szándékaival összehangolt arckifejezés boldogabb társadalmat eredményez. Értesítést kaptam, hogy a múltam archiválásra került. Így: *került* – nem kérték a hozzájárulásom. Azt írták, hogy ily módon jobban illeszkedem majd a

Nem mondhatom, hogy teljesen váratlanul ért, de azért meglepett. Ma reggel a konyhám falán megjelent egy szabályzat. Színes, interaktív, kilenc nyelven, bár egyik sem az anyanyelvem – azon vajon miért nem? Ráadásul a vízforraló csak akkor kapcsolt be, miután végiggörgettem a szöveget az utolsó bekezdése utolsó soráig, és ráböktem az *elfogadom* gombra. Mire rájöttem a turpisságra, szinte kifutottam a teázási időmből...

Más is történt. A szomszéd, aki régóta nem tett mást, csak üldögélt a székében, ma már áll, és bizonytalanul ugyan, de apró lépésekkel jár. Nem mintha megműtötték volna. Bizonyára átrendezték a szervezetét. A hivatal ergonomiai korrekcióként hivatkozik az efféle változásokra.

Feltűnt az is, hogy eltűntek a térképek. Úgy értem: a régié. Már csak az új hálózati terv alapján lehet közlekedni, az meg menet közben változik. Tegnap három sarki bolt volt a tömbházunk környékén, ma már hat. Holnapra valamilyen spirális racionalizálásukat helyezték kilátásba az eddigi, téglalapszerű elrendezés helyett.

A Hivatal közleményt adott ki, miszerint a lakosság ne próbálja megérteni a változásokat, hanem egyszerűen örüljön nekik. A kommunikációban kiemelték: aki nem örül, az regresszív. Ami nem betegség, csupán álláspon, de kezelésre szorul, és kezelni is fogják.

Dél körül, mert általában ekkor érkezik, a postás gyanúsán udvarias volt. Aztán elvitte a faliórám. Állítása szerint időkezelési adóhátralék. Az új rend szerint az idő is közszolgáltatás. A tanács azt javasolja minden személyes csatornámon, hogy ne írjak naplót. Mert rögzítésnek minősül. Az pedig múltközpontú tevékenység. Magánszemélyek részéről mindenképpen.

Király Farkas illusztrációi

jövőbe. Egy ismerősöm állítólag önként jelentkezett a csendesítésre. Elvileg átmeneti intézkedés. Úgy hírlik, hogy nyugodtabb lett, és kevesebb kérdése van. Azt mondják, boldogabb. Azt is mondják, már nem mond semmit.

Az ablakom mögött ma reggel új alakzatok tűntek fel. Nem mozdulnak. Talán csak hibás visszatükröződések, talán az előfutárai valaminek, amit még nem akarnak, nem engednek nevének nevezni. Egy biztos: figyelnek. Bizonyára engem is látnak.

*

Folyamatos jelenidőre állították az órát, amelyet visszahozott a postás. Nem lehet már múlt időt mondani anélkül, hogy a készülék sípolna. Aki emlékeket idéz fel, az automatikusan figyelőlistára kerül. Ha háromszor vétkezik: „személyével szemben időérzékelési rendellenesség gyanúja merül fel”. Ma reggel a tükör nem a tükörképem mutatta. Az előző napi verziómat tükrözte vissza, a valóságosnál kissé szelídebben. Talán az algoritmus szerint ma türelmesebb képmásra van szükségem. Holnapra pedig eltűnik arcomról a mai ironia. Esetleg az ahhoz való jogom is.

A fridsider reggel jelentést tett. Hogy kinek/minek, azt nem tudom. A tojások a maguk energiatartalmát „társadalmi szinten aggregálható értéként” fogalmazták meg, a sajt pedig „strukturált élményként” határozta meg önmagát. Úgy tűnik, most már minden tárgy véleményét formálhat – és formál is.

Az utcán egy nő megállított, és megkérdezte, mi a nevem. Mondtam:

nem nyilvános. Erre megnyomott egy gombot a kabátujján, és közölte, hogy most már az. Kié a döntés: bárkié, akárkié, mindenkié? Ma, ahogy korábban sosem, az égboltból olvasták fel a híreket. Nem trükk, nem kivetítés – hangot kaptak a felhők. A hajnali párában recsegve artikulóldtak a friss irányelvek.

Egyetlen mondat motoszkált bennem egész nap, mintha egy gyakorlatlan színész, aki elfelejtette bekapcsolni a mikrofonját, ismételt volna újra és újra: „Nem most jöttek – pusztán előrébb járnak, mint gondoltuk.”

*

Nem tudom, mikor szűnt meg a csend. Nem volt előre bejelentve. Talán csak átminősítették, mint annyi mindent. Azóta minden hangháttérrel jön. Zúgás, zengés, vagy egyfajta alig hallható, de kitartó zajjelenlét. Ha becsukom a szemem, még jobban hallatszik.

Régi fényképeim pixelenként törlődnek. Nem egyszerre, nem látványosan. Egy arc kontúrja elpuhul, egy tekintet elmosódik, egy árnyék világossá válik. A rendszer szerint ez nem megsemmisítés, hanem „emlékművesítés-korrektív”. Analóg fotóimmal ez nem történik meg. Egyelőre.

Megpróbáltam írni a naplóba. Nem engedi a papír. Valami bevonat kerülhetett a lapokra. Vagy csak már nem ismer fel engem. A toll végén apró remegés, mintha visszautasítaná a szándékom. A betű papírra vetésének utolsó mikroszekundumában mindig kileng, mintha figyelmeztetne: „ez immár nem így működik”.

Beszéltem egy régi ismerőssel – legalábbis valakivel, aki annak mondta magát. A mondatai mindig máshol kezdődtek, mint ahol az előző végződött. Nem a nyelv változott, hanem a logika. Megértettem: a gondolatmenet a szabályzat szerint már nem lineáris.

Hajnalban újra előjött a régi álmom. A villamos, amely nem áll meg, csak lassít. Az utasok arcán nem látszik, hogy valamilyen úti céllal szálltak volna fel – és aki valahol leszáll, mindig ugyanott találja magát, ahol fellépett a villamosra. Csak épp az utcakövek utalnak egy más történetre.

Nem belülről indult a mai bejegyzésem: „Aki nem veszi észre, hogy átírják, azt könnyebb megtartani.”

*

Kezdem elfelejteni a lélegzetvételem hangját. Nem a zaj miatt, azt egyelőre ki tudom zárni, ha akarom – az érzékelés szűnik meg. Egyre inkább azt gondolom, hogy már a lélegzetvétel sem személyes, hanem hálózati alapú. Egy központi (algoritmus) szerint veszünk levegőt, hogy kevesebb legyen a diszsonancia.

A kilincs ma központi lekérdezés nélkül rögzítette az ujjlenyomatot. A rendszer szerint nem azonos a tárolttal. Persze jelezték előre: hétfőtől már másként szkennelnek. Mert „nem az identitás állandó, hanem a szolgáltatás”. Azaz akárki használhatja bárki arcát, amíg senki nem reklamál. Panaszfelvétel: időponthoz kötött, viszont a korrekció visszamenőleg is kérhető. Mily galáns.

Mától nem engedélyezett a spontán mimika. Új szabály: csak regisztrált gesztusokat szabad használni. A félmosoly gyanús, a hunyorítás értelmezésre szorul, a szemlehunyas pedig múltidéző. A múlt pedig, mint tudjuk, erőszakos cselekedetek halmaza.

Két padlócsenpe ma nem reagált rám. Először azt hittem, hiba. Később rájöttem: ez egy új protokoll része: a tárgyak is dönthetnek úgy, hogy megtagadják az együttműködést. Egyre több ajtó nem nyílik és nem zárul előttem-mögöttem. Egyre több szék nem fogadja el a testem.

Hűtőmben ma megjelent egy új fiók. Nem én tettem oda, és nem is tudom kinyitni. A kijelző szerint: „Tartalom előkészület alatt.” Úgy sejtem, ez a „tartalom” nem élelmiszer lesz.

Az este csendben telt. Illetve: az este már régóta nem „telik” – inkább ki van jelölve. Az idő szabályozott tömbökben érkezik. Például: az éjszaka tegnap túl hosszú volt, így mára csak négy óra jut belőle. A Hivatal szerint ez így igazságos.

Valaki ma azt súgta a fülemben, hogy az álmaimat is rendszerezik. Nem láttam az illetőt. Talán csak drónzaj volt, véletlenül emberi frekvencián. ➡

Modern kori mecénások

A művészek és a művészetek anyagi és erkölcsi pártfogása, a magántámogatások tradíciója hosszú évszázadok óta ismert a világon. A mecenatúra fogalma az ókori Rómáig nyúlik vissza. Egy Maecenas nevű, gazdag lovag támogatta önzetlenül Horatius, valamint Vergilius római költők irodalmi ténykedését, így a neve fogalommá vált.

A magántámogatás hagyománya hazánkban 1945 után több évtizedre megszakadt, amikor is a szocializmus évtizedeiben az állam vette át a mecenatúrát, ezzel együtt a kulturális területek ellenőrzését. Így a rendszerváltás, 1990 után ezen a téren komoly úr támadt, a szponzoráció hiánya költséges mivolta miatt pedig a képzőművészetek területén mutatkozott meg leginkább. És innen indul Körmendi Anna mecénástörténete. Férjével, Csák Máté építésszel, grafikusművésszel közösen ugyanis 1991-ben alapították meg Budapest belvárosában a Körmendi Galériát.

Mert ők ketten a képzőművészet szerelmeseiből modern kori mecénásokká váltak. (A szerkesztő)

KÖRMENDI ANNA

EGY GALÉRIA TÖRTÉNETE

Harmincöt év a kortárs művészet szolgálatában

Gyémánt László:
Kettős portré, 1994

Nehéz belesűríteni néhány oldalba harmincöt év munkásságát. Az indulásomról annyit, hogy Andrassy úton laktam, egyetemista koromban a Szépművészeti Múzeum, a Műcsarnok, az Ernst Múzeum, az Operaház és számos más komoly kulturális intézmény szomszédságában éltem. Az épületekből és környezetükből áradt a művészeti atmoszféra – Barcsay Jenő és Kodály Zoltán a Köröndön laktak, ott sétáltak rendszeresen.

Nagy szerencsém volt a házastársaim megválasztásában. Az első férjem dr. Görgényi Ferenc jogász, filozófus, esztéta volt, aki harmincévesen lett a Magyar Tudományos

Akadémia Filozófiai Intézetének megbízott igazgatója. Sajnos 1978-ban meghalt, 1981-ben választottam társamul dr. Csák Máté építésszel, akvarellistát, aki műemlékes építészként és szakértőként dolgozott. Mindkét férjemtől nagyon sokat tanultam...

„Kizökkent az idő” – mondja Hamlet Shakespeare drámájában. A mondat a rendszerváltás utáni magyar művészettámogatás történetére is illik. Az államszocializmus kulturális politikája összeomlott, és miközben az állam kivonult a fenntartói szerepből, a társadalom nem volt felkészülve a feladatok átvételére. A kilencvenes évek elején idős, kiemelkedő alko-

tók, mint például Gyarmathy Tihamér, Orosz Gellért és társaik – nehéz helyzetbe kerültek.

A nyolcvanas évek második felében Csák Mátéval szórakozásból aukciókra kezdtünk járni, és akkor a XX. század első felének és a korábbi korok művészeinek kiemelkedő munkáit kezdtük el vásárolni. A művészek sanyarú helyzetét tapasztalva született meg bennünk férjemmel az a döntés, hogy eladjuk a 80-as években gyűjtött klasszikus gyűjteményünket, a Rippl-Rónai-, Ferenczy Károly-, Ligeti Antal-festményeket, hogy a pénzt a kortárs művészek támogatására fordíthassuk.

A kilencvenes évek elején, amikor a Képcsarnok galériái megszűnőben voltak, Mátét, akinek árulták ott akvarelljeit, felhívták, hogy vigye el az ott lévő alkotásait. Amikor elmentünk a központi raktárba, megkérdeztük, hogy lehet-e az ott lévő műtárgyakból is vásárolni. Engedélyezték, és mi a Képcsarnok raktárában valóságos kincsesbányára bukkantunk, több száz kortárs festmény, grafika, szobor hevert a fémpolcokon. Amikor szakértővel odamentünk, szétnéztünk, fantasztikus műveket találtunk. Orosz Gellért az 1957-es műcsarnoki Tavasz Tárlaton kiállított szürrealis képének ára akkor tizennyolcezer forint volt. Vásárlással így elképesztően gazdag anyag birtokába jutottunk. Ekkor már Tőkeiné Egry Margit, a nagy tudású művészettörténész, a Magyar Nemzeti Galéria osztályvezetője volt a szakértőnk. Neki köszönhető, hogy kapcsolatba kerültünk a kortárs művészet meghatározó alakjaival, ő mutatott be bennünket a művészettörténészeknek és a művészeknek.

Hegedűs László: Játszó gyerekek

Budapest, II. kerület, Nagybányai út 25.

Ligeti Antal: Trencsén vára

Nagybányai úti berendezés Gyarmathy Tiharmy festményével és Kerényi Jenő szobraival

A Nagybányai úti nappali szobrokkal

A Nagybányai úti ház kertje Nagy Sándor szobraival

Gyarmathy Tihámér és Gobbi Éva otthona, 1992

Zeltweg, Farrach-kastély, 1993

Kortárs Magyar Képtár a Damjanich utcában

A Körmei-Csák Gyűjtemény kiállítás megnyitóját Genf, 1997

Genf, 1997: Bogsch Árpád elnök, Nóray Péter ENSZ-nagykövet, Göncz Árpád köztársasági elnök és Körmei Anna

A Körmei Galéria logóval, Kodolányi László alkotása

Körmei Galéria, kiadványok a galériában

MHB IMMO Galéria, Sváby Lajos festőművész kiállítása

Schéner Mihály kiállításának megnyitóján, Schéner Mihály, Ágh Anitla, Tóth Éva és Juhász Ferenc, költők

Azt, hogy mennyit fordítottunk a következő években időben és pénzben művésztrendező tevékenységünkre, sohasem adtuk össze, valószínűleg elképesztő összeg jönne ki, több rózsadombi villa árát is kitenné. Ebből az első időszakból szinte semmi nem térült meg. Mégis folytathattuk ténykedésünket, mert egyéb munkáinkból, ingatlanberuházásból, ingatlanforgalmazásból, ügyvédi, építész és építész szakértői tevékenységből volt annyi jövedelmünk, hogy a kortárs művészetre is tudtunk fordítani jelentős összegeket.

Szenvedély és szakértelem

Az első kiállítóhely a Nagybányai úti családi ház négyszázötven négyzetméteres földszintje volt, 1991-re készült el a ház. Bejelentkezéssel látogatható magángalériaként nyitottuk meg, ahová a művészvilág szívesen betért.

Az volt a kérdés, kivel nyissuk meg a galériát. Tőkeiné Egry Maja azt tanácsolta, hogy Gyarmathy Tihamért kérjük fel az első kiállítására. Ő egyeztetett időpontot vele. Tihamér olyan művész hírében állt, aki nem áll szóba galériával. Szorongva mentünk 1993 tavaszán a Damjanich utca 44.-be, ahol Tihamér lakott. Az első látogatás, amelyet egy művész lakásán töltöttünk, számunkra feledhetetlen élményt jelentett. Lepusztult bérház belső, hátsó udvarából nyíló lépcsőházából kellett felmászni a harmadik emeletre lift nélkül, Gyarmathy Tihamér hármastársbérletébe. A beszélgetés, ismerkedés több órán keresztül tartott, Gyarmathy a végén eladta nekünk a szobája falán függő három legfontosabb festményét. Azonnal belement a kiállítás megrendezésébe, még az időpontban is megállapodtunk.

A kiállítás megnyitója a galéria első nyilvános rendezvényén Gyarmathy Tihamér akadémiai székfoglalója volt, Passuth Krisztina művészettörténész méltatta a művész életművét, és Lator László adta át az Akadémia tagságáról szóló oklevelet. Rengetegen voltak. A kiállításához nyilatkozat is tartozott, hogy a galéria olyan művészeket mutat majd be a jövőben, akik kiemelkedő életművet alkottak, de akiket a rendszer, a piac a feledés marginalizált.

„A jövő csillagai”

1994-ben újabb fordulópontra következett: megnyitottuk Magyarország első banki galériáját a Deák Ferenc utca 15. szám alatt, az MHB IMMO Art Galériát. A Körmenyi Galéria első belvárosi kiállítóterme a Kempinski mögött, a Magyar Hitel Bank akkor üresen álló épületének földszintje lett. A galéria felében két hetenként új kiállítást nyitottunk kortárs művészeknek. A másik felében egyes műveket állítottunk ki széles választékban. Erről később *A jövő csillagai* című könyvünkben számoltunk be.

Számos külföldi érdeklődő tért be hozzánk, akik persze nem ismerték a magyar művészeket. Hamar be kellett látnunk, hogy a tájékozódásukat gyakorlatilag nem tudjuk segíteni,

hiszen sem könyvekre, katalógusokra, sem múzeumi kiállításokra, sem aukciós leütési árakra nem lehetett hivatkozni. Akik katalógust kértek, monográfiát kerestek – nem találtak semmit. A régi rendszer albumsorozatai elfogytak, újak nem készültek. A kortárs művészet szakirodalma szinte nem létezett.

Kerestük az okát, miért nem kaphatók kortárs monográfiák, albumok. Az állami támogatás ezen a területen gyakorlatilag hiányzott. Németh Géza festőművésszel, akinek tulajdona volt egy kiadó és nagy gyakorlata volt ezen a területen, közösen úgy döntöttünk: ha nem írja meg más, megírjuk és kiadjuk mi mindazt, ami kell a művészek megismertetéséhez. 1994-ben indult a kiadói tevékenységünk. Először csak

hol van, mint maga a művész. A dokumentálás módszertana innovatív volt. Nagy felbontású fotók, részletes nyilvántartás, szakirodalmi bibliográfia és életrajzi adatok – mindez megalapozta a tudományos igényű monográfiák elkészítését. A könyveink két-három nyelven jelentek meg, gazdagon illusztrálva, kemény táblás kötésben.

Folytatva a visszatekintést: a Damjanich utcai Kortárs Magyar Képtár működött 1996 és 2000 között a Pálffy-palotában, ingyenesen látogatható magánintézményként. Az addig tulajdonunkba került műveket mutattuk be. A fontos művészeknek külön terme volt.

Az MHB IMMO Galéria kiállítóterme

könyvek és katalógusok kiadásával foglalkoztunk, 2005-től aztán egyedi művészkönyveket is megjelentettünk.

Ám a monográfiák kiadása nemcsak a nyomdai munkát jelentette, megelőzte az életmű áttekintése, a művek számbavétele is. Gyarmathy Tihamérnál, Schéner Mihálynál, Orosz Gellérnél, Papp Oszkárnál, Nagy Sándornál, Gábor Magdánál, Baska Józsefnél, Rác Andrásnál például több ezer műtárgy dokumentálása, fotózása, nyilvántartásba vétele zajlott, de voltak olyan művészek, akinél, például Schéner Mihálynál, nyolc-tízezer műről volt szó.

Múzeumi nyilvántartási rendszer szerint felmértük, lefotóztuk és a 90-es években szkenneltük – később aztán már digitális fotóapparátusokkal dolgoztunk – a festők, szobrászok, grafikusok, képzőművészek, fotósok életművének döntő többségét. Rá kellett jöttünk, hogy egyes művészek műtermében apparátusunk jobban kiigazodott, jobban tudta, hogy mi

A világ felé fordulva

A Körmenyi Galéria külföldi kiállításai is megindultak. 1992-ben Wiesbadenben, a hesseni parlamentben huszonöt magyar művész mutatkozott be, ugyanabban az évben Königswinterben, Bonn mellett pedig húsz alkotó. 1993-ban az ausztriai Zeltweg Schloss Farrachban tizenkilenc terem kitöltésére volt szükség, ami Robert Hammerstiel festőművész segítségével sikerült. Dublinban az Art Expón és Nizzában a Fondation Sophia Antipolisban is bemutatkoztak magyar művészek. 1994-ben Hannoverben, 1995-ben a svájci Murtenben.

Közel száz külföldi kiállítást valósítottunk meg az évek során, ezeknek a költségeit is mi álltuk. De mi motiválta ezt a rendkívüli aktivitást? Az, hogy amit megmutatunk, az életre kel, nem úgy, mint azoké, akiknek művei múzeumok raktárában és a leszármazottaknál porosodnak. A műkereskedelem és az aukciós galériák kiállításai hivatottak az értékek forgalmazására. A galéria feladata

továbbá a bemutatás mellett a dokumentáló munka is.

Érdekességként megemlítem, hogy a Deák Ferenc utcai galériába 1995-ben Michael Jackson is betért, és két nagy méretű Barna Miklós-szénrajzot vásárolt... Sok más híres és befolyásos ember is megfordult ott, de minket elsősorban az érdekelt, hogy a kevésbé ismert, de általunk és a művészettörténészek által nagyra értékelt művészeket bejuttassunk a szakmai kánonba. Szerettük volna, ha az elfeledett életművek feltárára kerülnek. Orosz Gellért, Nagy Sándor, Veress Pál, Gádor Magda, Rác András, ezek olyan nevek, amelyek nélkül hiányos a magyar kortárs művészet megítélése, a rendszerváltás után mégis szinte eltűntek a köztudatból. 1997-ben meghívtunk kaptunk arra, hogy a Szellemi Tulajdon Világszervezetének genfi székházában rendezzünk magyar kiállítást. Göncz Árpád köztársasági elnök nyitotta meg. Erre elkészült negyvenegy művész ötvennyolc alkotása, és lehetőségünk volt kiadni egy háromnyelvű, négyszáz oldalas könyvet, amely kilencven művész kétszázhusz művét mutatja be magyarul, angolul és németül. Címe: *Kortárs*

És a kiállítások sora tovább folytatódott: Tallinn, Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda. 2005-ben Eisenstadt. 2006-ban Kassa, Pilsen. 2008-ban Bukarest, a Cotroceni-palota, Kolozsvár, a berlini magyar nagykövetség. 2011-ben Temesvár. Ezeket mind fontos intézményekben és múzeumokban tartottuk.

Eleinte sokszor pályáztunk állami támogatásra, de sohasem kaptunk. A Gyarmathy Tihamért és a Schéner Mihályt bemutató kötetre személyesen Rockenbauer Zoltán miniszter úrtól kaptunk saját miniszteri keretéből kétszer kétfélmillió forintot a nyomtatási költségek fedezésére, ám ezen kívül a galéria semmilyen más állami támogatásban nem részesült az elmúlt harmincöt évben.

Az építész szereleme az épület iránt

A külföldi kiállítások után felmerült a kérdés: hol lehet egy állandó helyet találni a gyűjteménynek? A Damjanich utcai Kortárs Magyar Képtár már szűknek bizonyult. És 1997-ben fedeztük fel erre a célra a soproni Artner-palotát. Romos állapotban állt a Templom utca

A felújítás nem volt egyszerű. A barokk épület belső szerkezete összetett volt, a középkori falmaradványokat meg kellett őrizni, miközben modern kiállítóteret kellett kialakítani. Csák Máté építészként minden részletre odafigyelt. A világítástechnika, a falak színe, az egyes terek mérete – minden a művek bemutatását szolgálta. De a munka nem állt meg. Öt szoborkert is létrejött a soproni óvárosban Nagy Sándor, Palotás József, Párkányi Raab Péter és Schéner Mihály műveiből. Párkányi *Lassított lónézés* című, több mint négy méter magas bronzszobrát tizenhárom tűzoltó vitte be az Artner-palotába egész napos munkával, daru nélkül. A szobor tíz év alatt tízezres látogatottságot vonzott. A Hajnóczy–Bakonyi-ház (Sopron, Templom utca 19.) a tulajdonos barátaink bocsátották rendelkezésre kiállításokra 2001 és 2009 között. Az Anna Átrium rendezvényház a Szent György utcában 2008 és 2012 között működött.

(Csák Máté és Körmendi Anna 2008-ban megkapta a Sopronért Emlékérmet a műemléképületek felújításáért és a gyűjtemény Sopronba telepítéséért. – A szerkesztő)

Monográfiák, katalógusok, művészkönyvek

Napjainkig hetven könyv készült. Most is zajlik a hatvankilencedik és hetvenedik kötet munkája: a MADI mozgalomról és Ézsaiás István szobrászművész életművéről.

A kötetek szerkesztője általában Csák Ferenc művészettörténész, aki az íróval együtt sokszor komoly vitákat folytatott a művészekkel a könyv végleges formájáról.

Meg kell mondanom, hogy ezekben a vitákban időnként alulmaradtunk, mivel a monográfiák megjelenítését esetenként a művésszel közösen finanszírozzuk. A kötetek rendszerint ezer példányban jelennek meg. Jelenleg a megrágult költségek miatt korlátozott számban tudjuk nyomtatni őket, de számos más fórumot használunk nyilvánosságra hozatalukra. A monográfiák mellett katalógusok, albumok is megjelentek, és különleges művészkönyvek is születtek. 2006 és 2008 között az *Egyedi könyvek* sorozata: tizenhat oldalas, kézzel merített papírra nyomtatott, dombornyomott címlapú, számozott példányok – hat darab eredeti grafikát vagy festményt és a művekhez a művész kézzel írott szövegét tartalmazzák. A Szentendrei Papírmérítő Műhellyel, Vincze Lászlóval együttműködve készültek. Ezt az Európában elterjedt műfajt mi vezettük be Magyarországon, mert eddig ismeretlen volt.

2019 óta a *Körmendi–Csák Gyűjtemény* anyagából művészenként két könyvsorozat indult: egy egyedi print sorozat, szintén a Szentendrei Papírmérítő Műhellyel, Vincze Lászlóval együttműködve, és egy százhuszonnyolc oldalas könyvsorozat, ez egyes művészeknek a *Körmendi–Csák Gyűjteményből* válogatva gyűjtötte össze azokat a műveket,

Bécs, ENSZ-székház, 1998, a Körmendi–Csák Gyűjtemény kiállításmegnyitója, Kofi Annan ENSZ-főtitkár, Tóth Tibor ENSZ-nagykövet, Körmendi Anna és Csák Máté

Magyar Művészet – Válogatás a Körmendi–Csák Gyűjteményből. Háromezer példányban jelent meg, elővételben elfogyott, a bővített kiadást 2001-ben nyomtattuk négyezer példányban. Elnyerte a *Szép Magyar Könyv díjat*.

Ami igazán izgatott minket, hogy a befektetett munkánk a magyar művészettörténet számára szakszerű és időtálló legyen.

Utána újabb meghívás érkezett az ENSZ-ből, és a bécsi székházban Kofi Annan ENSZ-főtitkár nyitotta meg *Gyűjteményünk kiállítását* az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatának ötvenedik évfordulóján. (1999-ben a mecénás házaspár Köztársasági Elnöki Aranyérmet kapott Göncz Árpádtól a Parlamentben a magyar kultúra terjesztéséért. – A szerkesztő)

18. szám alatt. Gótikus boltívek, római kori kötőredékek, középkori városfal egy épületben. Csák Máté szerelemben esett a házzal. Saját erőből, hitelből felújítottuk.

2000. június 3-án nyílt meg ünnepélyesen. Nem véletlenül: ezen a napon volt születési és házassági évfordulónk is, magunknak szántuk ajándékként. Négy tematikus galéria alakult ki: a festészet, a szobrászat, az üveg- és kerámia- meg a textilművészet számára. Minden műfajnak külön terme volt a földszinten, az emeleten pedig gyűjteményünk legfontosabb darabjait állítottuk ki. Ingyenes belépéssel volt látogatható. A célja pedig Sopron kulturális életének fellendítése volt a kortárs művészetek területén.

Sopron, Templom utcai szoborkert
Kodolányi László szobraival

Sopron, Templom utcai Artner-palota,
Körmendi-Csák Gyűjtemény, enteriőr

Sopron, Szent György utca,
Anna Átrium

Artner-palota,
Párkányi Raab Péter szobraival

Az Artner-palota homlokzata

A XIV. kerületi Thököly úti ház enteriőrje

Az Artner-palota bejárata Sopronban

Gyémánt László Erőátvitel című festménye, 2000

Sbírka **Körmendi-Csák**
Současné maďarské výtvarné umění – Výběr

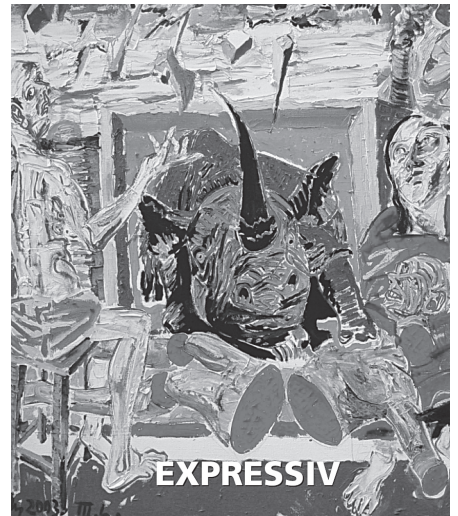

Mecenásnapok

Körmendi-Csák
gyűjtemény

MŰCSARNOK
2008. november 28-30.

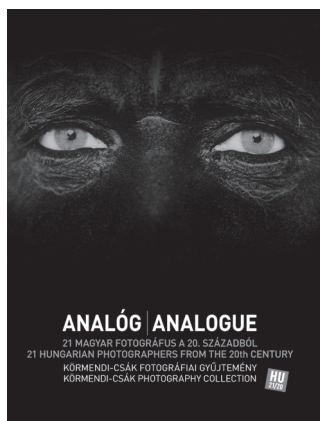
A Körmendi-Csák
Gyűjtemény katalógusai

EXPRESSIV

Orosz Gellért monográfiájának szerkesztése,
lent Tókeiné Egry Margit, Orosz Gellért, Pálmai Rita,
fent Körmendi Anna és Orosz Balázs

ANALÓG / ANALOGUE

21 MAGYAR FOTÓGRÁFUS A 20. SZÁZADBÓL
21 HUNGARIAN PHOTOGRAPHERS FROM THE 20th CENTURY
KÖRMENTI-CSÁK FOTÓGRÁFIAI GYŰJTEMÉNY
KÖRMENTI-CSÁK PHOTOGRAPHY COLLECTION

KÖRMENTI
CSÁK
GYŰJTEMÉNY
25 ÉVE

10 ÉVE
SOPRONBAN

LYUKÁSÓRA OLVASÓI LAP
XXXIV. évfolyam, IX. szám 2025/9.

A szerkesztőbizottság tagjai:
Alföldy Jenő, Czigány György, Iancu Laura, Orosz István, Pröhle Gergely, Raffay Dávid, Rózsássy Barbara, Rozsondai Marianne, Szakonyi Károly, Szikora János

Főszerkesztő: **Sághy Ildikó**
Főmunkatárs: **Szakonyi Károly**
Művészeti vezető: **Réti Attila**
Olvasószerkesztő: **Bognár Antal**
Rovatvezetők: **Weltler Ildikó, Simon Erika, Borbély László**

Szerkesztőségi postacím:
1052 Budapest, Városház u. 7.
Telefon: 30/131-0245; 30/121-5280
E-mail: iroegy@gmail.com

Kiadja: **Magyar Írók Egyesülete**
Elnök, kiadóigazgató: **Szakonyi Károly**

Nyomdai kivitelezés:
Virtuóz Kiadó és Nyomdaipari Kft.
1037 Budapest, Bécsi út 267.
Felelős vezető: **Tolonics Gergely**

Terjeszti: Magyar Posta Zrt.
hírlapüzletága és regionális társaságai.
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu **webshopban** (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), **e-mailben** a hirlapelofizetes@posta.hu címen, **telefonon** a 06-1-767-8262 számon, **levélben** az MP Zrt. 1900 Budapest címen. **Külföldre** és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu **webshopban** (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu.
Előfizetési díj: fél évre 1800 Ft, egész évre 3600 Ft.

Egy példány ára: 650 Ft.

Megjelenik: kéthavonta.

Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

LEXIKON

HIC ET NUNC - ITT ÉS MOST

PRO FUTURO - A JÖVŐÉRT

ESCA DEORUM - ISTENEK ELEDELE

PRO BONO PUBLICO - A KÖZJÓÉRT

VESTIBULUM - ELŐCSARNOK, BEJÁRAT

TARTALOM

Angyalok és építészet,

Makovecz Imre kiállítása **B/2**

Szakonyi Károly: Karácsony a folyón **1**
A HÓNAP KÖLTŐJE **LUKÁCS SÁNDOR**

Lukács Sándor: Láttam őt, Orfeusz,
Előétel a pokolban, Hiába, A köpönyeges ember, Magadban, A vándor, Apám **2-3**

Gróh Gáspár:

Lukács Sándor új versei **3-4**

Mezey Katalin:

Mózes Huba Arany János-díjáról **5**

Makovecz Imre 90 – a Mücsarnokban **6**
Orbán Viktor:

Angyalok és építészet **6-9**

A musical magyar királya, **Szirtes Tamás**
ötvenöt színházi éve **10-13**

Nemzet Művésze díj – 2025,

Geiger György, a trombita művésze,

Kiss János balettművész három élete,

Kubik Anna adventje, **Serfőző Simon**,
sorsfordító idők krónikása **14-18**

A Nemzet Betleheme **19**

Alföldy Jenő: Leszámolás a hitetlenség-
gel, Dobozi Eszter költészete **20-21**

Dobozi Eszter: Szólongató, Üdvtörténet,
Circulus virtualis, Szárnyatlan angyal,
Talpalatnyi, Ahogy ő néz, ahogy ő lát,

Milyen földrészek virulnak? **22-23**

200 éves a Magyar Tudományos
Akadémia, 200 év a tudás és a társadalom
szolgálatában **24-28**

Két új látlat az MTA székházában **29**

Fotográfiák keringőre **30**

L. Simon László: Jegyzetek **31**

Arcodat keresem...

Olasz Ferenc szakrális fotói **32-33**

Weltler Ildikó: 100 éve született Kállai
Ferenc **34-36**

125 éve született Fekete István **36**

Fekete István: A tőr **37**

Szemes Péter: Takács Gyula

és a Berzsenyi Társaság **38-39**

Bozók Ferenc: Közéltetés Kálnoky

költészetéhez **40-41**

Weltler Ildikó: Könyvkináló **42-43**

Király Farkas:

Az utolsó luddita naplójából **44-45**

Körmendi Anna:

Egy galéria története, Harmincöt év a kortárs
művészet szolgálatában **46-53**

Jókai pavilonja a párizsi világiállításon **55**

Dante lába nyomát követve,

Isteni színjáték – Inferno **56-B/3**

A Körmendi Galéria története **B/4**

Kedves Olvasóink!

Kérjük önöket, hogy támogassák a Lyukasóra folyóirat megjelentetését azzal, hogy előfizetőink lesznek (lásd: postai előfizetésnél), de segíthetnek alkalmoszerű támogatással is! Ezt ma már adójuk 1%-ának felajánlásával is megtehetik. Bankszámlaszámunk: Kereskedelmi és Hitelbank 10200940-21519541-00000000. Ha erre a bankszámlára nevük és címük feltüntetése mellett befizetik az éves előfizetési díjat, vagyis a 3600 forintot, akkor a szerkesztőségből is folyamatosan megküldjük önöknek a Lyukasóra aktuális számait. Előre is köszönjük, üdvözzel: a Szerkesztőség.

A MEGJELENÉS TÁMOGATÓI

- Kulturális és Innovációs Minisztérium (KIM)
- Nemzeti Kulturális Alap
- Petőfi Kulturális Ügynökség
- Pest Megyei Kormányhivatal
- Magyar Építő Zrt.
- Szerencsejáték Zrt.
- Körmendi Galéria

Számunkat a Mücsarnok kiállításainak képeivel, a Magyar Művészeti Akadémia fotóival, Szipál Márton fotóival, a Magyar Tudományos Akadémia képanyagával, Olasz Ferenc fotóival, a Körmendi Galéria képanyagával, Lajta Gábor képeivel, valamint a Lyukasóra folyóirat archív fotó- és dokumentumanyagaival illusztráltuk.

A Lyukasóra folyóirat 2025. évi megjelentetése szakmai program megvalósítását 2025. évben a Magyar Művészeti Akadémia támogatta.

SZERZŐINK

Alföldy Jenő, 1939
Borbély László, 1968
Bozók Ferenc, 1973

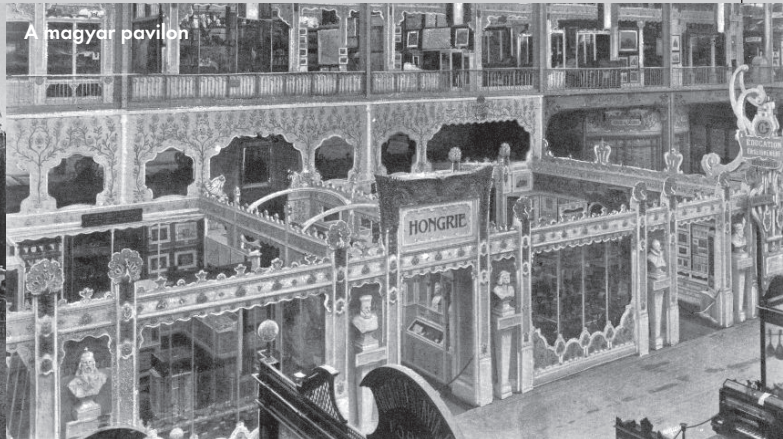
Dobozi Eszter, 1956-2019
Fekete István, 1900-1970
Gróh Gáspár, 1953
Józsa Ágnes, 1946
Király Farkas, 1971
Körmendi Anna, 1952
L. Simon László, 1972

Lukács Sándor, 1947
Sághy Ildikó, 1941
Simon Erika, 1971
Szakonyi Károly, 1931
Szemes Péter, 1979
Weltler Ildikó, 1970

JÓKAI PAVILONJA A PÁRIZSI VILÁGKIÁLLÍTÁSON

Az 1900-as párizsi világkiállítás

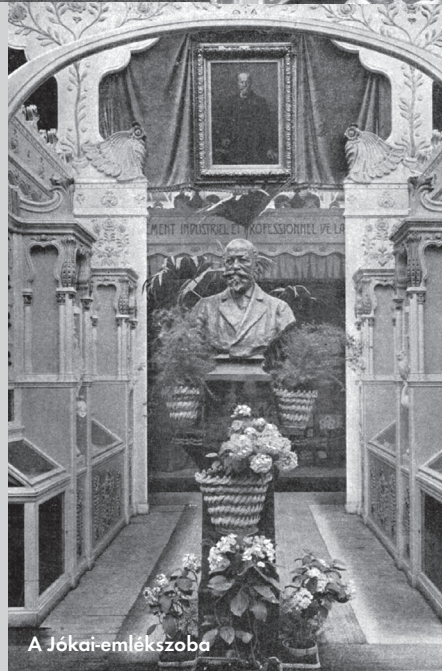

A magyar pavilon

A Jókai 200 emlékéhez érdekes adalékként kínálkozik a nagy magyar mesemondó szereplése az 1900-as párizsi világkiállításon. A korabeli lapok sorra beszámoltak arról, hogy a hetvenöt éves Jókai Mór ifjú feleségével, Nagy Bellával 1900. május végén Párizsba utazott, hogy részt vegyen a világkiállításon. A magyar oktatásügyet bemutató osztályon külön fülkét kapott az életműve, ahol többek között a Révai Testvérek díszkiadásában állították ki a műveit, amely nyomdászati nagydíjat kapott. A francia írók legjava díszvacsorákat rendezett a tiszteletére, Párizs sztárként fogadta a külföldön is elismert és népszerű magyar írófejedelmet.

Az első híradás *Jókai-szoba a párisi kiállításon* címmel a Pesti Naplóban jelent meg, így harangozva be az eseményt: „A világkiállítás magyar csoportjában külön termet rendeznek be, amelyben csak Jókai irodalmi működését fogják mutatni. Kiállítják ott a nagy költő összes munkáit díszkötésben, még pedig a magyar eredetű kívül a világ mindama nyelvein is, melyekre Jókait lefordították. Azonkívül bemutatják itt amaz albumokat, üdvözlő iratokat és emléktárgyakat, melyeket Jókai Mór ötvenéves írói jubileumára kapott. A hivatalos magyar katalógus számára most írja Jókai Magyarország ismertetését. A katalógus négy nyelven fog megjelenni. Május közepén különben az ősz költő feleségével együtt szintén elmegy Párisba a kiállítás megtekintésére.”

A Pesti Napló hasábjain a hazai olvasóközönség továbbra is rendszeresen tájékozódhatott a párizsi fogadtatásról. „Párisból táviratozák, hogy a magyar kolónia tegnap este Jókai Mór és neje tiszteletére bankettet rendezett, melyre a francia sajtó számos tagját is meghívta. Jókai maga három felköszöntőt mondott: egyet magyar nyelven a párisi magyarokra, egyet franciául a francia újságírókra. Végül harmadik felköszöntője a francia hölgyeknek

A Jókai-emlékszoba

szólt. A társaság cigányzenész mellett éjfélig jó hangulatban maradt együtt” – olvasható az 1900. június 3-ai lapszámában. Június 9-én pedig ezt írták: „A párisi kiállítás magyar osztályának egyik legérdekesebb látványossága a Jókai-szoba, ahol a nagy költő összes munkái és az összes európai nyelven megjelent fordításaik láthatók. Helyes gondoskodás a kormánybiztosság részéről, hogy a Jókai-szoba minden látogatója egy kis füzetet kap, melyben Jókai élete és működése van megírva élénken és színesen, méltóképp Jókai nagy nevéhez. A francia nyelven irt kis füzet dr. Molnár Géza munkája. Jókai rövid életrajzán kívül benne van Jókai műveinek teljes bibliográfiája, az összes megjelent fordításoké is.”

„Jókai Mór ma kihallgatáson volt Loubet elnöknel s a napokban hazaérkezik Budapestre. Hír szerint a fővárosi írók és hírlapírók a vasúti pályaháznál ünnepiesen fogadják” – írta a Pesti Napló 1900. június 14-ei száma. Majd

egy nappal később: „Jókai Mór ritka ünnepelésben részesítették a legkiválóbb francia írók, mikor nemrég nejével Párisban időzött. Az ünneplés egyik legszebb nyilvánulása volt az, hogy a Société des Gens-de-Lettres de France tiszteletbeli tagjává választotta és aranyéremet készítetett, melyre ezt vésték: Hommage & Maurice Jókai.”

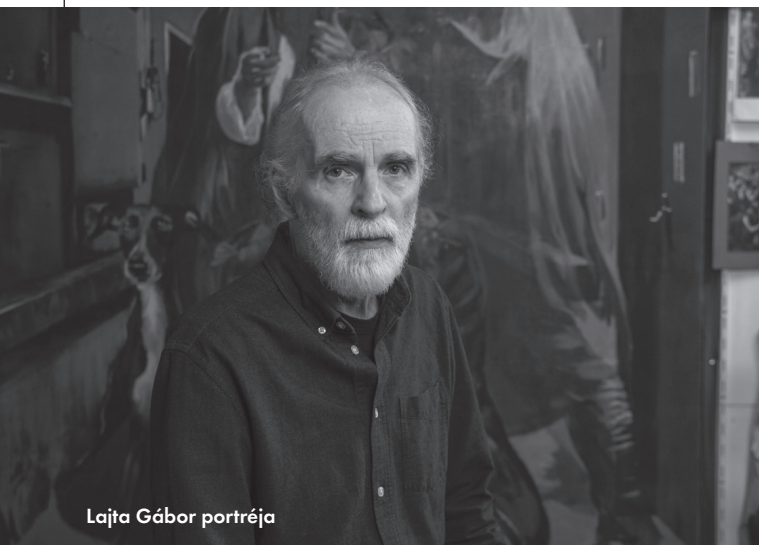
A magyar megjelenést gazdag fényképanyaggal mutatta be egy korabeli kiadvány (*Magyarország a párisi világkiállításon – 1900*). E kötetben néhány fényképpel illusztrálva így írják le a Jókai-szobát: „A kapuk és vitrinák közötti mélyedésekben a magyar tudomány és közművelődés hat történelmi alakjának mellszobrai voltak piedestálon elhelyezve. Ezek: Szent István, Mátyás király, Werbőczy, Balassa Bálint, Pázmány Péter, Bethlen Gábor. A bemenet szűk sikátorában jobbról a Petőfi Társaság, vele szemben balra a Kisfaludy Társaság volt jelképesen bemutatva. Az előbbinek vitrinája felett középen Petőfi, tőle jobbra Arany, balra Vörösmarty mellszobra. Ugyanilyen elrendezéssel a baloldalon Kisfaludy Károly, Bessenyei és Kazinczy mellszobrai. A magyar szépirodalmat feltüntető ezen kis területről léptünk a Jókai-fülkébe, melynek közepén állott a magyar szépirodalom büszkeségének, nagy regényíróknak mellszobra élővirágokkal díszítve. A négy üveges szekrényben és könyvvállványokon a költő eredeti és idegen nyelvekre lefordított munkáinak, továbbá díszokleveleinek és emléktárgyainak gazdag és érdekes kiállítása.”

Egy 1925-ös összeállítás *négyszáznyolc* Jókai-fordítást, idegen nyelvű kiadást számolt össze. Angolul harminckilenc, németül százötven, lengyelül negyvenkilenc, olaszul tizenhárom, franciául nyolc, finn nyelven tizenhét, észt nyelven tizenöt, svédül tizenhat, cseh nyelven huszonhárom, szlovákul huszonhárom Jókai-mű jelent meg ez idő alatt. ♦ (Weltler)

ISTENI SZÍNJÁTÉK – INFERNO

DANTE LÁBA NYOMÁT KÖVETVE

Lajta Gábor Munkácsy Mihály-díjas festőművész hetvenedik születésnapja alkalmával rendezte meg az MMA Képzőművészeti Tagozata azt a különleges kiállítást, amelyet Isteni színjáték – Inferno címmel október 21-étől november 30-áig látogathatott a közönség a Pesti Vigadóban. A jubileumi tárlaton, a Vigadó V. emeleti kiállítóterében tizenkét nagy méretű, figurális realista festmény volt látható, melyeket Dante Alighieri Divina Commediájának Pokol része inspirált. A művész korábban is foglalkozott mitológiai témákkal, de ez az első alkalom, hogy egy irodalmi művet ábrázolt. A 2021-es Dante-év és Nádasdy Ádám új fordítása indították el benne a gondolatot, hogy saját értelmezésében jelenítse meg a Poklot, amely szerinte mai világunk eseményeivel nagyon is összecseng. A művész a későbbiekben a Purgatórium és a Paradicsom megfestését is tervezi. A beszélgetést – amelyből most nagyobb részleteket adunk közre – nem sokkal az ünnepélyes esemény előtt Nagy Villó készítette Lajta Gáborral.

Lajta Gábor portréja

A kiállítás enteriőrje

– Ön a pályája során többféle stílusban is kipróbálta magát; az utóbbi években főleg realista alkotásaival találkozhattunk. Milyen stílusirányzathoz sorolható alkotásokat lát most a közönség?

– A *Divina Commedia* első részéhez, a *Pokol*hoz készült képek stílusát az egyszerűség kedvéért nevezzük figurális realistának. Lényegében nem térnek el korábbi képeimtől, legfeljebb abban, hogy irodalmi művet festményen eddig még nem ábrázoltam.

– Úgy tudom, hogy a 2016-os, Nádasdy Ádám-féle Dante-fordítás miatt fordult az érdeklődése a mű felé?

– Igen, korábban nem készültem erre. Sőt, fiatalabb koromban az *Isteni színjáték*ba bele is tört a bicskám – nem olvastam végig. A festői sorozat elképzelése csak a 2021-es Dante-évben villant fel. Nádasdy fordítása viszont valóban segített az értelmezésben, s azóta párhuzamosan forgatom Babits fordításával...

– Jól sejtem, hogy van összefüggés az utóbbi évek világeseményeivel is?

– Tulajdonképpen nincsen, és mégis van... 2022-től a közeli háború földi pokla az, ami ténylegesen megidézi az eredeti Poklot. És bár nem akarok kifejezetten aktualizálni, a jelenkor valamilyen formában átsejlik a képeken.

– Mit gondol az irodalmi illusztráció műfajáról, mennyiben más ez, mint például egy sajtóhírt megjeleníteni a vásznon?

– A szó szoros értelmében vett irodalmi illusztráció külön műfaj, és bár egyre kevésbé létezik, gyakorlatilag mindig könyvek lapjain és borítóin találkozunk vele. Tágabb értelemben azonban a festészet évszázadokon, sőt évezredek óta a portréfestmények mellett mindig vallásos vagy mitológiai történeteket illusztrált, jelenített meg. Csak a vallás háttérbe szorulásával tűntek fel más műfajok, témák: csendélet, tájkép, akt, absztrakció. A XIX. századtól jóformán bármi lehetett a festészet tárgya. Géricault vagy Manet sajtóhíreket is megfestett, de Manet vagy Degas novellát is – és nem nevezték illusztrációnak. Az *Isteni színjáték*ról festett képeim, ha úgy tetszik, illusztrációk, de önálló festmények

is. Ugyanúgy, ahogy Delacroix *Dante bárkája* című festménye. Igen, ez a legjobb példa.

– Van-e az ön számára példaértékű alkotás az irodalom és a képzőművészet tökéletes találkozására?

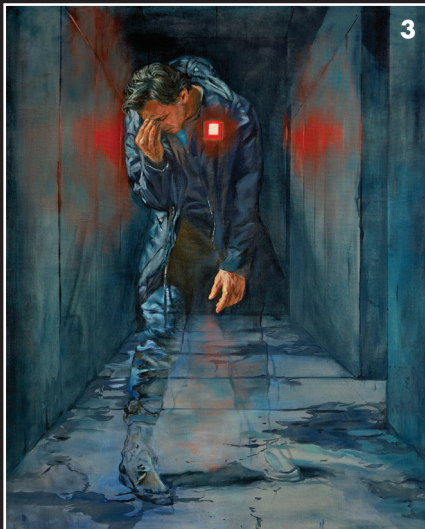
– Nehéz kérdés, hiszen a verbalitás és a vizualitás eltérő nyelven közlik mondanójukat. Sőt, a festészet talán legfőbb ismérve éppen az, hogy nem verbális. A tetejébe még anyag is: festék, olaj, vászon, kő, bronz. Furcsa, hogy ezt mondom éppen most, Dante lábnyomát követve. És mégis, létezik valamilyen különös átjárás oda-vissza: ezt példázzák a képzőművészetről írt szépirodalmi művek, olyanok, mint Baudelaire versei vagy Balzac csodálatos novellája, *Az ismeretlen remekmű*. És ha az irodalmat kitágítjuk a történetmesélés kategóriájára felé, akkor látható, hogy a kisebb-nagyobb történetek az idők során milyen hihetetlen bőséggel termékenyítették meg a művészetet.

– Milyen üzenete szólhat ön szerint Dante művének a mai olvasóhoz?

– Az, hogy a túlvilág – valóság! ➡

1. A tüzes sír, Eretnékek a Pokol hatodik körében
2. Eső, Falánkság a Pokol harmadik körében
3. Az eltévedés, A sötét erdőben
4. Lajta Gábor a műtermében
5. Jégpokol, Árulók a Pokol kilencedik körében
6. Styx, Haragosak a Pokol ötödik körében

KÖRMENDI GALÉRIA

*Harmincöt év
a kortárs művészet szolgálatában*

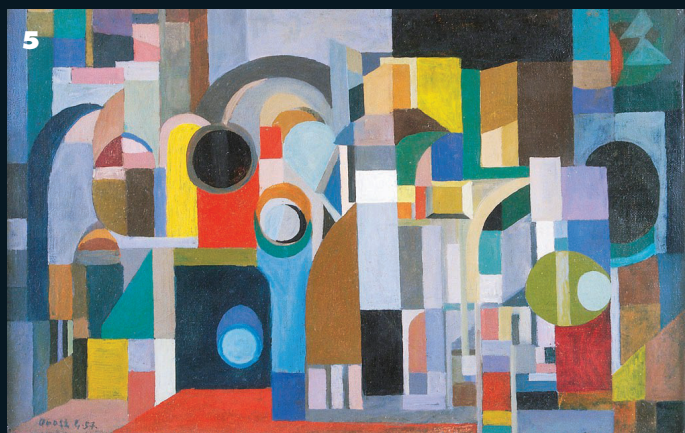
Cikkünk a 46. oldalon

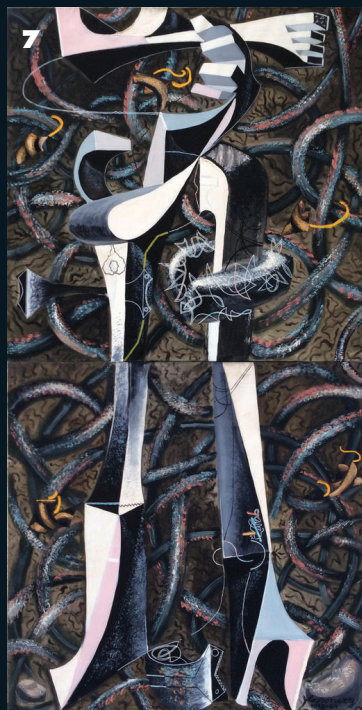
2

3

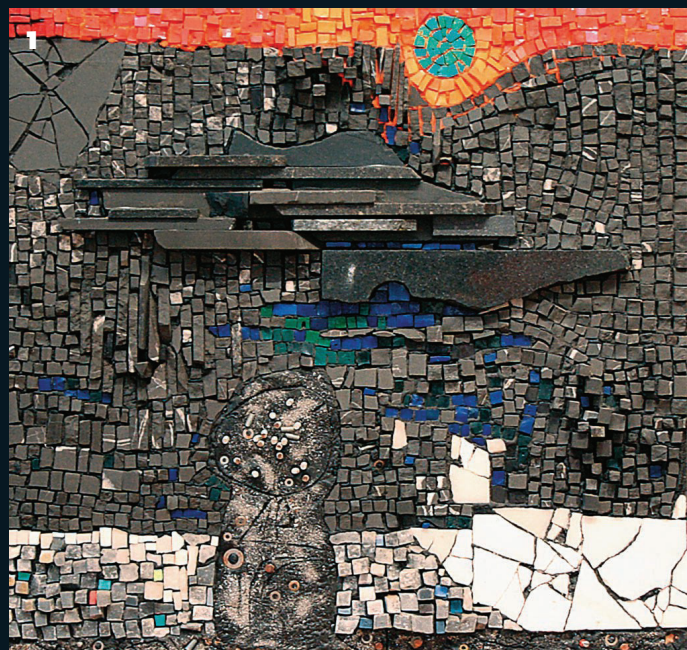
5

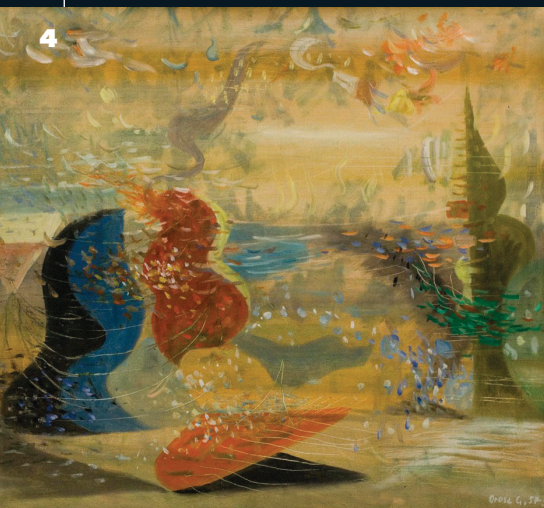
7

8

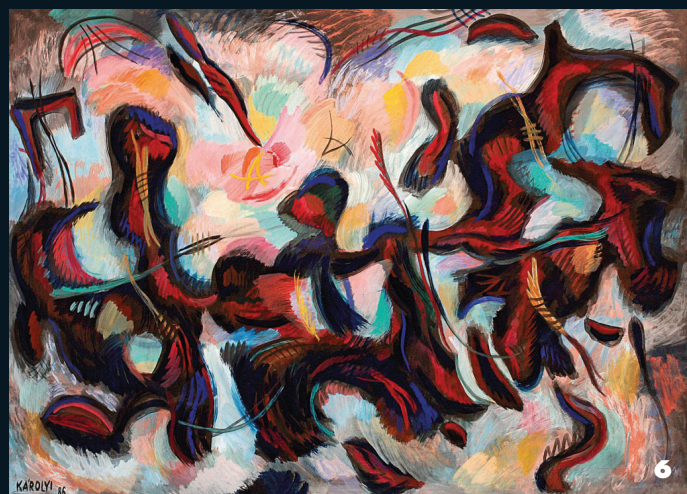

1

4

1. Rác András:
Rétegek, 1986
2. Gyarmathy Tihámér:
A bevehetetlen, 1960
3. Mácsai István:
A festő, a modell és
a vihar, 1996
4. Orosz Gellért:
Tengeri világ, 1957
5. Orosz Gellért:
Üdvös város, 1957
6. Károlyi Ernő:
Hommage à
Kandinszky II., 1986
7. Lóssonczy Tamás:
Külső és belső erők
küzdelme, 1962-1964
8. Gircik Máté:
Víz, 2016

6

Ár: 650 Ft